STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02928

IN AMERIKA

Sholem Aleichem

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

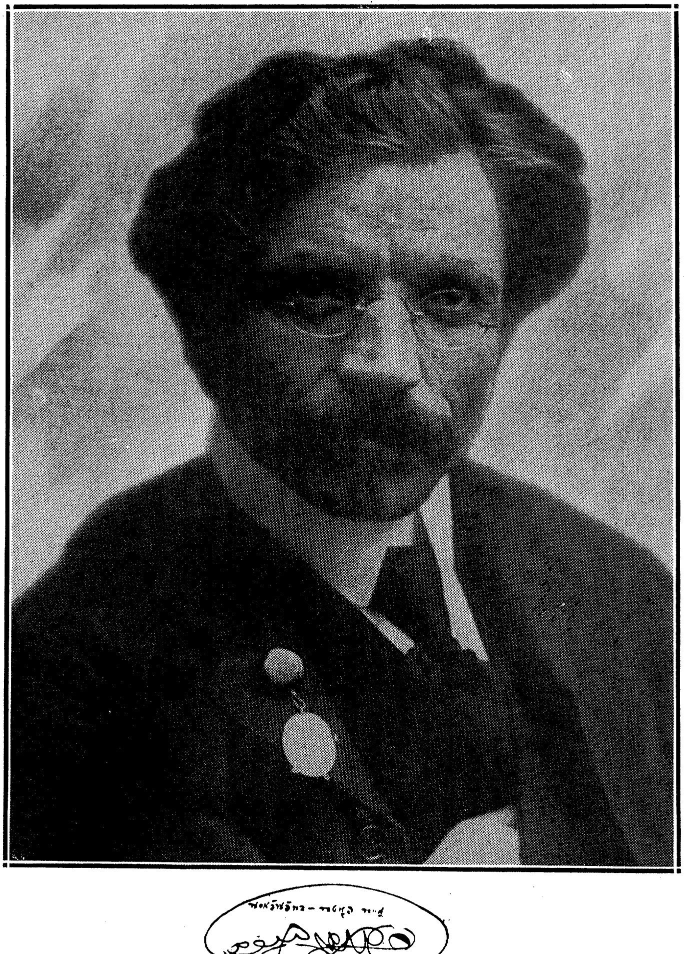

שלום עליכם

אין אמעריקא

מאטעל פייסי דעם חזנ׳ס און אנדערע מעשיות

פערלאג „ווארהייט״ ניו יארק
1918

Copyright, 1918 By Mrs. O. Rabinowitz.
(Sholom-Aleichem).

אין אַמעריקאַ

לעצטע שריפטען, געשריבען אין אַמעריקאַ,

אין די יאָהרען 1915—1916.

אינהאַלטס פערצייכניס

	זייטע.
א. — מאָטעל פּייסי דעם חזנ׳ס אין אמעריקא.	
מזל־טוב, מיר זיינען שוין אין אמעריקא.	11
קריעת ים סוף.	23
אין געפּענגעניש.	35
א ים פון טרערען.	47
מיט ביידע פיס אויף דער ערד.	59
אין ניו־יארק אויף דער סטריט.	71
די האַליאַסטרע אויף דער ארבייט.	83
מיר זוכען א דזשאב.	95
מיר ארבייטען אין שאפּ.	107
מיר סטרייקען.	119
בתרילעווקע און ניו־יארק.	131
מיר מאכען א לעבען.	141
די רפואה פאר דער מכה.	153
מיר קאַלעקטען.	165
מיר געהען אין ביזנעס.	177
העללאו, לאנדסמאן.	187
מיר געהען פארגרעסערען די ביזנעס.	197
מיר מופען.	207
ב. — עולם הבא (א שארזש)	215
ג. — א מעשה מיט א גרינהארן.	233
ד. — מיסטער גרין האט א דזשאב.	243

מאָטעל פּייסי דעם חזן'ס
אין אַמעריקאַ.

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקאַ!

1

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקא !

א.

אונז קומט מזל טוב — מיר זענען שוין אין אמעריקא. דאס הייסט, מע זאגט, אז מיר זענען אין אמעריקא. אמעריקא האבען מיר נאך ניט געזעהען, ווארום מיר זענען נאך דערוויל אין „קעססעל גארטעל“. דאס הייסט, אמאל האט דאס אזוי געהייסען. היינט הייסט עס שוין מעהר ניט „קעססעל גארטעל“, נור „עלים איילאנד“. פאר וואס עפים „עלים איילאנד“ ? „ווייל דאס שטיקעל לאנד האט אמאל געהערט צו איינעם אלי, איז ער געווען א נארר ביז דער סטעלי.“ אזוי זאגט אונזער חבר פיני צום גראם, ווי זיין שטייגער איז. פיני איז אין כעס אויפ'ן עלים איילאנד מיט סכנות. למאי מע פערהאלט די ארעמע עמיגראנטען און די רייכע לאזט מען אריין גלייך, ווי זיי קומען־אן מיט'ן שיף. דאס פאסט, זאגט ער, נור פאר פאני־גנב, ניט פאר אזא פרייע מדינה, ווי אמעריקא. אלע דארפען דא זיין גלייך. נישטא קיין ארעמע, נישטא קיין רייך. און ער הויבט־אן שיטען מיט נעמען: קאלומבוס, שעקספיר, באקל, ציוויליזאציע... ער קלויבט זיך אנשרייבען אויף זיי א ליעד און אוועקגעבען זיי א גאב, אז דער שווארציאהר זאל זיי נעמען ! האט ער ניט קיין טינט און פעדער און קיין ברעקעל פאפיער. זאגט איהם מיין ברודער אליהו, אז אויב עס געפעלט איהם ניט דאס לאנד, האט ער א ברירה פאהרען צוריק. און דאס גערענקט איהר דאך מסתמא פון אמאל, אז די צוויי, פיני און אליהו, זענען זעלטען שוה בשוה. וואס איינער זאגט, דרינגט

דער אנדערער קאפויר. „דער זומער מיט'ן ווינטער" — רופט זיי מיין ברודער אליהו'ס ווייב, ברכה, און האפט א מיאוס'ען פסק פון איהר מאן, פון אליהו'ן. ער רופט זי אז „בהמה", און „סאטע ציעג", און נאך אזעלכע נעמען, וואס ס'איז ניט כדאי איבערצו־חזר'ען. מישט זיך אריין די מאמע און זאגט צו איהר שנור, אז קען רייסען זיך טאר א מענטש ניט זיין אין מיטען, ווארום ער קאן האפען א דראפ...

ב.

וואס טהוען מיר אין עליס איילאנד? מיר ווארטען ביז מע וועט קומען פון שטאדט, בעקאנטע און פריינד, און מע וועט אונז אויסשרייבען. האטש שרייבען האט מען אונז אויס־געשריבען שוין וויפיעל מאל. מע האט אונז געשריבען, פערשרי־בען און אויסגעשריבען פאר'ן ארויפגעהן אויפ'ן שיף, און אויפ'ן שיף גופא, און איצט ביי'ם אראפגעהן פון שיף. און אלע מאל די אייגענע חכמה: ווער זענען מיר? וואוהין פאהרען מיר? און וועמען האבען מיר אין אמעריקא?

דערצעהלען מיר זיי, אז ס'איז געוועזן א איד פייסי דער חזן — איז ער געשטארבען. האט ער איבערגעלאזט איין אלמנה — דאס איז די מאמע. האט זי א זוהן — הייסט ער אליהו. האט ער א ווייב — הייסט זי ברכה. האט ער א חבר — הייסט ער פיני. האט ער א ווייב — הייסט זי טייבעל. און איך בין דער מיזיניק — הייס איך מאטעל. און דאס איז מיין חבר — הייסט ער מענ־דעל. און ווייל ער איז א גרויסער — האט איהם ברכה א נאמען געגעבען לאשאק.

וועמען האבען מיר אין אמעריקא? גאנץ אמעריקא איז אונז בעקאנט און אלע אידען זענען אונזערע פריינד. ראשית חכמה, משה דער איינבינדער און זיין ווייב פעסי די גראבע — אונזערע

א שכנה, מיט א גאנצער חאליאסטרע קינדער. האט זיך יעדער זיין נאמען מיט זיין צונעמעניש. און מיר רעכענען זיי אוים אויף די פינגער: פיני קלעצעל, וועלוועל קאטער, מענדעל טשערנאהוז, חיים בופלאקס, פייטעל פעטעלעלע און הערשעל מיט דער גאלי אויפ'ן שטערן, וואס מע רופט איהם „ושתי"...

שלאגט מען אונז איבער אין מיטען און מע זאגט אונז: „גענוג, גענוג קליינוואַרג. עלטערע! גיט אהער עלטערע!" געבען מיר זיי עלטערע און רעכענען זיי אוים ביי די נעמען: יונה דער בעקער, א איד א כעסן. איז ניט איינס. זיין ווייב ריבה די בעקערין, א אידינע מיט א רעטאנדע. איז ניט צוויי. דאס הייסט, זי האט געהאט א רעטאנדע, האט מען זי אוועקגע'גנבה'ט אויף דער גרעניץ. דערהערט דאס ווארט „גרעניץ", דערמאנט זיך די מאמע אן אונזערע זאכען, וואס מע האט אויך אוועקגע'גנבה'ט אויף דער גרעניץ. הויבט זי אן בעטען, טאמער איז מעגליך, מע זאל איהר קריגען די זאכען, — און הויבט אן צו וויינען. פאלט אן אויף איהר אליהו. למאי זי וויינט. זאגט זי, אז איצט איז זי שוין אין אמעריקא און האט שוין קיין מורא ניט פאר די אויגען, מעג זי שוין, זאגט זי, וויינען און וויינען.

ג.

די אזוי מע האט זי דורכגעלאזט מיט די אויגען — איז טאקי א נס מן השמים. למאי ווי אזוי זענען מיר לעבען געבליבען פון דער נסיעה אויפ'ן ים? איז עס דענן ניט געווען קיין נסים ונפלאות? וויפיעל מאל האבען מיר געזעהען מיט אונזערע אויגען דעם מלאך־המות, דעם טוידט פאר די אויגען? וויפיעל מאל האבען מיר זיך שוין געהאט אפגעזעגענט מיט'ן לעבען?

תחילת, אז מיר זענען ארויף אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט", איז דוקא געווען גוט און פיין. איך און מיין חבר מענדעל האבען

זיך געלאָזט אויסמעסטען דעם „פּרינץ אַלבערט" אין דער לענג און אין דער ברייט. קיינעם איז ניט געווען אַזוי גוט, ווי אונז. מיר האָבען קיינמאָל ניט געהאַט אַזאַ קוואַרטיר, ווי איצט. אַ וואַסער־שטוב. אַ דרייגאָרענדיגע שטוב אויפ'ן וואַסער. איך האָב אייך זי געהאַט שוין אמאָל אויסגעמאָהלט מיט אַלע פּישטשעווקעס. שטעלט אייך פאָר — איהר זיצט, דאַכט זיך, אין שטוב, אָדער איהר שפּאַציערט אַרום, די הענד אין די קעשענים, און — איהר פאָהרט! איהר עסט און — איהר פאָהרט! איהר טרינקט און — איהר פאָהרט! היינט די מענשען, וואָס איהר זעהט זיך אָן. אַ וועלט מיט מענשען. אַ גאַנצע שטאָדט פאָהרט מיט אייך. און מחמת אַלע פאָהרען אויף איין שיף און אַלע פאָהרען אין איין אָרט אריין, קיין אַמעריקא — בעקענט איהר זיך מיט אַלעמען און אַלע בעקענען זיך מיט אייך, און איהר ווערד געוואָהר אין איין טאָג אַזוי פיעל זאַכען, וואָס אין איין אַנדער אָרט וואָלט איהר עס ניט דערגאַנגען אין אַ יאָהר.

ד.

דעה־וועה, וויפיעל בעקאַנטע מיין מאַמע און מיין שוועגעריין ברכה מיט פּיני'ס ווייב טייבעל האָבען זיך געמאַכט צווישען די ווייבער! נאָר דאָס איז געווען גאָרניט קעגען די בעקאַנטע וואָס מיין ברודער אליהו און זיין חבר פּיני האָבען זיך געפונען צווי־שען די מאַנסבילען. וויפיעל מע האָט ניט גערעדט און גערעדט, האָט מען ניט געקאָנט זיך געננוג אָנרעדען. ווייבער האָבען גערעדט מעהר פון היימישע זאַכען. פון זאַכען, וואָס זענען שייך צו דער קיך. צו דער שפּיזאַרני, ווייסגרעט, קויטיג גרעט, בעטגעוואַנט, זאָקען, ציכלעך, רעטאָנדעס. און די מאַנסבילען — די האָבען גערעדט פון אַמעריקא, פּרנסה, קאָלומבוס, גזירות, פּאָגראָמען.

אָהן גזירות און אָהן פּאָגראָמען קאָנען זיי זיך ניט בעגעהן.

און איך האב אייך שוין לאנג געזאגט, אז איך האב עס פיינט. הויבט מען אן רעדען פון גזירות אדער פון פאגראמען, גייע איך אוועק. איך נעם מיין חבר מענדעל פאר א האנד און מיר לאזען זיך שפאציערען איבער די גאסען פון „פרינץ אלבערט".

ח.

„פרינץ אלבערט" איז געגנוג גרויס. און שען. שטיינערנע טרעפ. מעשענע פערענטשעס. שטאל און אייזען וואו מע טהוט זיך א ריהר. הייסט „מענטשען". איך מיין די בעדיענער. מען רופט זיי „סטיווארדס". און „נוירסיסעס". הייסט מאטראסען — אזוי ווי די רוחות. לויפען ארום הין און הער. איך און מענדעל זענען זיי מקנא. מיר געבען זיך דאס ווארט, אז מיר וועלען אויסוואכסען, ווערען גרויסע, זאלען מיר זיך פערשרייבען פאר מאטראסען.

איין חסרון האט דער „פרינץ אלבערט". מע לאזט אונז ניט אומעדום זיין. קוים ווילען מיר געבען א קוק־אריין א ביסעל ווייטער פון צווישענדעק, וואו מיר פאהרען, אזוי טרייבט מען אונז דורך. טאקי די מאטראסען גופא. גרויסע רשעים. און די פאסאזשירען אלייז, פון יענע העכערע קלאסען, זענען אויך רשעים. ווארום זיי זאלען ניט זיין קיין רשעים, וואלטען זיי פערזאגט די מאטראסען, מע זאל אונז ניט טרייבען. וואס וועלען מיר זיי טהון? מיר וועלען זיי אפבייסען? מיין חבר מענדעל איז גלאט ניט צופריעדען. ער פערשטעהט ניט, צו וואס דארף מען קלאסען? ער זאגט, אז אין אמעריקא איז ניטא קיין קלאסען. טאמער גלויב איך איהם ניט, קאן איך א פרעג טהון ביי מיין ברודער אליהו. האט אבער מיין ברודער אליהו פיינט, אז מע פרעגט ביי איהם פוסטע זאכען. איך וועל שוין בעסער פרעגען ביי אונזער חבר פיני.

אונזער חבר פיני האט דוקא ליעב צו רעדען פון אזעלכע זא־כען. ער קאן אייך אפשיטען מיט רעד. און האט איהר איהם נור זאטשעפעט מיט א ווארט, איז ווי איין אנגעדרעהטער וועקזייגער. ער וועט ניט אנשווייגען ווערען, ביז דאס רעדעל וועט זיך אליין ניט אפשטעלען.

ו.

איך האב געפאקט פיני'ן בעת ער איז געזעסען אויפ'ן דעק. ער האט אריינגעטהאן זיין שפיץ נאז אין א בוך. מחמת ער איז א קורצזיכטיגער, לייענט ער ניט מיט די אויגען, נאר מיט דער שפיץ נאז. איך בין צוגעגאנגען צו איהם נאהענט.

— רב פיני, איך דארף אייך עפיס פרעגען.

פיני האט צוגענומען די נאז פון בוך.

— וואס'טו זאגען, קטנתי ? — קטנתי הייסט ביי איהם קליינינקער. אזוי רופט מיך פיני בעת ער איז אויפגעלעגט. און אויפגעלעגט איז ער כמעט אלע מאל. אפילו דעמאלט, ווען ער קריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. און אפילו דעמאלט, ווען זיין טייבעל בלאזט זיך. דערצעהל איך איהם אזוי און אזוי. צי ס'איז אמת, וואס מע זאגט, אז אין אמעריקא איז ניטא קיין קלאסען ?

האט איהר בעדארפט אנקוקען, ווי אט דער פיני האט זיך אנגעצונדען און צעפלאקערט זיך און גענומען רעדען און קייען און שפייען און שיטען מיט פייערדיגע הויכע ווערטער : אז אמעריקא איז דאס איינציגע לאנד, זאגט ער, פון אמת'ער פרייהייט און פון אמת'ער גלייכהייט. אין אמעריקא, זאגט ער, קאנסט דו זיצען אט־א־דא־א, און נעבען דיר זאל זיצען דער „פרעזידענט". און ווייטער אביסעל זאל זיצען א בעטלער, א שלעפער, א ניקס שבניקס. און נאך א ביסעל ווייטער — א גראף, א שררה, א מיליאנשטשיק !

ציוויליזאציע ! פראנרעס ! קאלומבוס !... און דא הויבט ערשט פיני אן ארויסצושיטען זיינע שענסטע ווערטער. מישט זיך אריין א איד איין עמיגראנט, א ווילד־פרעמדער :

— אז ס'איז יא אזא גליקליכע מדינה, ווי איהר זאגט, וואס אלע זענען גלייך, פון וואנען זשע נעמען זיך דארטען שלעפערס און גראפען און בעטלערס און שררות ? ממה־נפשך...

נאר מיר לאזען איבער פיני'ן מיט'ן אידען מיט נאך אידען. זיי זאלען זיך רייסען — אבי מיר זענען דערגאנגען וואס מיר דארפען, אז אין אמעריקא זענען קיין קלאסען נישט פארהאן. קומט אויס, אז מענדעל איז גערעכט. ער זאגט, אז קלאסען דארף מען פיינט האבען. דאס הייסט, אז די פאססאזשירען פון די העכערע קלאסען דארף מען פיינט האבען. פערשטעה איך ניט, פאר וואס ? וואס האב איך צו זיי ? זאגט מענדעל : וואס האבען זיי זיך פערשלאסען ביי זיך אין צווייטער און אין ערשטער קלאס צווישען די שפיעגלען ? וואס שטעהט זיי אזוי ניט אן, די גרויסע פריצים, צו זיצען מיט אונז אט דא, צווישען דעק ? מיר זענען דען קיין מענטשען ניט גלייך מיט זיי ? אונזער גאט איז דענן ניט דער אייגענער, וואס זייער גאט ? — דערפאר האט ער דערלעבט אין זיי א נקמה. ס'איז געקומען א נאכט, וואס די מיוחסים פון צווייטער און ערשטער קלאס האבען זיך אראפגעלאזט צו אונז, אין דריטע קלאס, און געווארען גלייך מיט אונז אלעמען.

דאס איז געווען אין דער נאכט פון יום־כפור, צו כל־נדרי.

ז.

מחמת דער „פרינץ אלבערט" איז ארויסגעגאנגען עשרת־ימי־תשובה, איז אונז אויסגעקומען צו פראווען יום־כפור אויפ'ן שיף. ערב יום־כפור האבען מיר זיך פערפאסט מיט געבראטענע קארטאפעל — „פעטייטעס" רופט מען עם דא. קיין כשר'ע קיך

איז אויף „פרינץ אַלבערט“ נישט פּאַרהאַן. לעבען מיר די גאַנצע צייט פון פּעטייטעס. און ברויט גיט מען אונז לרוב. און טיי און צוקער אַלע טאָג. ס׳איז גאַרנישט אַזוי שלעכט. מע וואָלט גע־קאָנט אַ גאַנץ יאָהר אַזוי לעבען. זאָגט אָבער ברכה, מיין ברודער אליהו׳ס ווייב, אַז פון פּעטייטעס ווערד געשוואָלען דער בויך. נאָר וואָס זי קאָן זאָגען! ס׳איז דענן פּאַרהאַן אַ זאַך, וואָס זאָל איהר געפעלען? אויף אַלסדינג געפינט זי אייך אַ חסרון. למשל, איהר געפעלט ניט דער „פּרינץ אַלבערט“, למאַי ער קריכט. וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, זאָגט זי, אַז אַ נסיעה זאָל געדויערען צעהן טעג? זאָגט מען איהר, אַז שולדיג איז ניט דאָס שיף — שולדיג איז דער ים. און אונזער חבר פּיני נעמט זיך אונטער איהר געבען צו פערשטעהן, אַז דער ים בעטרעפט דריי מאָל אַזוי פיעל וויפיעל די יבשה, די טריקעניש. זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז ניט דריי מאָל, נאָר צוויי מאָל אַזוי פיעל. וואָס־וואָס — נאָר געאָגראַפיע ווייסט ער בעסער. אויף דער וועלט איז פאַרהאַן, זאָגט ער, צוויי דריטעל וואַסער, איין דריטעל טריקעניש. קומט, זאָגט ער, אויס די רעכענונג, אַז ים איז צוויי מאָל אַזוי פיעל, ווי יבשה. זאָגט פּיני: ניין, דריי מאָל. זאָגט אליהו: ניין, צוויי מאָל. „דריי מאָל!“ „צוויי מאָל!“ — צעקריעגט מען זיך, נאָר מע בעט זיך גיך איבער.

ח.

ווער וועט דאַווענען פאַר׳ן עמוד? זאָגען כל־נדרי? פערשטעהט זיך, מיין ברודער אליהו. ער איז טאַקי קיין חזן קיינמאָל ניט געוועזן. איז אָבער זיין טאַטע געוועזן אַ חזן, און אַ בעריהמטער חזן. אַ קול־נגינה האָט ער. עברי קען ער. וואָס דאַרף מען נאָך? און דערצו האָט שוין אונזער חבר פּיני מיטגעהאָלפען, אַז מע זאָל מיין ברודער אפילו בעטען זאָגען כל־נדרי. ער האָט ארויסגעלאָזט אַ קלאַנג איבער׳ן גאַנצען שיף, איינגערוימט יעדען בעזונדער אַ סוד

אויפ׳ן אויער, אז אט דער יונגערמאן מיט׳ן געלען בערדעל (אליהו)
איז א מורא׳דיגער בעל־מנגן. זיין דאוונען — פס ! און ווער
שמועסט, אז זיין קליין ברודערעל, אט דער קטנתי (דאס מיינט מען
מיך), זאל איהם אונטערהעלפען אויף זיין סאפראנא, וועלען מיר
האבען א יום־כפור, אז גאט און לייט וועלען אונז מקנא זיין.

ווייפיעל אליהו האט זיך ניט געבעטען, מע זאל איהם לאזען
צו־רוה. ווייפיעל ער האט ניט געשווארען, אז ער האט זינט ער
לעבט נאך ניט געדאוונט פאר׳ן עמוד ימים נוראים. עס האט ניט
געהאלפען קיין שמע־ישראל. מע האט איהם כמעט מיט געוואלד
אוועקגעשטעלט פאר׳ן עמוד (א קיילעכיג טישעל מיט א ווייסען
לייlאך איבערגעדעקט), און מיך האט פיני גענומען פאר איין אוי־
הער : „געה, קטנתי, צו דער ארבייט !“ און מיר האבען אוועק־
געלעגט פאר די פאססאזשירען א כל־נדרי, וואס זיי וועלען איהם
האבען צו געדענקען אויף דור־דורות.

ט.

ניט אזוי דער כל־נדרי, ווי די „יעלות“. און ניט אזוי די
„יעלות“, ווי דער געוויין פון די ווייבער און פון די מאנסבי־
לען. פריהער האט מען נור געקרעכצט, געזיפצט, געשנייצט
די נעזער. דערנאך האט מען גענומען ווישען די אויגען. דער־
נאך — ווייגען שטילערהייד. דערנאך — וויינען העכער און הע־
כער, שרייען, קוויטשען און פאלען חלשות. זיי האבען זיך דער־
מאנט, אז ערשט פאר־א־יאהרען איז מען געוועזן איטליכער ביי זיך
אין דער היים. יעדער אין זיין שול. אויף זיין פלאץ. ביי זיין
סטענדער מיט זיין מחזור. געהערט זיין חזן. זיינע זינגערלעך.
איצט איז מע נע־ונד, געיאגט און געטריבען, ווי די שאף, וואס
מע פיהרט צו דער שחיטה, צענויפגעפאקט קאפ אויף קאפ. מע
קאן דעם אטהעם ניט חאפען. איהר קאנט פערשטעהן, אז אפילו

די אויסגעפּוצטע פּאַססאַזשירען פון די העכערע קלאַסען מיט די הויכע גלאַנצענדיגע צילינדערעס אויף די קעפּ האָבען זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און געווישט מיט זיידענע טיכלעך כלומר'שט דעם שוויים. נאַר איך האָב גוט געזעהען טרערען ביי זיי אויף די אויגען. דער טרויער איז געוועזן אַזוי גרויס, אַז אַפילו די סטיוואַרדס און די מאַטראָסען זענען מיט דרך־ארץ געשטאַנען פון דער ווייטען און צוגעקוקט, ווי אידען האָבען זיך איינגעוויקעלט אין ווייסע טליתים, שטעהען אין די זאָקען און שאָקלען זיך און וויינען און יאָמערען — אַפּנים, ס'איז זיי גוט ביטער אויפ'ן האַרצען. און מיין ברודער אליהו האָט זיך צעזונגען. און איך העלף איהם אונטער. און דאָרטען אין ווינקעל, צווישען די ווייבער, שטעהט די מאַמע אין דער יום־טוב'דיגער זיידענער פּעטשיילע, מיט'ן מחזור אין די הענד, און באַדט זיך אין טרערען.

דער מאַמע איז היינט גוט ווי די וועלט. היינט איז איהר טאָג!

ז.

אויף מנרגען האָבען מיר זיך געפּעדערט אויפצושטעהן אַ ביסעל פריהער. מע זאָל זיך שטעלען זאָגען „אדון־עולם" מיט'ן אַלטען בעקאַנטען נוסח. ס'איז אָבער דערפון גאַרנישט ארויסגעקומען. ס'איז געוועזן אונמעגליך ניט נור צו דאַווענען — מע האָט נישט געקאָנט שטעהן אויף די פיס. ניט געקאָנט טרעפען צום עמוד. עס איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען. מיך זעהען ניט כמעט איינס דאָס אַנדערע. עס איז נמאס דאָס לעבען. ס'איז שלעכט, שלעכט צום שטאַרבען. יאָ, מיר שטאַרבען.

וואָס האָט זיך געטראָפען? איצט בין איך מיער, לאָז איך עס איבער אויף מאָרגען.

קריעת ים סוף

2

קריעת ים-סוף

א.

איך האָב אייך געהאט אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון דעם פּסק, וואָס מיר האָבען געהאַפּט יום־כּפור אין דערפריה אויפ'ן שיף „פּרינץ אַלבערט". דאָס איז געווען אַ מיאוס'ער פּסק. מיר'ן איהם געדענקען דאָס גאַנצע לעבען.

אָנגעהויבען האָט זיך עס פון אַ קליינינקייט. עפּיס אַ חמאַ־רעלע, אַ שוואַרץ, אַ געדיכט וואָלקענדעל האָט זיך נאָך פון ביי נאַכט, באַלד נאָך כּל־נדרי, בעוויזען אויפ'ן עק הימעל. פריהער פון אַלעמען האָבען עס דערזעהען איך און מיין חבר מענדעל. וואָרום אַז אַלע אידען זענען נאָך געווען אונטען, געוויינט און געזאָגט תהלים נאָך כּל־נדרי, האָבען מיר, איך און מענדעל, אַרומגעשפּאַצירט איבער'ן „פּרינץ אַלבערט". דערנאָך האָבען מיר זיך פער־קלויבען אין אַ ווינקעלע, געזעסען און געשוויגען. עס איז געווען שטיל און וואַרעם און גוט אויפ'ן האַרצען. נאָר אַביסעל אומעטיג־ליך. וואָס מענדעל האָט געטראַכט — ווייס איך ניט. איך האָב געטראַכט פון גאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט אין הימעל. ווי גרויס ער דאַרף זיין, אַז דאָס איז אַלסדינג זיינס? און וואָס טראַכט ער זיך, אַז ער הערט אַזוי פיעל אידען זאָגען תהלים, לויבען איהם און גיסען אויס פאַר איהם דאָס האַרץ? די מאַמע זאָגט, אַז ער הערט און זעהט אַלעמען. און אַז ער ווייסט אַלסדינג. אַפילו דאָס, וואָס

איך טראכט אין דער מינוט ביי זיך אין הארצען. אויב אזוי, איז ניט גוט. ווארום איך האב נאר־וואס געטראכט פון א גוטען עפעל, פון א זיסע באר און האטש פון א טרונק וואסער. קאלט וואסער. פון די פעטייטעס ברענט אויפ'ן הארצען — און טרינקען טאר מען נישט. יום־כפור נאך כל־נדרי — ווער וועט דאס טרינקען וואסער? מיין ברודער אליהו וועט מיך הרג'ענען. ער וויל גאר, איך זאל פאסטען ביז מארגען ביינאכט נאך יום־כפור. זאגט די מאמע: „מיר'ן זעהען". דערווייל זוכט זי מיך אויפ'ן גאנצען שיף און קאן מיך ניט געפינען. ווייזט איהר אן א מאטראס, אז דארט, ביים סאמע שפיץ, זיצען מיר, איך און מיין חבר מענדעל. שרייט זי: „מאטעל! מאטעל?" — „וואס איז, מאמע?" — „וואס הייסט וואס איז? שלאפען געה! מארגען דארף מען אויפשטעהן פריה, האסט פערגעסען? ס'איז יום טוב..." גלוסטען גלוסט זיך ניט. נאר מע דארף געהן שלאפען.

ב.

אויף מארגען, אז מיר האבען זיך אויפגעחאפט אין דערפריה, איז שוין דער גאנצער הימעל געווען בעלעגט. דער ים האט זיך צעבייזערט מיט סכנות. די חוואליעס האבען זיך אויפגעהויבען העכער פונ'ם שיף, געווארפען דעם „פרינץ אלבערט", ווי עפים א שפענדעל, א שפיעלעכעל. די מאטראסען האבען גענומען לויפען אהין און אהער, ווי די פער'סמ'טע מייז. די סטיווארדס האבען זיך צוגעהאלטען ביי די פערענטשעס. די פאססאזשירען זענען געגאנגען הארט ביי די ווענט און געפאלען כמעט אויף יעדען טריט. מיט א מאל האט גענעבען א גאס א שלאקס־רעגען. דונערען האבען זיך געטראגען איינס נאך דאס אנדערע. גאט פאהרט אויף זיין רייטוואגען. אום יום־כפור גאר!... איין בליץ נאכ'ן אנדערען בעלייכט אויף א רגע דעם שווארצען געדיכטען הימעל. דער „פרינץ אלבערט" קרעכצט, שאקעלט זיך

אהין און אהער, ארויף און אראפ. און דער רעגען שמייסט. וואס איז דאס? א מבול אויף דער וועלט? האט דאך גאט געשוואוירען, אז קיין מבול וועט ער שוין מעהר ניט ברענגען קיין מאל אויף דער ערד...

— קריעת ים־סוף, — זאגט מיין ברודער אליהו, און אונזער חבר פיני באמקעט צו: „יא, ס'איז קריעת ים־סוף..." דאס ערשטע מאל, וואס די צוויי זאגען ביידע איין זאך. דאס ווארט „קריעת ים־סוף" האט אויסגענומען. אלע מאל הויבט זיך אויף איין אנדער פארשוין, טהוט א קוק אין דרויסען ארויס און גיט צו, אז ס'איז קריעת ים־סוף. דערנאך לויפט ער עפּיס מאדנע אוועק אין א זייט אריין. דארט גיט ער אפּ דער מאמעס מילך, און מעהר זעהט מען איהם שוין נישט... ווער מיר דאווענען? וואס מיר יום־כפור? מע האט שוין גאר פערגעסען אפילו, וואו מען איז אין דער וועלט.

ג.

פון אונזער משפחה האט דעם ערשטען פעטשאטעק געמאכט ברכה. זי האט אנגעהויבען שרייען, אז אט שטארבט זי! דערנאך האט זי גענומען שעלטען מיין ברודער אליהו. למאי ער האט זי איינגערעדט צו פאהרען קיין אמעריקא. זי האט געוואוסט פריהער, אז אמעריקא איז סיביר. ערגער פון סיביר. סיביר איז גאלד קעגען אמעריקא!... האט זיך די מאמע געוואלט אננעמען די קריוודע פון איהר זוהן. זי האט איהר גענומען זאגען אביסעל מוסר, אז א מענש בעדארף אלסדינג קאנען אריבערטראגען, ווארום ס'איז א גאט'ס זאך. א סימן, סע שטעהט אין טייטש־חומש געשריבען... האט זי אבער נישט געקאנט ארויסרעדען וואס אין טייטש־חומש שטעהט געשריבען, ווארום ס'איז איהר מיט א מאל געווארען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אויף איהר קוקענדיג האט גענומען חלש'ען אונזער חבר פיני'ס ווייב, טייבעל. איז פיני ארויס

מיט לשון: „מיט די ווייבער איז דיר נאָר אַ בעשרייבונג, אַ קאָמעדיע!“ — ער האָט אַריינגעלעגט ביידע הענד אין די הויזענקעשענים און פערדרוקט דאָס קאַפּעלישעל אויף אַ זייט. ער האָט געזאָגט: „שוטים! נאַראָנים! דאַכט זיך, וואָס קאָן עס מיך אַהרען, אַז דער ים שטורעמט און דאָס שיף קאַטשעט זיך? אַ מענטש, אַ בער־דעת, גיט זיך איין עצה. בעת דאָס שיף טהוט זיך אַ בויג אַהער, בויג איך זיך אויס אַהין. און אַז דאָס שיף בויגט זיך אַהין, טהו איך זיך אַ בויג אַהער. ווערד עס אָנגערופען באַלאַנץ“...

און בויגענדיג זיך אַהין און אַהער, האָט פּיני אונז בעוויזען אַ „באַלאַנץ“, אַז ס'איז ניט גוט געוואָרען אויך מיין ברודער אליהו, און ביידע האָבען זיי גענומען און אוועקגעגעבען וואָס זיי האָבען אַמאָל געהאַט... דאָס אייגענע האָבען געטהאָן אויך די איבעריגע פּאַססאַזשירען. מע האָט זיך קוים פערשלעפּט איטליכער צו זיין געלעגער און מען איז אַנידערגעפאַלען ווי די סנאָפּעס, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען דער רעכטער גיהנם פון קריעת ים־סוף...

ד.

איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געהאַלטען לענגער פון אַלעמען. מענדעל האָט געהאַט אַ סגולה פון איין עמיגראַנט, וואָס איז געפאָהרען מיט אונז אינאיינעם און האָט אונז כסדר געגעבען עצות. דער דאָזיגער עמיגראַנט איז אַ „געדרויכערטע ליולקע“. אַזוי זאָגט ער אַליין אויף זיך. ער איז שוין דריי מאָל געפאָהרען אויפ'ן ים קיין אַמעריקאַ הין און צוריק. ווייסט ער אַ סגולה צום ים. די סגולה בעשטעהט אין דעם, מע זאָל זיצען אין דרויסען אויף דער פּאַלובע, קוקען אין דער ברייט פון'ם ים, ניט אין דער לענג, און ניט אין זינען האָבען, אַז איך פאָהר רייטענדיג אויף אַ פערד, נאָר אַז איך שליטעל זיך מיט אַ שליטען אויפ'ן שניי. דער סוף איז געווען, אַז דער עמיגראַנט, די „געדרויכערטע

ליולקע", איז געלעגען א טוידטער אויף זיין געלעגער, און איך און מיין חבר מענדעל זענען מיר פונ'ם רעגען געווארען פיטש־נאס, האטש אויסצודרעהען. צו אונזערע געלעגערס האבען מיר שוין אליין נישט געקאנט טרעפען. מע האט אונז גענומען מחילה אונ־טער די הענד און אפגעפיהרט אין אונזער רוה אריין.

ח.

וויפיעל צייט דאס קריעת ים־סוף האט גענומען? א טאג, צוויי און אפשר אלע דריי — דאס ווייס איך ניט. איך האב שוין פערגעסען. איך ווייס נאר איין זאך, אז מיר האבען זיך אויפגעהאפט, איז געווען א פרייד צו לעבען אויף דער וועלט. דער הימעל איז געווארען ריין, ווי גין־גאלד. דאס וואסער — ווי א גלאז. דער „פרינץ אלבערט" איז געלאפען איין אויס־געצוואגענער, איין אויסגעפוצטער, געשניטען מיט די רעדער דאס וואסער. געפינעט, געברויזט און געשפריצט אויף אלע זייטען. די פאססאזשירען האבען אויפגעלעבט. מען איז ארויס אין דרויסען אלע, גרויס און קליין, אויף דער ווארעמער זונן, אויף דער שע־נער, ליכטיגער וועלט. עמיצער האט ארויסגעלאזט א קלאנג, אז אט באלד וועט מען קאנען זעהען דאס לאנד. איך און מיין חבר מענדעל זענען געוועזן די ערשטע, וואס האבען אנגעזאגט אלעמען די גוטע בשורה, אז מע זעהט שוין דאס לאנד. פון דער ווייטען האט דאס אויסגעזעהען ווי א פלעק, א געלע, גרויסע פליאמע. די פליאמע ווערד אלע מאל גרעסער און ברייטער. מע זעהט שוין שיפען פון דער ווייטען. אהן א שיעור שיפען מיט הויכע, דינע זעגעל־בוימער. גיך זענען פערגעסען געווארען אלע צרות. די פאססאזשירען האבען זיך אלע אנגעטהאן יום־טוב'דיג. די ווייבער האבען זיך אויסגעפוצט. מיין ברודער אליהו האט צעקעמט די בארד. ברכה און טייבעל האבען זיך אויסגעשלייערט. די מאמע האט אנגעטהאן איהר שבת'דיגע זיידענע פעטשיילע. איך און מיין חבר מענדעל האבען נישט געהאט וואס אנצוטהון. און ס'איז טאקי

קיין צײַט אויך ניט געווען. מע האָט שוין געהאַלטן אַט־אַט בײַ׳ם צופאָהרען צו דעם ברעג פון אַמעריקאַ. עס איז געוואָרען אַ ליכט אין די אויגען און גוט אויפ׳ן הארצען. פונקט אַזוי האָבען זיך בע־דאַרפט פיהלען די אידען נאָך קריעת ים־סוף. עס האָט זיך גע־גלוסט זאָגען שירה.

ו.

„שלום עליכם דיר, קאָלומבוס! זײַ געגריסט, דו פרײַע מדינה! דו גאָלדענע, גליקליכע מלוכה!"

אַזוי האָט אונזער חבר פיני בעגריסט דאָס נײַע לאַנד. ער האָט אַזש אַראָפּגעכאַפּט דאָס קאַפּעלישעל, זיך אײַנגעבויגען און פערנייגט. און אַזוי ווי איהר ווייסט, אַז ער האָט אַ נידעריגע ואיה, האָט ער ניט בעמערקט, אַז עס לויפט פאַרביי אַ געזונדער, פערשוויצטער מאַטראָס, מיט אַ רויט פעררויכערט פנים, און האָט זיך מיט איהם צעבוצקעט פנים אל פנים. דאָס הייסט, אונזער חבר פיני׳ס שפּיץ נאָז איז אויסגעקומען דעם פעררויכערטען מאַ־טראָס אקוראַט צווישען די אויגען. אַ גליק, וואָס דער מאַטראָס איז בטבע אַ גוטער גוי, ניט קיין רשע. האָט ער בעטראַכט אונזער פיני׳ן מיט דער צעשלאָגענער נאָז, אַ שמייכעל געטהאָן און אַ מורקע געגעבען אונטער די וואָנסים. אפנים, דאָס איז געווען אַ קללה אויף אַמעריקאַנער לשון.

ז.

מיט אַמאָל איז געוואָרען אַ בהלה. דריטע־קלאַס־פּאַססאַזשי־רען, בעט מען, זאָלען מוחל זײַן אראָפּ אונטען אין זייערע שטייגעלעך. צוריק פערנעמען זייערע ערטער. פריהער מיט גוטען. דערנאָך מיט בייזען. ווער עס אײַלט זיך ניט

צו געהן, האפט א סטוסאק פון הינטען. אלע זענען דא, יונג און אלט. אידען און ווייבער און קינדער, גויים, טערקען, ציגיינער. ס'איז א דערשטיקעניש. די טיר האט מען געשלאסען. א קייט האט מען אויפגעהאנגען איין אייזערנע. מיר קאנען זעהען נאר דורך די פענסטער, וואס אין דרויסען טהוט זיך. קיין מאל האבען מיר זיך ניט געפיהלט אזוי שלעכט, ווי אצינד. מיר האבען אויס־געזעהען ביי זיך אין די אויגען ווי געפאנגענע. „פאר וואס ? פאר יוען ?" — אזוי טענה'ט צו מיר מיין חבר מענדעל און די אויגען זיינע ברענען, שיסען מיט פייער...

ח.

לאזט זיך אויס א מעשה, אז מיר זענען שוין געקומען. געקומען קיין אמעריקא. נאר וואס דען ? די פאססאזשירען פון ערשטע און צווייטע קלאס האט מען אראפגעלאזט דורך א לאנגען לייטער מיט אפשר הונדערט טרעפ. נו, און וואס וועט זיין מיט אונז ? מיר זענען דאך שוין אין אמעריקא !

— ניט פאר אונז געדאכט ! — רופט זיך אפ א איד א שניידער פון הייסין. דוקא ניש־קשה פון א מענשעל, נאר א ביסעל א נודניק. ער געהט אויסגעפוצט, טראגט שארפע ברילען, האלט פון זיך איין עולם ומלואו און האט ליעב רעדען אויף צו־להכעיס. ער דארף נאר הערען וואס איהר זאגט, זאגט ער קאפויר. צווישען איהם און אונזער חבר פיני זענען שוין פארגעקומען עטליכע סמיטש־קעס. מיין ברודער אליהו האט זיי קוים צעגומען. דער שניידער האט זיך געגעבען דאס ווארט, מעהר מיט פיני'ן קיין ווארט ניט רעדען. דערפאר, וואס פיני האט איהם בעלעדיגט. ער האט איהם אנגערופען מיט אלע מיאוס'ע נעמען : „חייט", „שניידערוק" און „פאלגוץ". און האט איהם א פרעג געגעבען, וויפיעל האט ער אויף זיין לעבען אנגע'גנבה'ט „יתור" ?... איצט, אז מע האט אונז פער־שפארט, האט זיך דער הייסינער שניידער מיט אמאל צערעדט. און דוקא מיט לשון־קודש־ווערטער :

— מה אנו מה חיינו — וואָס זענען מיר? ווער זענען מיר? משול כחרס הנשבר — מיר זענען געגליכען צו, להבדיל, סקאָט. סקאָט אַז מע פּיהרט אַריין, דאַרף מען דאָס באַטראַכטען. . .

פאַלט אָן אויף איהם אונזער חבר פּיני. ער זאָגט, אַז דער משל איז ניט גלייך צום נמשל. אַז מע רעדט פון אַמעריקא, בעדאַרף מען, זאָגט ער, פריהער די הענד וואַשען. און ער הויבט אָן שיטען מיט זיינע שענע ווערטער, ווי פּיני קאָן. ער קאָן ניט הערען, אַז מע רעדט אויס אַ שלעכט וואָרט אויף אַמעריקא. פערענטפערט זיך דער הייסינער שניידער. ער זאָגט, אַז ער רעדט ניט פון אַמעריקא ניט גוט, ניט שלעכט. ער זאָגט דאָס נאָר אַקעגען דעם, וואָס ס'איז אַלסדינג גוט, און שען, און פיין, נאָר ניט פאַר אונז געדאַכט... אונז וועט מען אַזוי גיך ניט אַראָפּלאָזען. פּיני געהט אַרוים פון די כלים. ער שרייט:

— וואָס דען וועט מען מיט אונז טהון? מע וועט אונז איינזאַלצען? „מע וועט אונז ניט איינזאַלצען, — זאָגט דער הייסינער שניידער מיט גאַל און האַט הנאה — נאָר מע וועט אונז ברענגען אין אַזאַ מין אָרט, וואָס מע רופט דאָס „אַלי'ס איילאַנד". דאָרט וועט מען אונז פּאַרשפּאַרען ווי די קעלבלעך אין אַ שטאַל, ביז אונזערע פריינד און בעקאַנטע וועלען זיך אַמאָל דערמאַנען קומען אונז אַראָפּנעמען"...

פּיני שפּרינגט אַזש אונטער: „עס איז דיר איין אַנטיק מיט דעם אידען! בראָש ווייסט אייך דער דאָזיגער חייט פון אַלע שווערע הערצער! ניט אַזוי אַלט, ווי גענייט! אַט וויסען מיר אויך, אַז ס'איז דאָ אַ קעסעל־גאַרדען, מיין איך אַ „אַלי'ס איילאַנד", פון דעסטוועגען האָב איך ניט געהערט פון קיינעם, אַז „אַלי'ס איילאַנד" איז געשטעלט געוואָרען דערויף, מע זאָל האַלטען מענטשען אַזוי ווי קעלבלעך"... וואָס ווייטער היצט זיך אונזער פּיני אַלץ מעהרער. ער טרעט אַרויף אויף דעם הייסינער שניידער, גלייך

ווי ער וואלט איהם וועלען דורס זיין. דער הייסינגער שניידער שרעקט זיך איבער און רוקט זיך אפ. ער זאגט:

— שאט! זעהט נאר! מע האט איהם געקוילעט די קאפּאטע! גערעדט אויף זיין אמעריקא! איז לא פדלתי! מיר'ן עלטער ווערען מיט א פאר שעה, וועלען מיר קליגער ווערען...

אין געפענגעניש

3

אין געפענגעניש

א.

ניט אומזיסט האָט אונזער חבר פיני געוואָרפען איין אומ'חן אויף „אלי'ס“ איילאַנד, גרייט געווען מאַכען דערויף אַ ליעד און צעקריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. דעם כעס האָט ער אָבער געהאַלטען אין זיך. פיני האָט ניט געוואָלט, אַז דער הייסינער שניידער זאָל וויסען, אַז ער, פיני, איז ניט צופריעדען מיט אַמעריקאַ. האָט ער זיך געמאַכט הארץ. נאָר אינוועניג האָט דאָס איהם געברענט מיט סכנות. „סטייטש־סטייטש, מע זאָל נעמען מענטשען און איינשפּאַרען זיי, ווי סקאָט, ווי אַרעסטאַנטען, ווי געפאַנגענע!“ — אַזוי האָט ער גע'טענה'ט שטילערהייד מיט אליהו'ן נאָכדעם, ווי מע האָט אונז געבראַכט צופיהרען אויף „אלי'ס“ איילאַנד. קומט אויס, אַז דער הייסינער שניידער איז געווען גערעכט. ער האָט פריהער נביאות געזאָגט, אַז ס'וועט אַזוי זיין. נישמעהר, ער האָט אַביסעל איבערגעחאַפּט די מאָס. ער האָט געזאָגט, אַז מע וועט אונז איינשפּאַרען אין אַ שטאַל. צום סוף האָט מען אונז אריינגעפיהרט אין אַ גרויסער ליכטיגער שטוב און מע האָט אונז געגעבען עסען און טרינקען און אַלסדינג אומזיסט, אָהן געלד. גוטע ליעבע מענטשען! נאָר וואָס דענן? איידער מיר האָבען דערלעבט צו קומען צו דער דאָזיגער שטוב — טאַטע פאָטער! דורך אַ לאַנגע בריק מיט טירעלעך ביי די זייטען זענען מיר דורכגעגאַנגען איינציגווייז. אויף יעדען טריט האָט אונז אָפּ־

געשטעלט איין אנדער אנשיקעניש מיט א קנעפּעל, בעקוקט, בע־טראכט, בעזוכט, בעטאפּט. פריהער פון אלסדינג האט מען מיט א ווייס פּאפּיערעל אונז איבערגעקעהרט די ברעמען אויף דער לינ־קער זייט, בעטראכט די אויגען. דערנאך די איבעריגע אברים, און יעדער בעזונדער שטעלט אוועק אויף אייך א צייכען מיט עפּיס א קריידעל און טהוט אייך א וויינ מיט דער האנד, וואוהין איהר זאלט געהן — רעכטס אדער לינקס. דערנאך זענען מיר ערשט אריינגעקומען אין יענער גרויסער שטוב, וואס איך זאג אייך. און ערשט דארט האבען מיר זיך אפּגעזוכט איינס דאס אנדערע. ביז דעמאלט זענען מיר געווען צעטומעלט און נישט געקאנט געפינען זיך. און צעשראקען זענען מיר געווען, ווי די קעלבער, ווען מע פיהרט זיי צו דער שחיטה.

ב.

דאס האבען מיר, מיינט איהר, מורא געהאט? די גאנצע מורא אונזערע איז געווען — דער מאמעס אויגען: וואס וועט זיין מיט איהרע רויטע פערוויינטע אויגען? לאזט זיך אוים, אז איהר האט מען ווינציגער פון אלעמען געקוקט אין די אויגען אריין.

— דאס האט ער זיך געמיהט, דער טאטע אייערער, א ליכ־טיגען גן־עדן זאל ער האבען!... — אזוי האט געזאגט די מאמע און האט אונז אלעמען ארומגענומען און צעוויינט זיך אזש פאר פרייד. זי האט גאר ניט געוואוסט וואס צו טהון פאר וואוילטאג. און אויך מיין ברודער אליהו איז געווארען גאר איין אנדער מענטש. אזוי האט ער א טבע, אז בעת מע לויפט, מע פאהרט, מע איז צעטראגען, לאזט ער אוים זיין גאנץ ביטער הארץ צו מיר. עס פליהען פּעטש, ווי האלץ. און ברכה העלפט איהם אונטער מיט א קללה. איצט איז אויף איהם א נייע הויט געווארען. ער האט ארויסגעשלעפּט

פון קעשעני און געשענקט מיר איין אראנדזש. דאס הייסט, א מאראנץ. פערבליבען ביי איהם פונ'ם שיף. אויפ'ן „פרינץ אל־בערט" האט מען אונז געטיילט אלע טאג מאראנצען. אראנדזשעס רופט מען עס דארט. ווער עס האט געוואלט, דער האט געגעסען. ווער ניט — דער האט זיין מאראנץ בעהאלטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, ווייט אין קעשעני. איך האב מיינע ניט בעהאלטען. ווי אזוי קאן מען זעהען אזא פרי און ניט אויפעסען? נאר העכער פון אלע האט אויסגעדריקט זיין גדולה אונזער חבר פיני. ער האט געזאגט צו אונז אלע:

— נו? ווער איז קלוג? איך, צי איהר? האב איך ניט געזאגט, אז דאס האבען שונאים אויסגעטראכט אויף אמעריקא, אז מע לאזט ניט אריין א מענטשען, וואס האט פערוויינטע אויגען? מענטשען לעדיגגעהערס, ליגנערס, בערעדערס, לשון־הרע'ניקעס, בייזע צינגער, לייזאקעס, פארכעס! זיי וועלען שוין באלד אויס־טראכטען אויף אמעריקא, אז מע טרייבט צו דער שמד. וואו איז ערגיץ דער הייסינגער שניידער, א רוח אין זיין טאטענ'ס ביינער אריין?...

האט זיך, הייסט דאס, אונזער פיני ווידער איבערגעבעטען מיט אמעריקא.

ג.

פאר גרויס אימפעט האבען מיר זיך אין דער בהלה גאר ניט ארומגעקוקט, אז פון אונזער קאמפאניע פעהלט איינער. דאס איז געווען מיין חבר מענדעל. די ערשטע האט זיך ארומגעזעהען דוקא ברכה. זי האט זיך א חאפ געטהאן און א פלעסק געגעבען מיט די הענט: „וועה איז מיר — וואו איז דער לאשאק?" „א דונער האט מיך דערשלאגען!" — זאגט די מא־מע, און מיר האבען זיך אלע א ווארף געגעבען זוכען מענדלען. און מענדעל איז ניטא. פארפאלען, ווי אין וואסער אריין.

שפעטער האט זיך ארויסגעוויזען, אז שולדיג איז ער אליין. טאקי מענדעל מיין איך. ביים פארהער האט ער זיך שטארק פער־פלאנטערט. קודם האט ער זיך פערשטעלט, ווי דעמאלט אין דייטשלאנד, פאר א שטומען. דערנאך האט ער מיט א מאל אנגע־הויבען צו רעדען מורא'דיגע נארישקייטען. אט האט ער געזאגט, אז ער איז ערשט אלט צעהן יאהר, און אט איז איהם אויסגעקומען צו זאגען, אז ער איז שוין בר־מצוה און אז ער לעגט שוין תפילין. און צום סוף האט ער זיך מודה געווען און אויסדערצעהלט פאר די קנעפלעך דעם גאנצען אמת: אז ער איז א פערלוירענער. דאס הייסט, אז ביי'ם אריבערהאפען זיך איבער דער גרעניץ האבען טאַ־טע־מאמע איהם ערגיץ אין דייטשלאנד פערלוירען, און אז מיר האַ־בען איהם פרילאנטשעט. און אז ער קאן נישט אנרופען דעם ריכ־טיגען ארט און אדרעס פון זיינע עלטערען, ווייל ער ווייסט אליין נישט. ער זאל וויסען, זאגט ער, וואו זיי זענען, דארף ער נישט קיינעם'ס לאסקע. ער וואלט אליין, זאגט ער, צו זיי געטראפען. האט מען איהם דעריבער איינגעשפארט, מיט נאך אזעלכע ווי ער, אין א בעזונדער חדר. מע וועט זיי שפעטער אלע אינאיינעם צור־ריקשיקען.

ד.

דערהערט אזא מעשה, האבען מיר זיך ארויסגעשטעלט אלע פאר דעם אומגליקליכען מענדלען. די מאמע האט געמאכט א גוואלד. זי וועט דארפען אפגעבען דין וחשבון פאר א לע־בעדיגען יתום. טאמער בעגעגענט זי זיך אמאל דא מיט זיינע טאַ־טע־מאמע — וואס וועט זי זיי זאגען ?

— ווארט אויס א קאפעטשקעלע — איהר זענט נאך פיט זיך אליין אויך גיט פארטיג... — אזוי זאגט צו איהר דער הייפינער שניידער. „ויבוא המן !“ — זאגט פיני און קוקט בייז אויפ'ן שניידער. ער איז גרייט איהם אנחאפען פאר'ן גארגעל. דער שניי־

דער מאכט זיך ניט ווינסענדיג. ער טהוט און דרש'ענט, גלייך ווי עמיצער פרעגט ביי איהם. ער לעגט אונז שטיינער אויפ'ן הארצען. ער רעכענט אוים א גאנץ צעטעל פון צרות, יסורים און לייד, וואס מיר האבען נאך אויסצושטעהן. מע וועט ביי אונז, זאגט ער, פריהער נעמען די אדרייסים פון אונזערע פריינד אדער בעקאנטע. דערנאך וועט מען ביי אונז נעמען, זאגט ער, געלד אויף צו קלאפען א דעפעש צו אונזערע בעקאנטע און ווארטען ביז עמיצער וועט אמאל קומען. און ערשט דעמאלט, זאגט ער, ווען יענער וועט זאגען, אז ער קען אונז און ווייסט אונז און איז ערב פאר אונז, אז מיר וועלען דא זיין גוט און פרום צו גאט און צו לייטען, וועט מען אונז, זאגט ער, ארויסלאזען פון געפענגניש.

פערשטעהט זיך, אז אונזער חבר פיני צינדט זיך אן, ווי א שוועבעלע. ער קוקט אויף מיין ברודער אליהו און רעדט צום שניידער. ער פרעגט ביי איהם נאר איין זאך: פון וואנען איז ער דאס אזוי געניט אין די זאקאנעס פון „אלי'ס" איילאנד? ענט־פערט איהם דער שניידער, אז ער האט זיך בעקענט דא אויפ'ן שיף מיט איינעם איין עמיגראנט, וועלכער איז שוין געפאהרען קיין אמע־ריקא דריי מאל הין און צוריק. דאס מיינט ער, אפנים, די „גערווי־כערטע ליולקע". פון איהם איז ער דאס געוואויר געווארען אלע דינים און מנהגים. און ניט נור דאס אליין. ער האט פון דער „גערויכערטער ליולקע" גענאשט נאך א סך, א סך זאכען, וואס זע־נען שייך צו אמעריקא. אזוי, אז ער פאהרט אהין שוין א פארטי־גער, איין אמעריקאנער. ער ווייסט שוין אפילו, ווי אזוי צו רעדען אויף אמעריקאנער לשון. צום ביישפיעל: „טשיקען", „קיטשען", „שוגער", „מיסטער", „בוטשער", „בריטש"... וואס דאס בעדייט — וויל ער ניט זאגען. אז מיר'ן זיין אויפ'ן ארט, זאגט ער, ווע־לען מיר שוין אליין געוואוירע ווערען וואס דאס איז. פיני טהוט א מאך מיט דער האנד און טרעט־אפ אויף א זייט, ווי איינער רעדט: „עלעהיי א הונט בילט"...

ה.

מיינט איהר, אז עס איז ניט געווען אלסדינג אקוראט, ווי דער הייסינער שניידער האט אונז פירגעזאגט? — נישט געמינערט א האר! אז מיר זענען דורכגעגאנגען די שבעה מדורי גיהנם פון די דאקטוירים, האט מען אונז א פרעג געגעבען. וועמען האבען מיר אין אמעריקא? שטעלט זיך ארויסעט פריהער די מאמע: „פרעגט בעסער, וועמען האבען מיר דא ניט?" און זי איז גרייט שוין אויסצורעכענען ביי די נעמען אלע אונזערע פריינד און בעקאנטע. א חיות א קוק צו טהון אויף מיין מאמע אצינד, נאך דעם, וואס מע האט זי דורכגעלאזט מיט איהרע פערוויינטע אויגען. מיין מאמע איז שוין ניט קיין יונגעטשקע, נאר זי איז נאך מלא חן. איך האב שוין לאנג ניט געזעהען, די מאמע זאל אזוי שיינען, ווי זי שיינט אצינד. לאזט זי אבער מיין ברודער אליהו ניט רעדען. די אדרייסים זענען, זאגט ער, ביי איהם פערשריבען אויף א שטיקעל פאפיער. ווייסט ער בעסער. מישט זיך אריין פיני און זאגט, אז מע פרעגט נעמען, ניט קיין אדרייסים. האקט איהם אפעט ברכה און זאגט, אז בסך־הכל האט ער, פיני הייסט עס, קיינעם ניט אין אמעריקא. די אלע פריינד און בעקאנטע זענען *אונזערע* פריינד. ווערד פיני אנגעצונדען און פרעגט ביי איהר א קשיא: „מיט וואס, למשל, איז פעסי די גראבע, אדער איהר מאן משה דער איינבינדער, אונז מעהר שמעלקע ווי איהם?" ענטפערט איהם ברכה, אז פעסי'ן האט זי אין דער ערד. אז זי זאגט קרובים, מיינט זי דאס איהר טאטע יונה דעם בעקער. לאזט זיך אוים, אז גערעכט איז אליהו. זיי פרעגען נישט אויף בעקאנטע. זיי פרעגען אויף אדרייסים. און עס הויבט זיך אן א חתונה מיט אדרייסים.

ו.

אויף אדרייסים לייענען איז, פערשטעהט זיך, פיני מעהר בריה פון אונז אלעמען. נעמט ער צו ביי אליהו׳ן דאס פאפּיערעל, טראגט דאס צו צום שפּיץ נאז און לייענט די אדרייסים מיט דעם ניגון, ווי מע לייענט תנאים אויף א קנס־מאל. פערשטעהט מען אבער גיט וואס ער זאגט. עס קומט אוים ביי איהם יעדעם ווארט קאפּויר. רייסט ארוים ביי איהם אליהו דאס פּאפּיערעל מיט די אדרייסים און גיט עס איבער דעם „קנעפּעל“. זאגט דאס „קנעפּעל“ צוויי ווערטער : אל־רייט. ווייסען מיר ניט וואס דאס בעדייט. זאגט אונז דער הייסינער שניידער, אז ער ווייסט. די ווערטער „אל“ און „רייט“ איז, זאגט ער, אלץ איינס, ווי למשל, ביי אונז די ווערטער : „מילא בקיצור“. אדער „מהכתיתי“. אדער „נו־נו“. דאס הייסט, עס וועט שוין זיין ווי געוואונשען.

דערנאך האט מען גענומען ביי אונז קליינגעלד און מע האט אוועקגעקלאפּט צוויי דעפּעשען. איין דעפּעש צו משה דעם איינבינדער מיט זיין ווייב פּעסי די גראבע. די אנדערע — צו יונה דעם בעקער. און אליין האבען מיר זיך דערווייל מכבד געווען מיט א גוטען אנבייסען. דער אנבייסען איז געווען ניט אזוי פּויגעלדיג. דאס ביסעל טיי, וואס מע האט דערלאנגט, האט ברכה געזאגט, אז מע קאן עס שניידען מיט א מעסער. דערפאר האט אונז דער אנבייסען ניט געקאסט גאר נישט ניט. אויף „אלי׳ס“ איילאנד בעקומט מען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, אלעס אומזיסט. איבערגעהאפּט דעם הונגער, האבען מיר גענומען ווארטען אויף אונזערע פריינד און בעקאנטע.

ז.

ניט אזוי גיך טהוט זיך עס אבער, ווי עס רעדט זיך. עס זענען אונז גוט די אויגען ארוים, ביז מיר האבען דערלעבט צו זעהען א בעקאנטען. די ערשטע איז געקומען אונזער שכנה פּעסי די גראבע מיט איהר מאן משה דעם איינבינדער. דאס הייסט,

געזעהען האבען מיר זיי ניט — מיר זיצען דאך איינגעשפארט. נאר מע האט אונז געלאזט וויסען, אז ס'איז געקומען צו אונז א דיקע פרוי מיט איהר מאן. האבען מיר שוין פערשטאנען, אז דאס דארף זיין פעסי מיט איהר משה'ן. מע לאזט זיי ניט צו צו אונז. מע האלט זיי דארט אויפ'ן פערהער. קרענקט דאס אונז זעהר. גיט מען אונז איין עצה, מיר זאלען אונטערשמירען די שומרים, וואס ביי דער טיר, וועט מען אפשר זיי יא צולאזען. לאז זיין האטש פון דער ווייטען. זאגט אבער אונזער חבר פיני, אז אמע־ריקא איז ניט „ריסענלאנד". אין אמעריקא שמירט מען ניט. זאגט דער הייסינער שניידער (אומעדום איז ער דא), אז די גאנצע וועלט איז איין שטאדט. „כסף וזהב מטהר ממזרים"... פיני בלייבט אהן לשון.

ח.

אודאי איז דער הייסינער שניידער געוועזן גערעכט. עס האט אונז געקאסט א קוואדער (אזא מטבע פון א פערטעל טא־לער), און מיר האבען געזעהען דורך די גראטעס אונזער שכנה פעסי. דאס רויטע פנים איהרס מיט דעם פעטען גוידער האבען געשוויצט. געשמייכעלט צו אונז פון דערווייטען. די מאמע האט צו איהר געשאקעלט מיט'ן קאפ, אוןביידע האבען געוויינט מיט טרערען. הינטער איהרע ברייטע פלייצעס האט ארויסגעקוקט איהר מאן, משה דער איינבינדער. שוין ניט אין א קאשקעט, ווי אין דער היים, נאר אין א קאפעליש גאר. אין א מינוט ארום האט זיך בעוויזען אויך יונה דער בעקער מיט די בייזע אויגען. יונה האט זיך וויינציג וואס פערענדערט. נאר די בארד — אוי וועה! די בארד!... זיין ווייב פון דער רעטאנדע איז אויך געקומען. מע וויל זיך אפגעבען שלום־עליכם, מע וויל זיך ארומנעמען, האלזען זיך, קושען זיך. מע וויל זיך צעפרעגען איינס דאס אנדערע, וואס מע מאכט? און וואס הערט זיך אויף דער וועלט? און ווי אזוי

לעבט זיך עס אט דא אין אמעריקא? איך, למשל, געה אוים ווי־סען, וואו איז ושתי? וואס טהוט מיין שווענעריז'ס שוועסטערעל אלטע? (מע האט זי מיר גערעדט אמאל, אויב איהר געדענקט, פאר א כלה). און די גאנצע חאליאסטרע וואס מאכט? נאר געה שריי חי וקים, אז מע קאן ניט א ריהר טהון זיך. מע האלט אונז פערשפארט. זעהען זעהען מיר זיך דורך די גראטעס, אזוי ווי ארעסטאנטען, אזוי ווי געפאנגענע, אדער אזוי ווי חיות...

ט.

א רחמנות נעבאך אויף אונזער חבר פיני. ער קאן אונז ניט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. ס'איז איהם א בזיון פאר אמעריקא. איהר וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז זיין אמעריקא און ער דארף אפגעבען דערפאר דין וחשבון. אט פון דעמאלט אן האט ער געווארפען איין אומ'חן אויף „אלי'ס" איי־לאנד און האט צוגעטראכט דעם גראם, אז „דאס שטיקעל לאנד געהערט צו איינעם אלי, וואס איז א נארר ביז דער סטעלי"... און דעריבער פערדריסט עס מיין ברודער אליהו, מחמת ער הייסט דאך אויך אלי. צעאמפערט מען זיך און מען הויבט אן צו קריעגען זיך. מישט זיך אריין ברכה, און דוקא פון פיני'ס צד, און זאגט מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז, אז „פאר א געשלאגענעם הונט ווייזט מען ניט קיין שטעקען"... וואס מיינט זי דערמיט?

אַ ים פון טרערן

4

אַ ים פון טרערען.

א.

טאַמער איז קאַרג די אייגענע צרות, יסורים און פּיין, האָט אונז גאָט באַשערט פרעמדע צרות אויף עלים איילאַנד. טאַמער איז קאַרג געווען די טרערען, וואָס מיין מאַמע האָט פערגאָ־סען פון זינט מיין טאַטע איז געשטאָרבען און פון זינט מיר שלעפּען זיך אַרום איבער דער וועלט ביז צו היינטיגען טאָג, בעדאַרף זי איצטער וויינען און טרערען גיסען אויף די אומגליקען, וואָס מיר זעהען זיך אָן אָט־אָ־דאָ, אויף עלים איילאַנד. אַלע מינוט שיקט איהר גאָט צו אַ נייעם קרבן. די מאַמע נעמט זיך יעדע זאַך צום האַרצען. זי ברעכט די הענט. זי בעהאַלט דאָס פּנים און וויינט זיך אויס שטילערהייד.

— דו זינדיגסט, מאַמע ! — זאָגט צו איהר מיין ברודער אליהו, און מיר דאַכט זיך, אַז ער איז גערעכט. וואָס האָט זי צו וויינען ? מיר שלעפּען זיך שוין מעהר ניט איבער דער וועלט, ווי מיר האָבען זיך געשלעפּט ביז אַהער. די נסיעה אויפ׳ן ים זענען מיר, דאַנקען גאָט, אויך איבערגעקומען. מיר זענען שוין כמעט אין אַמעריקאַ. נאָך אַ שעה, נאָך צוויי שעה — און מיר זענען פרייד. נאָר ווי אַזוי זאָל מען ניט וויינען, אַז מע זעהט פאַר זיך אַזוי פיעל אומגליקען ? אַזוי פיעל טרערען ? אַ ים פון טרערען? איבערדערצעהלען אייך אַלע אומגליקען, וואָס מיר האָבען זיך

אנגעזעהען אויף עלים איילאנד, בעדארף איך אוועקזיצען מיט אייך א טאָג מיט א נאכט און דערצעהלען, דערצעהלען און דערצעהלען.

ב.

א שטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויף אזא מעשה? טאטע־מאמע און פיער קינדער זענען פערהאַלטען געוואָרען, ניט אהער, ניט אהין. וואָס איז די מעשה? ביים פאַרהער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אז זייערס א קינד, א מיידעל פון א יאָהר צוועלף, קאָן ניט צעהלען אויף צוריק. מע פרעגט זי: „וויפיעל ביזט דו אַלט?“ זאָגט זי: „צוועלף יאָהר.“ פרעגט מען זי ווידער: „וויפיעל ביזט דו אַלט געווען פאַראַיאָהרען אין דער צייט?“ ווייסט זי ניט. זאָגט מען איהר: „צעהל פון איינס ביז צוועלף“. צעהלט זי. זאָגט מען איהר: „צעהל פון צוועלף צוריק ביז איינס.“ קאָן זי ניט. ווען מע פרעגט ביי מיר אזא זאך: צעהל, — צעהל איך דאָך ווי א וואַסער: צוועלף, עלף, צעהן, נייען, אכט, זיעבען, זעכס, פינף, פיער, דריי, צוויי, איינס. א טייערע מציאה! איז געבליבען, אז מע קאָן דאָס מיידעל קיין אַמעריקא ניט אַריינלאָזען.

פרעגט זיך, וואָס וועט זיין מיט איהר טאטע־מאמע און מיט די איבעריגע קינדער? — צו־זעהען דעם צער פון פאָטער און מו־טער און דעם רחמנות פון דעם קינד — דאַרף מען זיין פון שטיין. מע זאָל ניט צעגאַנגען ווערען. וויינט די מאמע אויף זיי קוקענדיג, און מיין שוועגערין ברכה און אונזער פיני׳ס ווייב טייבעל ווישען אויך די אויגען.

ג.

צי, א שטיינער, ווי געפעלט אייך אזא געשיכטע? מיט אונז פאהרט א אידינע, הייסט זי צביה. איז זי איין עגונה. דער מאן האט זי אוועקגעווארפען שוין לאנג. האט זי צעשיקט בריעף איבער אלע עקען פון דער וועלט. איז איהר אנגעקומען א ידיעה, אז איהר מאן איז ערגיץ אין ציניציננאטע, א שטאדט אזעלכע אין אמעריקא. פאהרט זי דאס אהין איהם צו פאקען. האט מען איהר געגעבען איין עצה נאך אויפ'ן שיף, אז זי זאל ארויסרופען גלאט א אידען פון ניו יארק, וואס זאל זאגען, אז ער איז דאס איהר מאן, וועט מען זי ארונטערנעמען. די דאזיגע עצה שטאמט פון דער „גערויכערטער ליולקע", וואס איך האב אייך שוין דערצעהלט וועגען איהם. דער הייסינער שניידער האט אויך א סך מיטגעהאלפען. די „גערויכערטע ליולקע" האט זיך אונטערגענומען צו שיקען איינעם א נאהענטען פריינד, אז ער זאל זיך ארויסגעבען פאר איהר מאן... ס'איז געקומען צום שפיץ, ביי'ם פארהער, האט זיך ארויסבעוויזען, אז די גאנצע מעשה איז א שווינדעל. דער איד איז א בעווייבטער און קעהרט זיך אזוי אן מיט דער עגונה, ווי איהר קעהרט מיר אן א פעטער. וועה־וועה, וואס עס האט זיך אפגעטהאן! גאנץ עלים איילאנד איז געגאנגען חאדראם. אונזער חבר פיני האט דערלעבט א נקמה אין דעם הייסינער שניידער. און חאטש אין הארצען איז פיני גזלן אויף עלים איילאנד, למאי מען האט אונז פערהאלטען, נאר ארויסבעוויזען דאס פאר'ן הייסינער שניידער — א מכה! אדרבה, ער האט זיך נאך געדייצט מיט איהם:

— נו? פאני חייט! האב איך ניט געזאגט פריהער, אז אמעריקא איז ניט ריסענלאנד? אין אמעריקא געהט ניט אן קיין שווינדעל, קיין חכמות און קיין דריידלעך? קאלומבוס, לעבען זאלסטו!

האט ער אבער געכאפט א מיאוס'ען פסק פון מיין מאמע. און נאך מעהר — פון מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. און זיין אייגען ווייב טייבעל האט אויך צוגעלעגט א קנייטעל. די ווייבער האבען איהם שיער די אויגען ניט אויסגעדראפּעט, למאי ער לאכט אפּ פון מענשען, וואס עס גיסט זיך בלוט פון זיי. און ווי אויף צו להכעיס, האט די מאמע זיך בעפריינדעט מיט דער עגונה, גע־ווארען מיט איהר, ווי שוועסטער. איצט שיקט מען די עגונה אפּ צוריק, און דער איד, וואס האט זיך ארויסגעשטעלט פאר איהר מאן, וועט אויך קיין האניג ניט לעקען. דערווייל האט מען זיי ביידען פערהאלטען, און מיין מאמע איז דערפון אוים מענטש.

ד.

א יונג ווייבעל, בלוט און מילך, פאהרט קיין באסטאן צו איהר מאן. האט זי א קינד, א מיידעלע מיט געגרייזעלטע הע־רעלעך, א בילד. הייסט עס קעצעלע. דעם אמת'ער נאמען איהרער איז קיילע, נאך איהר באבע. נאר מע האט זי פערצוויגען „קעצעלע." קעצעלע איז נאך קיין דריי יאהר ניט אלט. נאר עס לויפט ארום און רעדט און זינגט און טאנצט. „פרינץ אלבערט" איז פול מיט דעם קינד. קעצעלען האבען אלע ליעב. מע האלזט דאס און מע קושט דאס און מע נעמט דאס איבער פון האנט צו האנט. קעצעלע! קעצעלע! מיט אונז איז דאס דאזיגע ווייבעל געווארען גאר נפש אחת. זי איז ניט אפּגעטראט'ען פון דער מאמע אויף א מינוט. זי האט איהר אויסדערצעהלט אינגאנצען איהר הארץ. איבערגעלייענט אונז אלע בריוולעך, וואס איהר מאן שרייבט צו איהר. העכער דריי יאהר אז זיי האבען זיך ניט גע־זעהען. ער קען אפילו ניט דאס קינד. ער האט דאס נאך קיין מאל ניט געזעהען. ער חלום'ט פון דעם טאג ווי נאכט. ער קאן זיך גאר ניט פארשטעלען, ווי אזוי ער וועט מיט א מאל דערזעהען זיין קינד, זיין קעצעלע. דערביי גיסט זי שוין מיט טרערען, און

מיין מאמע ווישט די אויגען. לאך איך פון זייביידען — וואס דארף מען וויינען? און איך נעם קעצעלען אויף די הענד. און איך האדעווע זי מיט שטיקלעך עפעל און מיט אראנדזשעס, מאַראנצען הייסט עס, גלייך אין מויל אריין. קעצעלע קוקט מיר אין די אויגען, לאכט צו מיר און גלעט מיך מיט איהר קליין סאמעטען הענטעל. און איך קוש איהר די קליינע ווארעמע פינגערלעך. א שאד, וואס איך האב ניט קיין קעסטעלע מיט פארב. איך וואלט אויסגעמאהלט קעצעלען אויף פאפיער מיט איהרע געגרייזעלטע זיידענע הערעלעך, מיט איהרע בלויע שענע אויגעלעך און מיט איהר פנים'על פון א מלאך. מיין חבר מענדעל לאכט פון מיר, וואס איך האב צו טהון מיט א קוקלע. ביי איהם איז זי א „קוקלע"!

איז זיך מיישב קעצעלע שוין נאהענט צו אמעריקא און ווערד קראנק און... עס געהט מיר איבער א פראסט איבער'ן לייב, אז איך דערמאן זיך אין יענער צייט. א שטיק פון מיין לעבען האט אוועקגענומען ביי מיר אט דאס קינד. איך קאן גאר וועגען דעם ניט רעדען, ניט טראכטען אפילו. שלעפט מיך ניט פאר דער צונג, איך זאל אייך זאגען, וואס מע האט געטהאן מיט קעצעלען... איך וועל אייך נאר דערצעהלען דעם רחמנות פון דער יונגער מוטער. בעת מיר זענען אנגעקומען אויף עלים איילאנד. זי האט ניט געוויינט. אויף אלעמען האט זי געקוקט מיט גלעזערנע פערגלייווערטע אויגען. וואס מע האט זי געפרעגט, האט זי ניט געענטפערט. מע האט מורא, אז דאס ווייבעל איז געריהרט... מע וועט זי צוריקשיקען. מיין מאמע לעגט איין די וועלט. מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער קאן שוין ניט אריבערטראגען דער מאַמעס טרערען. און פיני בעהאלט זיך עפים. מע זעהט איהם ניט...

ח.

אַ יהר מיינט, אַז נאָר אידען האָבען צרות אויף עלים איילאַנד? גויים ווערען אויך ניט ווינציג אויסגעריסען. עס פאָהרט מיט אונז אַ גאַנצע האַפטע איטאַליענער. אַלע אין סאַמע־טענע הויזען און מיט הילצערנע שיך אויף די פיס. אַז זיי געהען, קלאַפען זיי, ווי די פערד מיט די קאָפּיטעס. וואוילע גויים. אויס־געצייכענטע מענטשען. נאָך מיר זענען זיי גאָר די כפרה. זיי רופען מיך מיט אַ מאָדנעם נאָמען: „פּיקאָלאָ באַמבינאָ". זיי זענען מיך מכבד מיט ניסלעך און מיט ראָזינקעס פון די סאַמע־טענע הויזען־קעשענעס. און איך האָב דאָס דוקא ניט פיינט. רע־דען קאָן איך ניט מיט זיי. מחמת זיי פערשטעהן ניט מיין לשון. איך פערשטעה ניט זייער לשון. נאָר מיר געפעלט, ווי זיי רעדען צווישען זיך. האַרט קומט אויס ביי זיי די ררררייש: „באָנאָ סעררראַ!" „מיאָ־קאַררראָ!" „פררררעגאָ סיניאָררע!"...

דאַרף זיך טרעפען איין אומגליק. סאַמע צום רעכטען שפּיץ, אַז ס'איז געקומען צום פערהער, האָט זיך איינער פון דער האַפטע אַרויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט. ער האָט דערצעהלט דעם אמת, אַז זיי האָט אַרויסגערופען אַ פּאָדריאַדטשיק אויף דער אַרבייט פון לאָנדאָן דורך אַ קאָנטראַקט ביי עפּיס אַ בריק. און דאָס, זאָגט מען, טאָר מען ניט אין אַמעריקאַ. וויל מען זיי אָפּשיקען צוריק. רעדען זיי אַלע אין איינעם, מאַכען מיט די הענד און קוועטשען די ררררייש: „סאַקררראַמענטאָ!"... העלפט אָבער נישט קיין זאַך. דער רחמנות אויף זיי איז זעהר גרויס. ביי עטליכע פון זיי האָב איך געזעהען טרערען אויף די אויגען.

ז.

מזל טוב! מיר האָבען אַ חתונה אויף עליס איילאַנד. פון וואַנען האָט זיך גענומען אַ חתונה? וועט איהר הערען.

אַ מיידעל פון טשורנאָוו — אַ יתומה, לאה איז איהר נאָמען. אַ שוואַרץ־חנ׳עווריגע און אַ צוגעלאָזטע. דעם גאַנצען וועג, וואָס מיר זענען אויפ׳ן שיף, איז זי מיט אונזערע ווייבער, מיט ברכה׳ן און מיט טייבלען. איין זעל, איין נשמה. דורך זיי ווערען מיר געוואוירע, אַז לאה איז איין עלענדע, האָט קיינעם ניט אין לאַנד. פון קליינוויין־אויף אַרבייט זי. זי האָט זיך צענויפגעשלאָגען אביסעל געלד און פאָהרט עס קיין אמעריקא. זי קאָן ניט זיין מעהר אין טשורנאָוו. מע האָט דאָרטען גע׳הרג׳עט איהר טאַטען אין פאָגראָם. איהר מאַמע איז פאַר צרות געשטאָרבען. זי איז געבליבען, ווי אויפ׳ן וואַסער. גוטע מענשען האָבען זיך אויף איהר דערבאַרעמט, אויסגעלערענט אַרבייטען. זי נייהט און שטעפּט און שטיקט און פּרעסט — „גאָלדענע הענד", זאָגט אויף איהר די מאַמע. אַלע זענען זיכער, אַז אין אמעריקא וועט מען לאָה׳ן אָפּגילטען פאַר איהר אַרבייט. און אַ חתן וועט זי דאָרט קריגען — דעם בעסטען. לאה לאָזט אַראָפּ די אויגען און ווערד רויט, ווי פייער... די צרה איז — זי האָט ניט קיינעם אין אמעריקא, ווער ס׳זאָל זי אַרונטערנעמען. האָט זיך געפונען אויף „פּרינץ אַלבערט" אַ בחור. לייזער באָך. ער איז אַ סטאָליר און פאָהרט צו זיינעם אַ פעטער אין טשיקאַגאָ. לייזער איז מגושם. ער איז אַ געלער און האָט גראָבע צווייענדיגע ליפּען, נאָר איך האָב איהם ליעב פאַר זיינע ליעדער. ער זינגט אויסגעצייכענט אידישע ליעדער. איז געבליעבען: אַזוי ווי לייזער האָט ווער סע זאָל איהם אַרונטערנעמען און לאה האָט קיינעם ניט, זאָל ער, לייזער באָך, זאָגען, אַז לאה קעהר איהם אָן אַ כלה... פערשטעהט זיך, אַז דאָס שמד־שטיק וואַכסט פון יענעם אידען, וואָס מיר רופען „די גערויכערטע ליולקע". און אַזוי איז דאָס טאַקי געוועזען. ביי׳ם

פארהער איז ער — דער חתן, זי — די כלה. דאכט זיך, גוט ? לאזט זיך אויס, אז אויף עלים איילאנד געהען ניט אזן אזעלכע שטיקלעך. ווי באלד אז חתן־כלה, בעדארף זיין א חופה. ווײַנט לאה מיט סכנות. רעדט מען איהר אויס דאס הארץ : „וואס אהרט דיר, נארעלע? וועסט קומען אין שטאדט, וועט ער דיר געבען גט, ביזטו צוריק די לאה ווי געוועזען"... האט זי מורא. טאמער ניין ?... נאר ווערען אפגעשיקט צוריק איז בעסער ? בקצור, ס'איז א חופה. א טרויעריגע חופה. אהן כלי־זמר. נאר מיט א רב, מיט א שמש און מיט טרערען, טרערען אהן א שיעור. א ים פון טרערען.

ז.

גוט איז נאר איין מענשען. ווייסט איהר, וועמען ? — דעם הייסינער שניידער. ער האט דערלעבט א נקמה אין אונזער חבר פיני. ווער איז צו איהם גלייך ? זאגען זאגט ער גאר נישט ניט. נאר ער שפאנט ארום פערביי אונז, גלעט זיך דאס בערדעל, קוקט אויף פיני'ן דורך זיינע שארפע ברילען. פיני איז אבער קליגער פון איהם. ער האט אריינגעשטעקט זיין שפיץ נאז עפים אין א ביכעל, זעהט כלומר'שט ניט דעם שניידער. ער האט איהם אין דער לינקער פאה !

ח.

אביסעל אייגענע צרות, אביסעל פרעמדע יסורים פערשטעהרען אונז די שמחה. וואס מיר זענען אין אמעריקא. מיר האבען זיך אזוי פיעל אנגעזעהען דא אויף דעם עלים איילאנד און אנגעהערט, אז מיר זענען מיעד געווארען און האבען זיך צענויפגעשלאגען אונזער גאנצע משפחה קאפ אויף קאפ און געקוקט אהין, אין דער גרויסער ראשיגער שטאדט אריין, וואס ליגט נאך ווייט

פון אונז. ווייסט איהר, ווי אזוי מיר האבען אויסגעזעהען? מיר האבען געהאפט דעם אפבליק פון א סטאדע שעפּעלעך, וואס שטעהען צענויפגעפּרעסט אין פעלד אין א הייסען זומער־טאג, ניט ווייט פון די רעלסען ביי א באהן, און קוקען פערוואונדערט, ווי די וואגאנעם לויפען מיט א רעש פערביי און ווערען פערשוואונדען. איין עבירה, וואס איך האב ניט קיין בליישטיפט און קיין שטי־קעל פאפּיער אויף אפצומאהלען אונזער צענויפגעפּרעסטע משפחה, און אויך די אלע איבעריגע איינגעשפּארטע עמיגראנטען אויף עלים איילאנד, ווי זיי זיצען יעדער אויף זיין פעקעל. מע זיפצט און מע דערצעהלט זיך אויס איינס פאר דאס אנדערע דאס ביטערע הארץ. אנדערע שווייגען שטיל, און אנדערע וויינען, באדען זיך אין טרערען. אין א ים פון טרערען.

מיט ביידע פיס אויף דער ערד

5

מיטביידע פיס אויף דער ערד

א.

אויב איהר זענט קיינמאל ניט געפאהרען אויפ'ן ים, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען צעהן טעג מיט צעהן נעכט אויפ'ן וואסער, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען געפאנגען אויף „אלי'ס איילאנד” און האט ניט אנגעזעהען זיך און ניט אנגעהערט זיך מיט צרות, יסורים און פיין, און ניט געבאדען זיך אינ'ם ים פון טרערען, און ניט ארויסגעקוקט, מע זאל אייך קומען אויסלעזען, — אויב איהר האט דאס אלסדינג אליין נישט פערזוכט אויף אייערע אייגענע פלייצעס, וועט איהר ניט פיהלען דעם טעם, וואס הייסט שטעהן מיט ביידע פיס אויף דער ערד. ווען איך זאל ניט מורא האבען פאר מיין ברודער אליהו און ניט שעמען זיך פאר לייטען, וואלט איך אנידערגעפאלען אויף דער ערד און וואלט זיך איבערגעקוליעט דריי מאל מיט'ן קאפ אראפ און מיט די פיס ארויף. אזוי גוט און ליכטיג און פרייליך אויפ'ן הארצען איז מיר געווארען, אז איך האב דערפיהלט, אז איך שטעה מיט ביידע פיס אויף דער טריקעניש. איהר קאנט פערשטעהן, אז אפילו אזא מרה־שחורה'ניק, ווי מיין ברודער אליהו, האט שוין אויך בעקומען איין אנדער פנים. ער האט געריבען א האנט אן א האנט און א זאג געגעבען צו אונז אלעמען: „זעגעו מיר, הייסט עס, אין אמעריקא?" — „מיט'ן אויבערשטענס הילף, געלויבט זאל זיין דער נאמען זיינער!" — זאגט דערויף די מאמע און טהוט

א קוק ארויף אויפ'ן הימעל. דערנאָך לעגט זי צו מיט א טיפען זיפץ : „ווער עס לעבט, דער קומט. קומען קומט ניט נאָר דער, וואָס ליגט אין דער ערד"...

דאָס מיינט זי שוין דעם טאַטען. קיינמאָל און ערגיץ ניט פערגעסט זי ניט דעם טאַטען, איהר זאָלט זאָגען — אויף א מינוט.

ב.

נאָר מעהר פון אַלע און שטאַרקער פון אַלע בעוויזט ארויס זיין פריידּ אונזער חבר פיני. דער איז — איך האָב מורא צו זאָגען — גאָר משוגע געוואָרען, פּשוט אראָפּ פון זינען. ער האָט זיך אוועקגעשמעלט מיט'ן פּנים צום ים און, אויפגעהויבען די רעכטע האַנט אין א קולאַק, האָט ער אוועקגעלעגט א גאַנצע מענה־לשון :

— הערט צי, איהר חמורים, רשעים, שכורים, חוליגאַנעס, פּאָגראָמשטשיקעס ! דאָס האָבען מיר א י י ך צו פערדאַנקען, וואָס מיר געפינען זיך אַצינד אין אזא פרייע, גליקליכע מדינה ! ווען ניט איהר מיט אייערע גזירות, רדיפות און פּאָגראָמען, וואָלטען מיר ניט געוואוסט פון קאָלומבוסען און קאָלומבוס וואָלט ניט געוואוסט פון אונז ! איהר וועט דאַרטען לאַנג וואַרטען, ביז מיר וועלען קומען צו אייך צוריק ! אזוי ווי איהר זעהט ניט אייערע אויערען, אזוי וועט איהר שוין ניט זעהען אונז, ווייל איהר וועט לעבען ! איהר וועט זיך אַמאָל ארומקוקען, אז איהר האָט געהאַט א פאָלק ישראל און האָט ניט געוואוסט, ווי צו שאַנעווען דאָס דאָזיגע פאָלק ! איהר וועט האָבען א ווינסטען סוף, אזוי ווי שפּאַניען האָט געהאַט. איהר וועט וויינען, ווי די קלויסטער־הינט. איהר וועט זיך אַמאָל פערבענקען נאָך אונז ! עס וועט זיין ביי אייך א רענדעל א איד. איהר וועט אונז רופען צוריק. נאָר א מכה וועלען מיר צו אייך פאָהרען !...

ווער ווייסט, ביז ווי לאנג נאך אונזער פיני וואלט זיך אזוי נעקיהלט דאס הארץ, ווען יונה דער בעקער זאל ניט ארויפלעגען די האנד אויף זיינע פלייצעס און א זאג געבען צו איהם:

— פיני! גאט איז מיט דיר! צו ווען רעדסט דו? צו די שטיינער? קום! מיר וועלען פערשפעטיגען די פעררי! צי דו ווילסט דא בלייבען נעכטיגען אויף עלים איילאנד?

מיר נעמען זיך צו די פעקלעך און לאזען זיך געהן צו דער פעררי.

ג.

עס רעדט זיך אבער נאר אזוי. ניט אזוי גיך זעצען מיר זיך פאהרען. איהר האט פערגעסען, אז מיר האבען אויף זיך א פעקעל — מיין חבר מענדעל. מע לאזט דאך איהם ניט ארויס. און אהן איהם קאנען מיר זיך ניט ריהרען. די מאמע זאגט, אז זי וועט ניט קאנען רוהיג זיין אין אמעריקא, אויב חלילה מע שיקט דעם יתום אפ צוריק, גאט ווייסט וואוהין. א גליק, וואס מיר האבען זיך אויף עלים איילאנד דערשלאגען צו אזא חברה, וואס הייסט „הכנסת־אורחים.“ די חברה האט אויף עלים איילאנד איהרען א מענטשען. זעהר א גוטער מענטש און א צוגעלאזטער. צו דעם דאזיגען מענטשען האט מען אונז אנגעוויזען. פאר איהם האבען מיר דערצעהלט דעם גאנצען אמת, וואס מיט דעם בחור איז געשעהען. פערשטעהט זיך, אז גערעדט האבען אלע אינאיינעם. האט אונז דער מענטש אפגעהאקט אין מיטען און פארגעלעגט, אז מיר זאלען צווישען זיך אויסקלויבען איינעם א רעדנער. נאך א היבש שטיקעל צייט אין שפארעניש איז געבליבען, אז רעדען זאל דוקא ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב. פאר וואס עפּים ברכה? ווייל די מאנסבילען, אליהו און פיני, קאנען ניט זעהען איינער דעם אנדערען רעדען און ניט ארייננפאהרען איהם אין מיטען. און

די מאמע רעדט דוקא גוט, נאר אביסעל צופיעל. דאס הייסט, אז זי הויבט אן צו רעדען, מוז זי אנהויבען פון מה־טובו: ווי אזוי מיר האבען געהאט א טאטען, האט ער געהייסען פייסי. און אז ער איז געווען א חזן. דערנאך, ווי אזוי ער איז, ניט דא געדאכט, קראנק געווארען. און אזוי ווייטער און ווייטער. וויל יענער ניט אויסהערען ביז'ן סוף. און מיין שוועגערין ברכה מאכט דאס בקיצור. א ווארט און צוויי און א מאהריטש. ווי משה דער איינבינדער זאגט.

ערשט דעמאלט, אז ברכה האט איין קורצע ווערטער איבערגעגעבען מענדעל'ס געשיכטע, האט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" זיך א נעם געגעבען צו דער ארבייט. ער איז ערגיץ אוועקגעלאפען, געקומען צוריק און ווידער אוועקגעלאפען. קוים מיט צרות, מיט לייד — מע האט געבראכט דעם בחור.

ד.

און אז מע האט געבראכט דעם בחור, מענדלען הייסט עס, האט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" איהם אנגענומען פאר איין אויער און האט איהם ארייגעזאגט א גאנצע דרשה: „געדענק, בחור'על, אז מיר זענען ערב פאר דיר, אז דו וועסט זיך גוט אויפפיהרען. צוויי יאהר דורכאיינאנד ביזטו אין אונזער רשות... מיר'ן אויך דיר אכטונג געבען. טאמער פיהרסטו זיך ניט אויף, ווי עס געהער צו זיין, שיקט מען דיך ארויס צוריק פון וואנען דו ביזט געקומען!"... דערנאך האט דער מענטש פערשריבען זיין נאמען און אונזערע אלעמענס נעמען און די נעמען פון אונזערע פריינד און בעקאנטע און זייערע אדרייסים. און מיר זענען פרייה. מיר קאנען געהן, וואוהין מיר ווילען און טהון וואס מיר ווילען.

מיינט איהר אפשר, אז מענדלען האט דאס געריהרט? עס

הויבט זיך גאָר ניט אָן. מיין חבר מענדעל איז אַזאַ נפש, ווערד ניט נתפעל פון קיין זאַך. און דערפאַר האָב איך איהם ליעב. דערמאָן איך מיך אָן מיין חבר מענדעל, וואָס ער איז געווען און וואָס עס איז פון איהם געוואָרען שפּעטער, העט־העט, אין אַ צייט אַרום — איז טאַקי גאָט'ס נסים. נאָר אַזאַ לאַנד, ווי אַמעריקאַ, קאָן מאַכען פון קליין גרויס, פון נידעריג הויך, כמעט פון טויט לעבעדיג... נאָר מיר האַלטען נאָך דערווייל פון פאַרענט, ביי דער פּעררי.

ה.

די פּעררי — דאָס איז אַזאַ מין שיף, אָדער אַ פּאַראָם אַזעלכער, וואָס מע קאָן אַריבערפאָהרען אויף איהם מיט פערד און וואָגען און מיט האַק און פּאַק. די פּעררי איז גענוג ברייט און לאַנג, אַז איך און מיין חבר מענדעל זאָלען קאָנען זיך נעמען פאַר די הענד און שפּאַציערען אין דער לענג און אין דער ברייט. די ערשטע מינוט איז די מאַמע געווען פערטראָגען מיט אונזערע מחותנים און מיט אונזערע בעקאַנטע. אַלע האָבען גערעדט, זיך אויסגעפרעגט איינס ביי דאָס אַנדערע וואָס סע הערט זיך. שפּע־טער אַביסעל האָט זי זיך געהאַפּט, אַז מיר זענען ניטאָ — ניט איך. ניט מיין חבר מענדעל. אודאי האָט זי געמאַכט אַ גוואַלד. זי האָט אַנדערש ניט גערעכענט, נאָר אַז מיר זענען אַריינגעפאַלען אין וואַסער אַריין און דערטרונקען געוואָרען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז מיר האָבען דערזעהען טרעפּ, זענען מיר אַרויף אויפ'ן צווייטען שטאָק פון דער פּעררי, און פון דאָרטען האָבען מיר דערזעהען אַ מורא'דיג הויכע גרויסע אייזערנע פיגור פון עפּיס אַ נקבה, וואָס זעהט אויס, ווי איין אַם... מיר האָבען קיין צייט ניט געהאַט אפילו רעכט צו בעקוקען די דאָזיגע פיגור, האָבען מיר דערהערט דער מאַמע'ס קולות און דערזעהען פאַר זיך אליהו'ן. ער איז גע־ווען אויף אונז מלא גזלן פאַר'ן דערשרעק, וואָס מיר האָבען אָנ־

געוואָרפען אויף זיי אַלעמען מיט אונזער פערפאַלען ווערען. מיר וואָלטען זיך ניט געגאַרט פון איהם. מיין ברודער אליהו וואָלט אונז פאָר אַזאַ זאַך רעכט בעצאָהלט, האָט זיך געטראָפען אַ גליק — מיין שוועגערין ברכה האָט זיך דערפיהלט ניט גוט און האָט אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש ניט מיט איהר קול: „אוי, שוועגער, ס'איז מיר שלעכט!"... און זי וויל שוין אַנהויבען איהרע שטיק, אַזוי ווי אויפ'ן ים. לאַנג לעבען זאָל דער הייסינער שניידער (ער וויל גאָר פון אונז ניט אָפּשטעהן אויף אַ ווייל!). ער פאַלט אַן אויף ברכה'ן און זאָגט איהר מוסר: „אַזאַ אַסאַבע, ווי איהר, קיין עין־הרע, זאָל ניט וויסען דעם חלוק פון אַ ים ביז אַ קליין טייכעל — פע, שעמען מעגט איהר זיך!"...

פערענטפערט זיך ברכה. זי האָט ניט געוואוסט, אַז ס'איז אַ טייך. זי האָט געמיינט, אַז מיר זענען שוין ווידער אויפ'ן ים. וואָס קומט איהר דערפאַר?... זאָגט פיני, אַז איהם דאַכט זיך, אַז נאָכ'ן ריח אַליין קאָן מען דערקענען, וועלכעס איז ים און וועלכעס איז אַ טייך. אַ יב, זאָגט ער, שמעקט מיט פיש, און אין אַ טייך זענען קיין פיש ניטאָ. פרעגט איהם דער הייסינער שניידער: פון וואַנען איז געדרונגען? ענטפערט איהם פיני, אַז ער רעדט גאָר ניט צו איהם, און אַז ער האָט בכלל פיינט אַריינלאָזען זיך אין וכוחים מיט אַ שניידער. מישט זיך שוין אַריין משה דער איינבינדער, פעסי'ס מאַן. ער מאַכט פיני'ן איין אויסרעדע, אַז ער איז איצט אין אַמעריקאַ, ניט אין „ריסעגלאַנד". אַמעריקאַ, זאָגט ער, איז אַ לאַנד פון שניידערס. דאָ אין אַמעריקאַ, זאָגט ער, איז אַ שניידער אַזאַ מיוחס, ווי ביי אונז דער שענסטער בעל־הבית, און אפשר נאָך מעהר. אין אַמעריקאַ, זאָגט ער, האָבען שניידערס אַ „יוניע". אַ „יוניע" איז כמעט דאָס, וואָס ביי אונז אַ „צעך". נאָר די היגע „יוניע", זאָגט ער, איז גאָר נישט דאָס, וואָס אונזער צעך...

— און מיר, בעקערס, האָבען זיך אונזער „יוניע." — לעגט צו יונה דער בעקער. — אונזער בעקער־יוניע איז אפשר אַזוי גרויס, ווי די שניידער־יוניע.

— זאגט חאטש להבדיל ! — שלאגט איהם איבער משה דער איינבינדער, און עס נעהמט אוועק א חתונה, וועלכע „יוניע“ איז גרעסער.

— נאך עטליכע מינוט, און מיר זענען אין „נעוועיארק.“ — זאגט פיני צו אליהו׳ן, בכדי איבערצורייסען דעם שמועס פון די „יוניעס“, וואס האט זיך אונז אלעמען שוין צוגענעסען... מיר קוקען זיך איין אין דער שטאדט, וואס וואכסט פאר אונזערע אויגען און בעווייזט זיך אלע וויילע נעהענטער. אך ! וואס פאר א שטאדט ! אך ! וואסערע הויכע הייזער ! קלויסטערס, ניט קיין הייזער ! און פענסטער ! טויזענד פענסטער !... ווען איך האב ביי זיך איצט א בליי־שטיפט מיט א בויגען פאפיער !

ו.

טרוראד־טאררערעראד — טאר־טאר־טאר ! טאר ! דזין־דזין־ן־דזין־גלין־גלאן ! הו־הא ! הו־הא ! הו־הא ! דו־דו־דו־דו־דו ! פי־יו ! איי־איי־איי־איי־איי־איי ! און ווידער א מאל — טראד־טאררעראד־טאר־טאר־טאר ! און אין מיטען הערט זיך א הייזעריגער קוויטש פון א פערטשעפעטען חזיר : חרו! חרו! חרו !... — אט דאס זענען געווען די קולות מיט די געוואלדען, וואס מיר האבען דערהערט אין דער ערשטער מינוט, אז מיר זענען אנגעקומען קיין ניו־יארק. ביז אהער, כל זמן מיר זענען געווען אויפ׳ן וואסער, זענען מיר געווען רוהיג. נאר דא, ווי באלד מיר האבען דערפיהלט, אז מיר שטעהען טאקי מיט ביידע פיס אויף דער ערד, אין דעם רעכטען אמעריקא, אזוי איז אויף אונז אנגעפאלען א שרעק, א טומעל מיט א בהלה.

די ערשטע האט זיך פערלוירען די מאמע. ווי א ספאלאשעטע הוהן א קוואטשקע, וואס ציטערט איבער איהרע היהנדעלעך, צעשפרייט זי די פליגעל, פיקט און קוואקעט און הויבט אויף א געפילדער, פונקט אזוי האט אויסגעזעהען די מאמע מיינע. זי האט צענומען ביידע הענד און געמאכט א גוואלד : „מאטעל ! מענ־

דעל! אליהו! ברכה! פיני! טייבעל! וואו זענט איהר? אהער געהט!"...

— גאָט איז מיט אייך, שוויעגער! וואָס שרייט איהר? — זאָגט צו איהר ברכה, און מיין ברודער אליהו לעגט צו: „דער סוף וועט זיין, אז איבער דיין געשריי מיט דיין געפּילדער וועט מען אונז ארויסשיקען צוריק פון אַמעריקא!"...

— פּורים נאָכ'ן קאַלטען קוגעל! — האַפּט איהם אונטער אונזער חבר פּיני און לעגט אריין ביידע הענט אין די קעשענים, און דאָס קאַפּעלישעל ארויפגערוקט ארויף. — אזוי לאַנג קרענקט פּאַני גנב, ווי לאַנג מע וועט אונז שוין פון דאַנען פּטור ווערען! דו האָסט פארגעסען, אז אַמעריקע איז באַשאַפען געוואָרען פון גאָט אויף שוין און באַהעלטעניש פאר די אַלע, וואָס ווערען געיאָגט און געפּלאָגט, געשטויסען און געטריבען פון אַלע עקען פון דער וועלט?...

דער געדראַנג פון מענשען איז געווען זעהר גרויס. אונזער חבר פּיני האָט שיער ניט געחאַפּט דעם זעלבען פּסק, וואָס אנדערע מעלטען אין לאָנדאָן, ביי אונזער אריינפאָהרען אין יענער שטאָדט אריין. דאָס הייסט, נאָך אַ מינוט און ער וואָלט געלעגען אַ צעקנייטשטער, אַ צעטראָטענער אויף דער גאָס. איצטיגס מאָל איז ער אָפּגעקומען נאָר מיט אַ סטוסאַק אין זייט אריין. נאָר אזוי שטאַרק איז געווען דער קלאַפּ, אז דאָס קאַפּעלישעל האָט זיך אראָפּגעגליטשט ביי איהם פון קאָפּ און, אונטערגעחאַפּט פונ'ם ווינט, איז דאָס אוועקגעפלויגען אַ ביסעלע אָן אַ זייט. דאָס האָט צוגענומען ביי אונז אומזיסט עטליכע מינוט איבעריגע צייט. מיר האָבען דעריבער פערשפּעטיגט די קאַר. דאָס הייסט, דעם טראַמוויי. ביי אונז הייסט דאָס טראַמוויי, ביי זיי — קאַר. פּיני'ן איז דאָס וואָרט „קאַר" בעסער געפעלען, ווי טראַמוויי. וואָרום ס'איז קירצער. מיר האָבען אָבער לאַנג נישט בעדאַרפט וואַרטען. עס איז באַלד אָנגעקומען נאָך אַ קאַר, און מיר אַלע האָבען זיך־אַרויפגע־

קאראצקעס מיט די פעקלעך אויף דער קאר, פערהאפט אלע לעדי־גע ערטער. און מיר פאהרען אין שטאדט אריין.

— דאנקען השם יתברך — פטור געווארען פון א פריטשעפע, פון דעם הייסינער שניידער! — פריידט זיך אונזער חבר פיני, און מיין ברודער אליהו זאגט צו איהם: „ווארט אויס, פרייה זיך נאך ניט! אז מיר וועלען ווערטה זיין ביי גאט, וועלען מיר זיך מיט איהם נאך באגעגענען ניט איין מאל אין ניו־יארק...“

אין ניו יאָרק אויף דער סטריט

6

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

א.

דער אריינפאָהר אין שטאָדט ניו־יאָרק איז שרעקליך. דאָס פאָהרען אליין איז נאָך ניט אַזוי גוואַלדיג, ווי דאָס איבערזעצען זיך פון איין וואַגאָן אינ׳ם אַנדערען. איהר האָט זיך נאָרוואָס אריינגעזעצט — אהאַ ! איהר פליהט שוין, ווי די אָדלערס, אין דער הויך, איבער אַ לאַנגער שמאָלער בריק אויף צו דער׳הרג׳עט ווערען. ווערד דאָס אָנגערופען ביי זיי „עליווייטער". מיינט איהר, אַז איהר זענט שוין פאַרטיג ? האָט צייט אַביסעל. איהר קריכט אַרויסעט פונ׳ם „עליווייטער" און איהר זעצט זיך איבער אין איין אַנדער וואַגאָן און איהר לאָזט זיך אראָפ דורך טרעפּ, ווי אין אַ קעלער אַריין, און איהר לויפט אונטער דער ערד מיט אַזאַ אימפּעט, אַז עס שווינדעלט אייך אין די אויגען. דאָס ווערד שוין אָנגערופען ביי זיי „צאָבהיי." פאַר וואָס הייסט דאָס „עליווייטער" און דאָס „צאָבהיי"? — זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז „עליווייטער" נעמט זיך פונ׳ם וואָרט „לייטער". און „צאָבהיי" זאָגט מען ביי אונז אויך, אַז מע טרייבט אָן אַ פּאָר אָכסען. לאַכט פון איהם אונזער חבר פיני מיט סכנות. ער זאָגט : „ס׳א משל אַקעגען אַ טאָרבע פלעקער ! אָכסען, זאָגט ער, קוים וואָס זיי קריכען, און דאָס פליהט !" ענטפערט איהם דערויף אליהו : „דע־

רויף איז דאָס אַמעריקע, ס'זאָל פליהען"... מישט זיך אריין מיין שוועגעריין ברכה און זאָגט, אַז דאָס אייגענע אַמעריקאַ וואָלט גע־ווען אַ סך בעסער, ווען מע זאָל דאָ ניט אַזוי פליהען, ווי מע פליהט. זי שווערט זיך, אַז מעהר פאַהרט זי שוין נים, איין עק! ניט מיט'ן „עליוויימער" און ניט מיט'ן „צאַבהיי" — זי זאָל וויסען גליקליך ווערען. זי וועט שוין, זאָגט זי, בעסער געהן צו־פוס, איידער אַזוי משוגענערווייז פליהען הענדום־פענדום איבער דער חמאָרע, אָדער לויפען אונטער דער ערד. דערביי האָט זי געזאָגט אַ ווערטעל: „הויב מיך ניט און וואַרף מיך ניט"... אַ מאָדנע אידינע מיין שוועגעריין. ביי מיר וואָלט איהר, פערקעהרט, גע'פועל'ט, איך זאָל אייך ארומפאָהרען מיט'ן „עליוויימער" און מיט'ן „צאַבהיי" אַ גאַנצען טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט. מיין חבר מענדעל אויך דאָס איינענע.

ב.

דאַכט זיך, מיר זענען שוין אויסגעוועזען אַ וועלט. דאַכט זיך, מיר האָבען זיך שוין גענוג אַנגעזעהען מיט די טראַמווייען אין לעמבעריג, אין קראָקע, אין וויען, אין אַנטווערפּען און אין לאָנדאָן. נאָר אַזאַ ענגשאַפט מיט אַזאַ שטופּען זיך און אַזאַ דערשטיקעניש, ווי אָט דאָ, אין דעם גיהנום, האָבען מיר אין ערגיץ ניט געזעהען! קאָפּ אויף קאָפּ. אייגער ארוים, צוויי אריין. זיי־צען איז ניטאָ וואו. דאַרף מען שטעהן. פאַלט מען אום. מוז מען זיך אַנהאַלטען ביי'ם רינג. הייסט עס דאָ „הענגען אויפ'ן סטראָפּ." ווערד מען פערקליאַקנעט. העלפט גאָט, עס ווערד ריין איין אָרט, איז פאַרהאַן דערויף אַ סך בעלנים. קוים מיט צרות פערחאַפּט איין אָרט. איהר קוקט זיך אַרום, זיצט איהר צווישען צוויי גויים. ביידע שוואַרצע. אַ ניגער מיט אַ ניגערטע. מגושמ־דיגע ברואים. מורא'דיג גראָבע ליפּען. גרויסע ווייסע צייהן און ווייסע נעגעל. זיי זיצען און קייען עפּיס, מעלה־גרה'ן, אַזוי ווי

אכסען. ערשט דערנאכדעם בין איך געוואוירע געווארען, אז דאס וואס זיי קייען ווערט אנגערופען ביי זיי „טשאינגאם.“ דאס איז אזא מין קאנפעקט פון גומילאסטיק. מע האלט דאס אין מויל און מע קייט דאס. אראפשלינגען טאר מען דאס ניט. יונגע באיעס. דאס הייסט קליינע יונגלעך, אלטע לייט און קאליקעס מאכען דער־פון א לעבען. אונזער חבר פיני, אויב איהר געדענקט, איך האב אייך אמאל דערצעהלט, איז בטבע א גרויסער נאשער. ער האט ליעב זיסע זאכען. האט ער זיך צוגעחאפט צו די דאזיגע קאנפעקט־לעך און האט פאוואלינקע איינגעשלונגען א גאנץ שאכטעל. דער סוף איז געווען — ער האט זיך אנגעמאכט א חתונה אין מאגען, שיער ניט אפגע'סמ'ט זיך. דאקטוירים האבען אויסגעפאמפעט ביי איהם דורכ'ן האלז די טשאינגאמס. מע האט איהם געראטעוועט דאס לעבען. נאר איך פערלויף אויף צופריהער. מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ערשטען ארייגפאהר אין דער שטאדט ניו־יארק.

ג.

דעם גאנצען וועג, וואס מיר זענען געפאהרען אויפ'ן „עליוויי־טער“ און אויפ'ן „צאבהיי“, האבען אונזערע לייט, די מאנס־בילען מיט די ווייבער, געהאלטען אין איין רעדען. איך זאג רעדען, אבער ס'איז ניט אמת. ווער קאן דאס רעדען אויפ'ן „עלי־וויי־טער“? אדער אויפ'ן „צאבהיי“? אז דער רעש, מיט'ן גע־פילדער, מיט'ן גראגערען פון די רעדער, מיט'ן גרילצען פון די רעלסען, מיט'ן קלינגען פון די פענסטער מאכען אייך טויב. איהר אליין הערט ניט אייער קול. איהר מוזט שרייען איינס צום אנ־דערען, ווי בעת איהר רעדט צו א טויבען. אונזערע לייט זענען אזש הייזעריג געווארען שרייענדיג. די מאמע האט עטליכע מאל געבעטען זיך ביי פעסי'ן:

— פעסיניו, נשמה'ניו, הארצעניו, ליובעניו ! לאזט דאס אי־בער אויף שפעטער !...

מע ווערד אנשוויגען אויף א מינוט און מע הויבט אבער באלד אן ווידער א מאל צו שרייען אויף קולי־קולות. ווארום מען איז דאך לעבעדיגע מענטשען, גוטע פריינד, געוועזענע שכנים. ווי אזוי קאן מען זיך איינהאלטען און ניט אויסרעדען זיך די הערצער ? מע האט זיך אזא צייט ניט געזעהען. און צו רעדען איז דא אזוי פיעל ! אזוי פיעל !

ד.

אנגערעדט זיך און אנגעשריען זיך ווענען זייטיגע זאכען, איז מען ארויף אויף א שמועס ווענען וואוהין צו פערפאהרען און ביי וועמען אפצושטעלען זיך. נאך א סך וכוחים און שפארעגישען איז געבליבען, אז די מאמע און איך און אונזער חבר פיני מיט זיין טייבלען זאלען מיר זיך אפשטעלען ביי אונזער שכנה פעסי די גראבע. און אליהו מיט זיין ווייב ברכה זאלען פערפאהרען צו זייערע שוועהר און שוויגער, יונה דעם בעקער און ריבה'לע די בעקערין. נו, און מענדעל ? זאגט פעסי, אז מענדלען נעמט זי צו זיך. זאגט ריבה'לע די בעקערין — ניין, ביי פעסי'ן, זאגט זי, זענען קיין עין הרע פארהאן אהן איהם אויך א היבש בי־סעל עסערס. פערדריסט דאס פעסי'ן. זי זאגט, אז ס'איז ניטא קיין איבעריגע צייהן אין מויל און קיין איבעריגע קינדער ביי א מוטער.

— שאט ! ווייסט איהר וואס ? לאמיר פרעגען דעם בעל־דבר אליין. — אזוי זאגט משה דער איינבינדער, פעסי'ס מאן, און ער טהוט א פרעג ביי מענדלען : וואוהין וויל ער בעסער — צו איהם אדער צום בעקער ? ענטפערט איהם מענדעל, אז ער וויל זיין דארטען, וואו זייז חבר מאטעל. איך אליין האב אויך נאר אנדערש ניט געטראכט, אז אזוי בעדארף מענדעל זאגען.

ה.

אט דאָ באַלד, נאָך איין סטיישען, סטאָפּען מיר !— רופט זיך אָן יונה דער בעקער שוין אויף אַמעריקאַנער לשון. מיר פערשטעהען ניט, וואָס הייסט „סטיישען" און וואָס הייסט „סטאָפּען" ? פערטייטשט ער אונז, אַז סטיישען הייסט אַ סטאַנציע און סטאָפּען מיינט מען אָפּשטעלען זיך, אַרויסקריכען.

— מחותן ! פון ווען אָן האָט איהר עס אָנגעהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון ? — פרעגט איהם די מאַמע, און ריבה'לע די בעקערין ענטפערט פאַר איהר מאַן :

— איך בין אייך ערב, מחותנת'טע, אַז אין אַ וואָך אַרום וועט איהר אויך אָנהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון. וואָרום אַז איהר'ט אַרויסקומען אין סטריט און וועט פרעגען : וואו איז דאָ דער קצב ? וועט איהר מעגען קצב'ען פון היינט ביז איבערמאָרגען, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען.

פרעגט זי די מאַמע :

— ווי אַזוי זשע דען זאָל איך זאָגען ?

ענטפערט שוין פעסי די גראָבע :

— איהר'ט מוזען זאָגען „דער בוטשער."

— אַזוי לאַנג קרענקען זיי ! — מישט זיך אַריין מיין שוועגעריין ברכה. — זיי זאָלען אַפילו אויפלויפען, וועל איך זיי זאָגען קצב, קצב און קצב !

ו.

מיט אַ מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געחאַפּט די מחותנת'טע ריבה'לע די בעקערין מיט מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגעריין ברכה און האָבען זיך געגעבען אַ לאָז צום אַרויסגאַנג. האָט זיך די מאַמע אויך אויפגעהויבען. זי האָט געוואָלט געהן בעגלייטען איהרע קינ־

דער, זיך געזעגענען מיט זיי. אויך פּיני פון זיין זייט האָט זיך אויפגעהויבען, געגאַנגען געזעגענען זיך מיט זיין חבר אליהו און טאַקי אין איין וועגם אָפּרעדען מיט איהם וואו און ווען מע זאָל זיך זעהען. נאָר ווער? וואָס? ווען? איידער מע קוקט זיך אַרום איז שוין יונה דער בעקער מיט דער בעקערין מיט מיין ברודער אליהו און מיט זיין ווייב ברכה אויף יענער זייט. דער קאָנדוקטאָר האָט שוין פערהאַקט די טיר. דער וואַגאָן האָט זיך געגעבען א ריס. אונזער פּיני, ווי ער איז געשטאַנען פערטראַכט און צעטומעלט, אַזוי האָט עס איהם געגעבען א שליידער פון די פיס. אין א ווײַלע אַרום איז ער שוין געלעגען ביי א שוואַרצער גויע (א ניגערטע) אויפ׳ן שויס. האָט איהם די ניגערטע געגעבען א וואָרף פון זיך מיט ביידע הענד, אַזוי, אַז ער איז אָוועקגעפלויגען אויף דער צווייטער באַנק און דאָס קאַפּעלישעל צו דער טיר. און טאָמער איז קאָרג, איז נאָך געוואָרען א געלעכטער אויך. דער גאַנצער וואַגאָן האָט געלאַכט. איך און מיין חבר מענדעל האָבען אויך געלאַכט. האָבען מיר געהאַפּט א פּסק פון דער מאַמע און פון פּיני׳ס ווייב טייבעל, למאי מיר לאַכען. געהט, זייט א בריה, אדרבה, און לאַכט ניט!

ז.

אלסדינג אויף דער וועלט האָט איין עק. געקומען א סוף צו אונזער אַריינפאָהר אין ניו־יאָרק. מיר זענען שוין אויף דער גאַס. דאָ הייסט עס „סטריט.“ ווען איך זאָל ניט וויסען, אַז מיר זענען אין אַמעריקא, וואָלט איך זיכער געמיינט, אַז מיר זענען אין בראָד, אָדער אין לעמבערג. די אייגענע אידען, די אייגענע ווייבער, די אייגענע געוואַלדען, דאָס אייגענע מיסט, וואָס דאָרטען. נישט מעהר, דער טומעל מיט׳ן האַרמידער איז דאָ א סך גרעסער. און דער רעש איז שטאַרקער, הילכיגער. אויך די מויערען זענען העכער. א סך העכער. זעכס עטאַזשען איז א

געלעבטער. פארהאן הייזער פון צוועלף עטאזשען. און פון צוואנציג. און פון דרייסיג. און פון פערציג און נאך העכער. נאר וועגען דעם שפעטער. דערוויייל זענען מיר מיט אונזערע פעק־לעך אויף דער סטריט. מיר האבען נאך א שטיק וועג צו געהן צופוס. דא הייסט עס — „וואקען." און מיר וואקען. פריהער וואקט משה דער איינבינדער מיט זיינע קורצע פיס. נאך איהם וואקט זיין ווייב פעסי די גראבע. קוים וואס די פיס טראגען זי. אזוי פעט און שווער איז זי. נאך פעסי'ן וואקען פיני מיט זיין טייבעל. פון פיני'ס וואקען קאן מען בלייבען אהן א בויך לא־כענדיג. פיני, אז ער וואקט, טאנצט ער אונטער מיט זיינע דינע לאנגע פיס, וואס פערטשעפען זיך איינער אין דעם אנדערען. איין הויז אראפ, דער אנדערער ארויף. דאס קאפעלישעל ארויפגערוקט. דאס האלז־טיכעל אין פצון־זייט. א מאדנע פיגור, בעט זיך אויף פאפיער. איך און מיין חבר מענדעל וואקען פון הינטען, שפעטער פון אלעמען. מיר שטעלען זיך אפ כמעט ביי יעדען פענסטער. אונז איז געפעלען, וואס די אויפשריפטען זענען אויף אידיש, און עס שטעהען ארויסגעשטעלט אלע אידישע זאכען: סדורים, טלית־קטן'ס, יארמעלקעס, מזוזות, מצות, — אין מיטען דערינען, סאמע אין אנהויב ווינטער, מצות! משמעות, א אידישע שטאדט. לאזט מען אונז אבער לאנג ניט שטעהן. די מאמע רופט אונז: „אהער געהט!" — מוז מען געהן.

ח.

ווער עס האט ניט געזעהען די ניו־יארקער סטריט — דער האט גאר קיין שענס ניט געזעהען. וואס געפינט איהר ניט אויף דער סטריט? אידען האנדלען. ווייבער זיצען און שמועסען. קינדער אין די וועגעלעך שלאפען. „קערעדזשעס" הייסען דא די וועגעלעך. אלע קערעדזשעס האבען איין פנים. דא, אויף דער סטריט, האדעוועט מען די קליינע עופה'לעך מיט מילך פון קליינע

פלעשעלעך. גרעסערע קינדער שפּיעלען זיך. און שפּיעלט מען זיך מיט טויזענדערליי שפּילערייען : מיט קנעפּלעך, מיט רעדעלעך, אין באַל, אין וועגעלעך, אין שלימעלעך און אין „סקייטס“. דאָס איז אַ מין זאַך אויף פיער רעדלעך, צוגעבונדען צו די פיס, און אויף דעם רעדעלט מען. מע קאָן טויב ווערען פון דעם געפּילדער, וואָס די קינדער הויבען אויף אויף דער סטריט. די סטריט געהערט צו די קינדער. קיינער וועט ניט וואַגען זיי פון דאַנען צו פערטרייבען. און בכלל איז אַמעריקא אַ לאַנד, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען פון די קינדערס וועגען. און דערפאַר האָב איך ליעב דאָס לאַנד. אַנו, לאָז עמיצער פּרובען אָנריהרען אַ קינד מיט אַ פינגער ! מיין ברודער אליהו האָט דאָס פערזוכט אויף זיין אייגענער הויט. ער וועט שוין פערזאָגען אַ צעהנטען. אזוי איז געוועזן די מעשה :

איין מאָל בין איך מיט מענדלען געוועזן אויף דער סטריט און געשפּיעלט אין „טשעקעס“. דאָס איז אַ שפּיעל מיט קיילעכיגע הילצערנע קנעפּלעך, וואָס מע שיסט מיט זיי. איז אָנגעקומען סאַמע אין רעכטען שפּיעל מיין ברודער אליהו. האָט ער מיך, נאָך דער אַלטער מאָדע, אָנגעכאַפּט ביי'ם אויער מיט איין האַנד און מיט דער אַנדערער געוועזן גרייט מיר שענקען אַ פּאָר פיינע פּעטש. וואַכסט אוים אַ באָי, אַ „ווערגעלעץ“, ווי פון אונטער דער ערד. ער לויפט צו צו מיין ברודער און רייסט מיך אַרוים פון זיינע הענד. דערנאָך פּערקאַטשעט ער די אַרבעל און זאָגט עפּיס צו אליהו'ן אויף אַמעריקאַנער לשון. נאָר אזוי ווי מיין ברודער פערשטעהט ניט קיין ענגליש, נעמט דער ווערגעלעץ און טראָגט איהם אונטער אַ צוגעמאַכטען קולאַק גלייך אונטער דער נאָז. קלויבט זיך באַלד צענויף אַ רעדעל מיט מענטשען. און מיין ברודער פערענטפערט זיך פאַר זיי אויף אידיש, אַז ער קעהר מיר אָן אַ ברודער, מעג ער דעריבער מיט מיר לערנען דרך־ארץ. זאָגען אָבער די צע־נויפגעלאָפענע, אַז אין אַמעריקא געהען נישט אָן די זאַכען. אַ

ברודער, נישט א ברודער, — שלאָגעו א קלענערעו פון זיך טאָר מעו ניט...

גו, געהט האָט ניט ליעב אזא לאַנד!

ט.

דערוויל האָב איך מיך פעררעדט און גאָר פערגעסעו, אז מיר זענעו שוין געקומעו אהינצוצו, וואו מיר דאַרפעו זיך אָפּשטעלעו. דאָס הייסט, ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און ביי איהר מאַן משה דעם איינבינדער. ארייננעקומעו צו זיי אין שטוב, האָבעו מיר נישט געטראָפעו קיינעם פון דער חאַליאַסטרע. איך קוק זיך ארום אויף אַלע זייטעו. איך זוך מיט די אויגעו מיין אמאַליגעו חבר „ושתי”. ניטאָ ניט ושתי, ניט קיינער. וואו זענעו זיי אהינגעקומעו אַלע? ווערט איהר הערעו א שענס.

די חאַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

7

די האָליאַסטרע אויף דער אַרבייט

א.

איך האָב אייך געהאַט דערצעהלט, אַז מיר זענען אַריינגעקומען צו אונזער שכנה פעסי די גראָבע און צו איהר מאַן משה דעם איינבינדער אין ניו־יאָרק, האָבען מיר פון זייער גאַנצער האָליאַסטרע קיינעם ניט געטראָפען אין דער היים. וואָס איז די מעשה? — די האָליאַסטרע איז אויף דער אַרבייט. נאָר איידער איך וועל אייך געהן דערצעהלען, וואָס פאַר איין אַרבייט יעדער פון זיי האָט, בעדאַרף מען אייך פריהער בעשרייבען, ווי אַזוי אַ איד איין איינבינדער פערגינט זיך צו זיצען אין אַמעריקאַ. ערשטענס, די שטוב. ביי אונז אין שטעדטעל וואָלט פעסי די גראָבע גאָר מורא געהאַט אַרויפצוקלעטערען אַזוי הויך. מע געהט און מע געהט און מע געהט אפשר אויף הונדערט טרעפ, ביז מע קומט אַריין אין אַ דירה מלוכה. חדרים און חדרים'לעך אָהן אַ שיעור. דאָ הייסט עס „רומס". אין יעדען רום בעטלעך מיט קאָלדרעס, מיט פאָרהענגלעך אויף די פענסטער, און איין רום, וואָס מע רופט דאָס „קיטשען." ביי אונז הייסט עס קיך. נאָר קיין אויווען איז ניטאָ. איין אייזערנע פליטע מיט לעכער אויף צו קאָכען, און וואַסער צאַפט זיך דאָ פון דער וואַנד. קאַלט וואַסער און הייס וואַסער — וויפיעל איהר ווילט! איהר דאַרפט נאָר געבען אַ דרעה מיט'ן קראַן — און פאַרטיג.

ב.

שפּעטער, אַז מיין ברודער אליהו און זיין ווייב ברכה זענען געקומען צו אונז געוואוירע ווערען, וואָס מיר מאַכען, האָט איהם אונזער חבר פּיני אָנגענומען פאַר אַ האַנד, אריינגעפיהרט אין קיטשען, בעוויזען די צוויי קראַנען מיט וואַסער און איז אַרוים מיט לשון, ווי פּיני קאָן. ער האָט געזאָגט:

— וואָס זאָגסטו עפּיס, אליהו, אויף קאָלומבוסען? מעג ניט זיין פאַני די כפּרה פאַר זיין מינדסטען נאָגעל. וואָס אַ חוץ בראָנפען און אַ חוץ פאַגראָמען ווייסט ער ניט ווער עס האָט איהם געשלייערט?...

וועט איהם דענן מיין ברודער אליהו אָפּשווייגען? רופט ער זיך אָן צו איהם, צו פּיני'ן הייסט עס: „איצטער ביזטו שוין אינגאַנצען פאַר קאָלומבוסען. וואָס האָסטו אָבער געזאָגט פריהער אָביסעל אויף „אלי'ס" איילאַנד?" פּערענטפערט זיך פּיני און זאָגט, אַז „אלי'ס" איילאַנד געהער ניט צו אַמעריקאַ. „אלי'ס" איילאַנד, זאָגט ער, ליגט אויף דער גרעניץ צווישען אַמעריקאַ און צווישען אויסלאַנד. זאָגט אָבער מיין ברודער אליהו, אַז עס הויבט זיך גאָרניט אָן. צעקריעגט מען זיך, ווי דער שטייגער איז ביי די צוויי חברים. ביז עס מישט זיך אריין ברכה און מאַכט צווישען זיי אַ שלום. זי זאָגט, אַז זיי ווייסעןביידע מעהר פון אַ טוידטען און אַז דעריבער איז זייער קריעגען זיך ניט ווערטה אַיין אָפּגעריבענעם גראָשען. נאָר איך האָב אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון משה דעם איינבינדער'ס שטוב און בין ארויף גאָר אויף אַנדערע זאַכען. האָט קיין פאַראיבעל ניט — מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און צו איהרע קינדער, צו דער חאַליאַסטרע.

ג.

אודאי האט זיך אונזער משה'ן און אונזער פעסי'ן קיין מאל ניט געח'לום'ט אזא גוטס, אז זיי וועלען זיצען אין אזא שטוב און האבען רומס. אויף אלסדינג א רום. אויף צו שלאפען א רום, הייסט עס „בעדרום". און אויף צו עסען האבען זיי א בעזונדער רום, וואס מע רופט דאס „דיינינג רום". פאר וואס עפּים דיינינג רום? ברעכען זיך אליהו און פיני די קעפ און קאנען ניט פערשטעהן. מילא בעדרום — ווייל דארטען שטעהען בעטען. אבער דיינינג רום — וואס איז די טייטש „דיינינג"? פאר וואס ניט „עס-רום"? מישט זיך אריין משה דער איינבינדער און זאגט צו זיי:

— צו וואס זאלט איהר זיך ברעכען אומזיסט דעם מח? אבי איך בין א בעל-הבית אין נעוועיארק, גאט צו דאנקען, און מיינע קינדער ארבייטען אלע מיט גאט'ס הילף, און מע מאכט א לעבען אין אמעריקא...

איך בעקוק אט דעם משה דעם איינבינדער און טראכט מיר: רבונו של עולם! ווי א מענטש בייט זיך איבער! אין דערהיים האט מען איהם גאר ניט געהערט רעדען אפילו. אומעדום און אלע מאל איז געוועזען פעסי. ער האט נאר געוואוסט מאכען פאפ און קלעפען ספרים. און דא איז ער געווארען מיט א קאפ העכער. א קליינינקייט — א מענטש האט ניט קיין שום דאגות! אלע קינדער ארבייטען און ברענגען געלד. איך וועל אייך אויסרעכענען איטליכען ביי די נעמען, וואס פאר איין ארבייט ער טהוט און וויפיעל ער פערדיענט. די מאמע איז מקנא אונזער שכנה פעסי, וואס גאט האט איהר געשענקט אזוי פיעל קינדער, קיין עין הרע.

ד.

דער עלטערער בחור, קלעצעל האָט ער געהייסען אין דער היים. דאָ הייסט ער סעם. פאַר וואָס עפּיס סעם? — ווייס איך ניט. איך ווייס נאָר, אַז ער פערדיענט שוין געלד. ער איז איינגעשטעלט אין אַ „פּייפּער באָקס פעקטאָרי". איהר וגייסט דאָך אָבער ניט מיט וואָס מע עסט דאָס, בעדאַרף מען איך פערטייטשען. דאָס איז אַ פאַבריק, וואו מע מאַכט שאַכטלען פון קאַרטאָן־פּאַפּיער. מיינט ניט, אַז דאָס איז אַזאַ שווערער דזשאָב (דזשאב הייסט אַ מלאָכה). ער אַליין בסך הכל מאַכט נאָך ניט קיין שאַכטלען. ער צעטראָגט זיי נאָר. הייסט עס דאָ אויף זייער לשון: ער „דעליווערט" זיי. דאָס הייסט, ער נעמט אין יעדער האַנד אַ באָנדעל שאַכטלען פון אַ צעהן טוץ און לויפט מיט זיי איבער די ענגע סטריטען צווישען קאַרס און אויטאָמאָבילס. מע דאַרף אַכטונג געבען, זיי זאָלען חלילה ניט צעקוועטשט ווערען. ער בעקומט דערפאַר דריטהאַלבען דאָלער אַ וואָך און האָפט אויף אַ „רעיז", דאָס הייסט, אויף אַ הוספה. ס'איז מעגליך, אַז מיט דער צייט זאָל ער נעמען דריי דאָלער אַ וואָך. דאָס איז דערווייל. שפּעטער אַביסעל, זאָגט איהם צו דער באָס (א בעל־הבית הייסט דאָ „באָס"), אַז ער וועט איהם אויסלערנען די אַרבייט, ווי אַזוי צו מאַכען די שאַכטלען. ער זאָגט צו איהם: „דו זיי נאָר אַ גוד באָי, וועסטו זיין אָללרייט". אויף אונזער לשון הייסט עס: „זיי אַ מענטש, וועסטו עסען אין סוכה."

ה.

דאָס צווייטע בחור'על, וואָס מע האָט איהם אַמאָל גערופען וועלוועל קאָטער, און היינט הייסט ער שוין ווילי, איז אויך אַ רעליוועך־באָי, דאָס הייסט, אַ יונגעל, וואָס מע שיקט איהם. ער איז אין אַ „גראָסערי סטאָר". ביי אונז הייסט עס אַ

„באַקאַליינע קלייט". דאָס איז שוין אַביסעל אַ שווערערער דזשאָב. מע דאַרף זיך פּערערען גאַנץ פריה, אַז גאָט אַליין שלאָפט נאָך. מע דאַרף קודם אויסמאַרטירען און אויספּאַקען אַלע אָרדערס. דערנאָך צעטראָגען די באַנדעלס צו די קונים. דאָ הייסען זיי „קאַסטאָ־מערס". אין די באַנדעלס געפינען זיך זעמעלעך, פּוטער, קעז, אייער, צוקער, מילך, קרים — סמעטענע הייסט עס. מע דאַרף זיך מיט דעם דראַפּען אויף צוויי הונדערט טרעפּ אויף דעם „טאָפּ־פלאָר", דאָס הייסט, גאַנץ אויבען אונטער'ן דאַך. און דאָס בעדאַרף אָפּגעטהאָן ווערען גיך, אין איין אָטהעם, וואָרום ער דאַרף נאָך קומען צוריק אין סטאָר צוקעהרען דאָס מיסט, אויפראַמען און טהון נאָך עפּיס איין אַרבייט ביז האַלבען טאָג. נאָך האַלבען טאָג איז ער פריי. בעקומען בעקומט ער ניט קיין סך. אינגאַנצען פופצעהן סענט אַ טאָג, אַ חוץ פרייטאָג. פרייטאָג בעקומט ער אַ גאַנצען קוואָדער מיט אַ חלה אויף שבת.

ו.

דאָס, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אויבען, קעהר זיך אַז מיט די גרעסערע בחורים. די קלענערע לאָזט מען דאָ ניט אַרבייטען אין דער פריה. מחמת דאָ, אין אמעריקאַ, מוזען קליינע קינדער לערנען, געהן אין סקוהל. דאָס הייסט, אין חדר אַריין. אַניט — טהוט זיך חושך. און לערנען לערענט מען אומ־זיסט. און מע גיט אייך נאָך צו ביכער אויך. אונזער חבר פּיני, אַז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער גענוואָרען אויסער זיך. ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ביי אונז, אין דערהיים, לאָזט מען גאָר אידישע קינדער ניט אַריין אין גימנאַזיע. און דאָ, אין אמעריקאַ, שלעפּט מען אייך מיט גוואַלד. אַניט — וועט איהר צאָהלען שטראָף. „צוליעב דעם אַליין, זאָגט פּיני, וואָלט זיך פּאַני געמעגט באַגראָבען אַ לעבעדיגער אין דער ערד אַריין !..."

נאָר אַזוי ווי אין סקוהל געהט מען נאָר אַ האַלבען טאָג, קאָן

מען דעם אנדערען האלבען טאג עפּיס טהון און פערדיענען א פּאר דאלער. טהוען זיי טאקי אזוי, פּעסי'ס קלענערע קינדער. איינער, אט דער וואס מע רופט איהם טשערנעהאז, ארבייט אין איין אפּ־טייק. דא הייסט עס א „דראג סטאר". ער וואשט פלעשלעך, געהט אין פּאסט־אפּיס נאך מארקעס. דא הייסט עס „סטעמפּס" און עס פערקויפט זיך אין דער אפּטייק. ער בעקומט פאר זיין ארבייט, נאר פאר א האלבען טאג, א דאלער מיט א קוואדער א וואך. „עס געהט ניט צו פּוס" — זאגט משה דער איינבינדער און נעמט צו ביי איהם דאס געלד.

ז.

פּייטעל פעטעלעלע, דא הייסט ער שוין פיליפּ, געהט אויך א האל־בען טאג אין סקוהל, און דעם אנדערען האלבען טאג פערדעלט ער מיט אידישע גאזעטען. דא הייסט עס „פּייפּערס". ער לויפט ארום אויף איסט בראדוויי — אזא סטריט — און שרייט: „פּייפּערס, פּייפּערס!" און רופט דערביי אויס דעם נאמען פון יעדען פּייפּער. ער מאכט דערפון 40 ביז 50 סענט א טאג, און א מאל מעהר אויך. פערשטעהט זיך, אז דאס געהט אויך אוועק צום פאטער אין טאפּ אריין. אלע פערדיענען, און דער איינבינדער האלט זיי אלעמען אויס.

ח.

אלע פערדיענען. אפילו מיין חבר הערשעל, דער וואס מיט דער גולקע און וואס מע רופט איהם דערפאר „ושתי." דא הייסט ער שוין ניט ושתי און ניט הערשעל, נאר הערי און לערענט אין סקוהל. דעם אנדערען האלבען טאג נאך דער סקוהל שטעהט ער ביי א סטענד אין ריווינגטאן סטריט ביי א בע־קאנטער אידינע, טאקי פון אונזער שטעדטעל, און העלפט איהר

פערקויפען רייז, גרויפען, הירזש, ארבעס, בעבלעך, ניס, ראזינ־קעס, מאנדלען, פייגען, טייטלען, באקסערען, און זויערע אוגערקעס אויך. קיין סך ארבייט דערביי האט ער ניט. ער דארף נאר אכטונג געבען, מע זאל ניט צעשלעפען. ווארום א אידינע, אז זי געהט־צו פרעגען אויף גרויפען, חאפט זי אריין דערווייל א ראזינקע, אדער א מאנדעל, אדער א טייטעל אין מויל אריין. דערפאר חאפט ער אבער אליין אפטליך אריין פון די זיסע זאכען. ושתי אדער הערריי וועט פון מיר ניט פערלייקענען. ער האט זיך מיר מודה געווען, אז ער האט זיך איין מאל אזוי צוגעחאפט צו די ראזינקעס, אז עס האט איהם נאכדעם דריי טאג וועה געטהאן דער בויך. בעקומען בעקומט ער פאר זיין ארבייט גארניט. בלתי נאר דאס, וואס עס פאלט איהם אריין פאר העלפען אפטראגען א קאסטאמער. קריגט ער דערפאר א פעני אדער צוויי. און אמאל א ניקעל — פינף סענט. ביי אונז הייסט עס „נא טשאיי”. דא הייסט עס א „טיפ“. דאס ברענגט איהם אריין ביז א דאלער א וואך. אין דער היים האט ושתי קיין קאפיקע קיין מאל נישט געזעהען אין חלום אפילו. סיידען פורים ביי שלח־מנות פאנאנדערטראגען. איז אבער פורים נאר איין מאל אין יאהר. און דא איז ביי איהם פורים אלע טאג. אלע טאג פערדיענט ער געלד.

— קאלומבוס! ביזט ווערטה, מע זאל דיך אפגילטען! — האט געזאגט אונזער חבר פיני, ווען ער איז דורכגעגאנגען פערביי ריווינגטאן סטריט און דערזעהען ושתי'ן ביי'ם סטענד. ער האט איהם געגעבען צו לעזען דריי סענט פאר באקסערען און איין סענט ושתי'ן „נא טשאיאק”, אדער א „טיפ“, ווי עס הייסט דא, אין אמע־ריקא.

ט.

אין משה דער איינבינדער אליין זיצט אויך ניט לעדיג. ער פערנעמט זיך ניט מיט איינבינדעריי, ווי אין דער היים. מחמת דא, אין אמעריקא, זאגט ער, דארף מען צו דער מלאכה האבען א מטמון מיט געלד אויף צו דינגען א סטאר, קויפען אינסטרומענטען און האבען בעקאנטשאפט. און ווידער, זאגט ער, זיין א „האנד“ ביי יענעם, דאס הייסט געהן דיענען — איז שוין ניט די יאהרען. האט מען איהם געגעבען איין עצה — צווי־שען אידען ווערד מען ניט פארפאלען, — אז ער זאל זיך איינ־פיקסען א סטענד פון ספרים, ביכער און ביכלעך אויף עסעקס סטריט, וועט ער מאכען א לעבען. אונזער חבר פיני׳ן איז דאס אזוי געפעלען, אז ער זאגט, ער וואלט אויך א בעלן געוועזען האבען אזא פרנסה. און געפעלען איז דאס איהם, זאגט ער, דערפאר, ווייל ארום דעם וואס מע געהט שמירט מען זיך. פיני האט ליעב ספרים און ביכער, ווי א פיש האט ליעב וואסער. ער, אז ער חאפט זיך צו צו א בוך און שטעקט אריין דעם שפיץ נאז, וועט איהר איהם ניט אפרייסען.

י.

אין אפילו אונזער מחותן, יונה דער בעקער, פערנעמט זיך אויך ניט מיט זיין פריהעריגער מלאכה. דאס הייסט, מיט בעקע־ריי. פאר וואס ? אלץ די אייגענע מעשה. אויף צו עפענען א בע־קעריי בעדארף מען, זאגט ער, דא האבען רויטשילד׳ס פערמעגען. און אויסערדעם בעדארף מען, זאגט ער, בעלאנגען צו דער „יוניע“. און ער איז דערויף, זאגט ער, שוין צו אלט. און געהן ארבייטען ביי יענעם ניט אין א „יוניע“ האט ער מורא, אז טאמער מאכט זיך א סטרייק — און דאס איז אין אמעריקא אלע טאג, — קאן ער קריגען א צעשפאלטענעם קאפ. וואס־זשע טהוט מען ? איז דאך

שלעכט. האָט מען איהם געגעבען איין עצה, אַז קיין ברויט און קיין חלה זאָל ער טאַקי ניט באַקען, נאָר וואָס דען? — קנישעס! היימישע קנישעס. מילכיגע מיט קעז, אָדער פאַרעווע מיט קרויט. און וואָס זאָלט איהר קלעהרען — אונזער מחותן מאַכט ניט שלעכט. גאָרניט שלעכט! זיינע קנישעס האָבען אַ שם אויף דער איסט סייד. אַז איהר'ט געהן אויף עסעקס סטריט, וועט איהר דער־זעהען אָנגעשריבען אויף אַ פענסטער מיט גרויסע אותיות אויף אי־דיש: **בכאן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס** — זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס איז אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס שווער, יונה דער בעקער. און טאָמער וועט איהר זעהען טאַקי אויף דער אייגענער סטריט, אַקוראַט אַקעגען, אויך אַ אידישען אויפשריפט און אויך מיט גרויסע אותיות: **בכאן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס** — זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס איז שוין ניט אונזער מחותן יונה דער בעקער. דאָס האָט מען שוין געמאַכט איהם אַ קאָנקורענציע. זאָלט איהר אַהינצו ניט געהן. געהן זאָלט איהר בעסער צו אונזער מחותן, צו מיין ברודער אליהו'ס שוועער. אַ סימן וועט איהר האָבען, אַז איהר וועט אריינקומען, וועט איהר באַלד דערקענען אונזער מחותן — ער איז אַ בייזער. און אויב איהר וועט ניט דערקענען איהם, וועט איהר דערקענען זי, אונזער מחותנת'טע, ריבה'לע די בעקערין. זי איז מיט אַ גוידער און טראָגט קאַרעלען. און מיין שוועגערין ברכה וועט איהר דאָך געוויס דערקענען. זי האָט גרויסע פיס. און איהר קליין שוועסטערעל, אַ ראַבעטיני מיידעל מיט אַ צעפּעל, דרעהט זיך דאָרט אַרום. זי הייסט אַלטע, און מע האָט זי מיר אַמאָל געהאַט גערעדט פאַר אַ כלה. נאָר פון איהר וועלען מיר שמועסען איין אַנדערס מאָל.

מיר זוכען אַ דושאָב

8.

מיר זוכען א דזשאָב

א.

מע קאָן ניט בעקלאָגען זיך. מיר זענען זעהר אָנגעלעגטע געסט ביי אונזער שכנה פעסי די גראָבע און ביי איהר מאַן משה ד'ער איינבינדער. און עס איז אונז דאָרט גאָר ניט שלעכט. און פרעהליך איז אויך געגוג. ווער שמועסט זונטאג, דער טאָג, וואָס די חאַליאַסטרע איז פרייה, — דעמאָלט איז אַ לעבען. מיר נעמען זיך צענויף אַלע, גאַנץ קליינוואַרג — און מיין חבר מענדעל אויך מיט אונז — און מיר געהען אוועק אין טהעאַטער אריין. איך מיין דאָס די „מאָו־ווינג פיקטשורס.” עס קאָסט אַ ניקעל אַ פאַרשוין, און איהר זעהט זיך אָן אַזעלכע וואונדירים, אַז דער קאָפּ דרעהט זיך אַזש! איך זאָל זיין דעם קייזער'ס אַ זוהן, אָדער דזשייקאָב שיפ'ס איין אייניקעל, וואָלט איך גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט געלעגען אין די מאָו־ווינג פיקטשורס. איך וואָלט גאָר קיין מאָל ניט אַרויסגעקראָכען פון דאָרטען. מיין חבר מענדעל אויך דאָס אייגענע. און ושתי, דער וואָס הייסט שוין היינט הערריי, אויך אַזוי. געהט זשע אָבער רעדט מיט מיין ברודער אליהו, זאָגט ער, אַז ס'איז אַ שטות'עריי. ס'איז גאָר ניט, זאָגט ער, ס'איז פאַר קינדער. פרעגט זיך א קשיא: ווי באַלד אַז פאַר קינדער, פאַר וואָס זשע רייסט זיך אהין אונזער חבר פיני? און זיין ווייב טייבעל?

און מיין שוועגערין ברכה? האט מיין ברודער אויף אלסדינג א תירוץ. די ווייבער, זאגט ער, האבען אזוי פיעל שכל, וויפיעל די קינדער. און פיני, זאגט ער, רייסט זיך אהין נאר איהם, אליהו'ן, אויף צו להכעים. דער שפיץ איז געווען, אז אליהו האט אזוי לאנג גערעדט, ביז ער איז איין מאל אין א זונטאג אויך מיטגעגאנגען מיט אונז. פון דעמאלט אן לאזט ער ניט דורך קיין איין זונטאג און געהט אין די מאור־ווינג פיקטשורס. מיר געהען אלע. יונג און אלט. קליין און גרויס. אפילו פעסי און משה און אונזערע מחותנים — אלע, אלע. נאר די מאמע געהט ניט. „איהר מאן, זאגט זי, וועט ליגען אין דער ערד, און זי וועט געהן אין טרעיאטער — ניט דער־לעבען וועלען דאס, זאגט זי, איהרע שונאים!"...

ב.

עס איז אונז ניט שלעכט ביי אונזערע שכנים. טאקי גאר־גאר ניט שלעכט. עס איז אבער ניט קיין תכלית כסדר זיין ביי יענעם א גאסט. מע בעדארף עפּיס זעהען א טהועכץ, „טרייען א דזשאב". אין אמעריקא בעדארף יעדער „מאכען א לעבען". אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. ער געהט ארום פערזארגט מעהר פון אלעמען. ער קומט אלע טאג צו אונז פון זיין שוועהר יונה דעם בעקער און זעצט זיך אוועק מיט דער מאמע רעדען וועגען תכלית. ברכה זיצט אויך דערביי. און אונזער חבר פיני איז אויך דא. ער, פיני, האט פלאנען און פראיעקטען אהן א שיעור. נאר אלע זיינע פלאנען טויגען אויף כפרות. דאס הייסט, טויגען טויגען זיי, נאר זיי געפעלען ניט מיין ברודער אליהו. און טאמער געפעלט עס אליהו'ן, געפעלט דאס ניט ברכה'ן. למשל, פיני'ן איז געקומען א געדאנק, אז ער און אליהו און ברכה און טייבעל זאלען אלע פיער געהן ארבייטען אין שאפּ און ווערען שניידערס. דאס הייסט, נייהען אויף דער מאשין. דא רופט מען דאס „אפּערייטערס". זאגט אבער ברכה, אז ס'איז ניט כדאי געווען צוליעב דער שענער

מלאכה אוועקוואַרפען די היים, זיך איינשטעלען דאָס לעבען אי־בער'ן ים און ווערען שניידערם אויף דער עלטער. ענטפערט איהר דערויף אליהו, אז ער ווייסט ניט וואָס איז שענער — פערקויפען קנישעס אויף עסעקס סטריט, אָדער ארבייטען ביי דער מאַשין? ווערד ברכה אנגעצונדען, למאי אליהו וואַרפט איהר אוים קנישעס. זי גיט איהם אַנצוהערעניש, אַז ווען ניט איהר טאַטענס קנישעס אויף עסעקס סטריט, וואָלטען זיי אַלע געשוואָלען פאַר הונגער....

ג.

אונזער חבר פיני'ן האָב איך ליעב נאָר פאַר זיין רעדען. ער, אַז ער צעהיצט זיך, איז אַ חיות צו הערען. אויסגעהערט אַלעמענס טענות, האָפט ער זיך אויף, מאַכט מיט ביידע הענד און לעגט אוועק אַ מענה־לשון. איך געדענק איטליכס וואָרט. אָט ווי אַזוי פיני האָט גערעדט:

— אַ! איהר פינסטערע, ווילדע מענטשען וואָס איהר זענט! אין אייך ליגט טיעף איינגעוואָרצעלט דער גלות פון יענעם וויסטען לאַנד פון פאַני ימח שמו וזכרו! אמעריקא איז אָבער ניט חזיר־לאַנד! אַלע מיליאָנערען און מיליאַרדערען אין אמעריקא האָבען יונגערהייד געאַרביים שווער און ביטער. ווער אין אַ שאָפּ און ווער אויף דער סטריט. פרעגט ביי ראָקענפעלער, קאַרנעגי, מאָרגאַן, וואַנדערבילד, וואָס זענען זיי געווען אַמאָל? צי האָבען זיי ניט גע־קעהרט די סטריט? צי האָבען זיי ניט ארומגעטראָגען קיין פּיי־פּערס אויף צו פאַרקויפען? צי האָבען זיי ניט געפוצט פרעמדע שיך פאַר אַ ניקעל? צי נעמט, למשל, דעם קעניג פון אויטאָמאָ־בילען, מיסטער פאָרד — פרעגט איהם, צי איז ער ניט געווען אַמאָל אַ שאָפער, איין אַנטרייבער? אָדער נעמט נאָר די גרויסע מענטשען, אַ שטייגער, אַ וואַשינגטאָן, אַ לינקאָלן, אַ רוזוועלט — זענען זיי דען געבוירען געוואָרען גרויסע מענטשען, פּרעזידענ־

טען ? צי אפילו איצטיגער פּרעזידענט ווילסאָן, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז ניט געווען קיין מלמד ?...

ד.

דאָס קאָן שוין מיין ברודער אליהו ניט פערטראָגען. ער האָקט איבער אונזער חבר פיני'ן סאַמע אין מיטען :

— ע, פיני, דו רעדסט שוין על ה' ועל משיחו און אויף „ננתקה" ! דו פערגעס נאָר נישט, אַז דערוויַיל איז ווילסאָן מלך...

נאָר פיני, אַז ער צעהיצט זיך, איז געפעהרליך. ער לאַכט זיך אויס פון מיין ברודער אליהו :

— חאַ־חאַ ! מלך ? וואָס מיר מלך ? ווער מיר מלך ? ניטאָ קיין מלך אין אַמעריקאַ ! אַ פרייהע מדינה ! אַ דעמאָקראַטיטשע־סקע !....

— בקיצור, איז ניט קיין מלך, איז ער פּרעזידענט, וואָס איז די נפקא מינה ? — פּרובט זיך אליהו, און פיני האָקט איהם אָפּ :

— ס'אַ גרויסע נפקא מינה! פון מלך ביז פּרעזידענט איז אַזאַ חילוק, ווי פון „יכבה" ביז „יבבה" ! אַ מלך איז אַ מלך, און אַ פּרעזידענט איז אַ פּרעזידענט ! אַ מלך איז בירושה, און אַ פּרעז־ידענט קלויבט מען אויס. ווילען מיר — איז ווילסאָן אַ פּרעזידענט אויף נאָך פיער יאָהר, ווילען מיר ניט — איז ער צוריק אַ מלמד. און דאָס ווייסט דו, אַז אין עטליכע יאָהר ארום קאָן איך אויך זיין אַ פּרעזידענט ?

— דו ? אַ פּרעזידענט ?...

— איך — אַ פּרעזידענט !...

ה.

זינט איך קען מיין ברודער אליהו האָב איך איהם נאָך קיין מאָל ניט געזעהען אזוי לאַכענדיג, ווי איצט. מיין ברודער אליהו, ווייסט איהר דאָך, איז בכלל אַ מענטש אַ פערזאָרגטער, אַ מרה־שחורה'ניק. זעלטען ווען איהר זעהט איהם, ער זאָל לאַכען. און אפילו אַז ער לאַכט, איז אויך נאָר מיט אַ האַלבען מויל. איצ־טיגס מאָל איז עפּים אַנגעפאַלען אויף איהם אַזאַ געלעכטער, אַז מיין מאַמע האָט זיך אַזש איבערגעשראָקען פאַר איהם. עס איז אָבער טאַקי געווען פון וואָס צו לאַכען. מע האָט בעדאַרפט נאָר אַ קוק טהון אויף אונזער חבר פּיני'ן, ווי אַזוי ער האַלט די הענד אין די קעשענים פון זיינע שמאַלע הויזען, וואָס קוים זיי חאַפּען אַרום די נייע גרויסע אַמעריקאַנער שיך, אויפ'ן האַלז־טיכעל, וואָס טייבעל מאַכט איהם אַלע מאָל צו־רעכט, ס'זאָל ליגען גלייך, און עס פאָלגט ניט, חאַטש גיב דעם אַ קרענק, און אויף זיין האַרט קליין אַמעריקאַנער קאַפּעלישעל, וואָס וויל ניט זיצען אויף איין אָרט. און דער עיקר — אויף זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין שפּיצעכי־גער נאָז, וואָס קוקט אַראָפּ אין מויל אריין.

— רבונו של עולם! אַט דאָס וועט זיין אַמאָל אַ פּרעזי־דענט?... זייט אַ בריה און לאַכט ניט!

ו.

גוט אָנגעלאַכט זיך, רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו צו דער מאַמע אַזוי:

— מילא אונז האָט שוין אונזער פּיני באַוואָהרענט. מיר געהען אַלע אין שאָפּ און וועלען נייהען קליידלעך אויף דער מאַשין. און פּיני אַליין איז דאָך אודאי שוין אַ באַוואָהרענטער מענטש — ער וועט דאָך זיין, אם ירצה השם, אַ פּרעזידענט... וואָס טהוט מען אָבער מיט אונזער קליינוואַרג?

דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל. ער קאָן ניט ליי־דען, וואָס מיר געהען אַרום בטל. ער איז אין כעס סכנות, למאי מיר דרעהען זיך אַרום איבער דער סטריט און שפּיעלען אין „באָל" אָדער אין „משעקעס" (ביי אונז הייסט עס „מיאַטש" און „קנעפּ־לעך"). ער האָט זיך אַ פּרוף געטהאָן מיך אנצונעהמען ביי'ם אויער. געדענקט איהר דאָך, וואָס פאַרא מיאוס'ען פּסק ער האָט געחאַפּט פון אַ „ווערגעלעץ", וואָס האָט איהם צוגעשטעלט אַ קולאַק גלייך אין נאָז אריין — ער זאָל וויסען, אַז אין אמעריקאַ קאָן מען זיך „פייטען", דאָס הייסט, שלאָגען נאָר מיט אַ גלייכען.

— וואָלט איהר שוין געהאַט אַזאַ דאגה מיט זיך, ווי איהר האָט אַ דאגה מיט די קינדער !... — רופט זיך אָן משה דער איינ־בינדער און דערמיט גיט ער אונז אַנצוהערעניש, אַז מיר זענען טאַקי זעהר וואוילע געסט. נאָר ס'איז שוין צייט מיר זאָלען עפּיס טהון, עפּיס אליין פערדיענען אונזער שטיקעל ברויט...

ז.

הײנט אונז, מיינט איהר, איז דאָס איינגענעהמען צו זיצען ביי יענעם אויף לאַסקאַווע ברויט ? מיין מאַמע העלפט אויס פּעסי'ן אין קיטשען. זי באַקט און קאָכט און וואַשט און רוימט. אונזער חבר פּיני'ס ווייב טייבעל פערבעט די בעטען און קעהרט אויס די רומס. פּיני אליין העלפט משה דעם איינביג־דער אויפ'ן סטענד ביי די ספרים. חאָטש דעם אמת זאָגען, איז פון פּיני'ס הילף נישטאָ אַ סך צו וואַרטען. וואָרום פּיני, אַז ער דערזעהט ספרים, איז איהם ניט אַפּצורייסען. שטעקט ער אריין די נאָז אין אַ בוך — איז אַ גוטען טאָג ! דאָס אליין וואָלט נאָך אויך ניט אויסגעמאַכט. האָט ער אַ טבע — ער דראַקעט. גאָט האָט איהם צוגעשיקט אַ פאַנטאָן־פּען, וואָס די טינט נעהמט ניט אויס אייביג און אייביג. פּאַפּיער איז דאָ וואָלוועל, וועלוועלער פון באַרשטש. — זיצט ער און דראַקעט.

— דו לערנסט זיך שרייבען ? — פרעגט איהם אליהו. נאר פיני ענטפערט איהם ניט. ער לעגט צענויף דאס אנגעשריבענע און בעהאלט עס ווייט־ווייט אין די זייט־קעשענים פון פידזשאק פון ביידע זייטען, און ער זעהט אויס ווי געשוואלען.

ח.

מיר, איך און מיין חבר מענדעל, זיצען אויך ניט לעדיג. ביז מיר וועלען אמאל קריגען א דזשאב, העלפען מיר אויס דער חאליאסטרע ווי ווייט מעגליך. איך העלף דעם עלטערען באי קלעצעל, וואס מע רופט איהם איצטער „סעם," ביי'ם צעטראגען די פעקלעך פון די פייפער־באקסעס. און מיין חבר מענדעל רייבט זיך אמאל ארום וועלוולען, וואס היינט הייסט ער „ווילי", אין דער באקאלייגע סטאר, און אמאל ארום פייטלען, וואס מע רופט איהם היינט „פיליפ" ; דער וואס פעדעלט מיט אידישע „פייפערס". פאר אונזער ארבייט בעקומען מיר פון זיי ניט קיין שום געצאהלט, א חוץ נאר, וואס זיי נעמען אונז זונטאג אויף זייערע הוצאות אין טהעאטער, איך מיין, אין די מאר־ווינג פיקטשורס. און אז מיר געהען ארום פון די מאר־ווינג פיקטשורס, זענען זיי אונז מכבד מיט „מאראזשענע". דא הייסט עס „אייז־קרים", און מע עסט דאס אדער מיט צוויי שטיקלעך ביסקוויט, וואס זעהט אויס ווי א פורים'דיג פלעדעל, אדער מע טרינקט עס מיט סאדע־וואסער. דערנאך „נעמען מיר א וואק", א שפאציער הייסט עס, אין פארק. און פארקען זענען דא אין ניו־יארק א סך, און אומעדום לאזט מען אייך אריין אומזיסט, אהן געלד. אמעריקא — איז שוין איין מאל א לאנד! וואוהין איך וויל — אהין געה איך, און וואס איך וויל — דאס טהו איך.

ט.

האָב איך צייט, חאַפּ איך זיך אַראָפּ צו מיין אַמאָליגען חבר ושתי (הייסט ער שוין העררי). איז אָבער זיין באַסיכע (בעל־הבית'טע) פון'ם סטענד ניט צופריעדען. זי האָט בעמערקט, אַז ושתי רוקט מיר אונטער אַמאָל אַ באָקסער און אַמאָל אַ פּאָר ראָזינקעס מיט מאַנדלען. „צוויי נאַשערס, זאָגט זי, קאָן איהר סטענד ניט פאַרטראָגען“... געה איך שוין מעהר ניט צו ושתי'ן, צו העררי'ן הייסט דאָס. איך וואַרט ביז ער קומט אויף דערנאַכט אהיים, ברענגט ער מיר אַלע מאָל צו טראָגען עפּיס אין קעשעני אויף צו נעמען אין מויל אריין. דערזעהט ברכה, אַז איך קיי, שטעלט זי מיר צו א בענקעלע פאר מיין ברודער אליהו. פרעגט מיך אליהו, וואָס איך קיי ? זאָג איך : „טשאָינגאָם“. אָט דאָס, וואָס אַלע קייען אין אמעריקא. זאָגט ברכה, אַז עס קעהרט זיך איהר איבער די גאַל פון דעם קייען, וואָס מע קייעט דאָ. זאָגט איהר אליהו : „עלעהיי, לאָז זיך דיר דאכטען, אַז בהמות מעלה־גרה'ן“... קאָן דאָס פּיני ניט ליידען, למאי אליהו פערגלייכט די אמעריקאנער צו בהמות. ער זאָגט :

— דו נעמסט אַ פאָלק, דאָס ערשטע, דאָס גרעסטע, דאָס קליגסטע און דאָס פרייסטע פאָלק אין דער וועלט, און פארגלייכסט זיי צו, להבדיל, בהמות ? !... איך וואָלט אַ בעלן געווען, זאָלסט מיר זאָגען נאָר איין זאַך — וואָס וואָלט פון אונז געווען, ווען קאָלומבוס זאָל חלילה ניט געווען ענטדעקען אמעריקא ?

— וואָלט עס איין אנדערער ענטדעקט ! — ענטפערט איהם אָפּ מיין ברודער אליהו גאָר פראָסט און דוקא ניט לאַנג געטראכט.

י.

דאנקען השם יתברך, איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה — מיר האָבען שוין אַ דזשאָב. מיר'ן שוין ניט דאַרפען מעהר ארומ־געהן לעדיג. מיר'ן שוין ניט דאַרפען אָנקומען צו לאַסקאַווע ברויט. מיר אַרבייטען שוין אין שאָפּ. דאָס הייסט, ניט איך און ניט מיין חבר מענדעל. אונז נעמט מען ניט. מיר זענען נאָך צו יונג. אין שאָפּ געהען אַרבייטען דערוויילע צוויי פון אונזער משפחה: מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני. וואָס הייסט אַרבייטען אין שאָפּ, און ווי אַזוי אַרבייט מען דאָרט? — דאָס געה איך אייך דערצעהלען.

מיר ארבייטען אין שאַפּ

9.

מיר ארבייטען אין שאפ

א.

די אזוי מע ארבייט אין שאפ — קאן איך אייך אקוראט ניט זאגען. ווארום איך ווייס אליין ניט. מע לאזט מיך נאך אהינצו ניט אריין. ווארום איך בין נאך ניט בר־מצוה. איך ווייס נאר דאס, וואס איך הער פון מיין ברודער אליהו און פון אונזער חבר פיני. אלע אויפדערנאכט, אז זיי קומען אהיים פון שאפ, דערצעהלען זיי אונז חדושים ונפלאות. זיי קומען אלע מאל אויסגעמאטערט און הונגעריג. און מיר זעצען זיך עסען וועטשערע. דא הייסט עס „סאפער.״ ברכה האט פיינט אט דאס ווארט, אזוי ווי איין עהרליכער איד האט פיינט חזיר. נאך א ווארט איז פארהאן, וואס מיין שוועגערין קאן ניט אריבערטראגען. דאס איז א „ווינדע“. א ווינדע הייסט דא א פענסטער. זאגט ברכה דערויף: „ווינד און וועה זאל זיין צו זיי...“ היינט קאן זי ניט הערען, אז מע זאגט „סטאקינגס“. איהר וועט קיין מאל ניט פאלען דערויף, אז סטאקינגס זענען זאקען. אדער, אשטייגער, וואס וועט איהר זאגען אויפ׳ן ווארט „דישעס“? דאכט זיך, אז „פאסודע“, זאגט ברכה, איז א סך שענער? אדער וואס קאן זיין פשוטער פון א „לעפעל“? ניין. לוינט זיי ניט. ביי זיי קומט אויס, אז א לעפעל איז א „ספון“. ניט אומזיסט זאגט ברכה א ווערטעל (זי האט זיך איהרע אייגענע

ווערטלעך) : „אמעריקא איז א לאנד, סטייק איז א מאכל, פארק איז א גאפעל און איינגעלש איז א שפראך...״

ב.

מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני ארבייטען אין צוויי בעזונדערע שעפער. איינער איז איין „אפרייטער״. דאס הייסט, מחילה, א שניידער. דער אנדערער איז א „פרעסער״. איין אפרייטער דארף ניט גייהען מיט די הענד. ער שטעפט ביי דער מאשין. דאס דארף מען אבער אויך קאנען. עס שטעפט זיך ניט אליין. ווי זשע קומט דאס צו מיין ברודער אליהו, אז אונזער טאטע, און אונזער טאטענס טאטע, און אונזער טאטענס טאטענס טאטע איז קיין מאל קיין שניידער ניט געווען און א מאשין קיין מאל אין די אויגען ניט געזעהען? מיר שטאמען, זאגט די מאמע, פון לוי־טער חזנים, רבנים און שמשים. איז דאך שלעכט! איז דאס אבער אמעריקא. אין אמעריקא איז ניטא א זאך, וואס א מענש זאל ניט קאנען. אין אמעריקא לערענט מען זיך אוים. א סימן האט איהר — למאי א רב? זיין א רב דארף מען דאך אודאי קאנען. א רב מוז חאטש קאנען פסק׳ענען שאלות. פון דעסטוועגען זענען פאראן אין אמעריקא רבנים, דא הייסען זיי „רעוורענטען״, וואס אין דערהיים זענען זיי געווען קצבים. מיין ברודער אליהו האט זיך דא בעקענט מיט א מוהל, א רעוורענט, וואס מע נעמט איהם אויף ברית׳ען. אין דערהיים איז ער געווען א שניידער, און נאך א דאמסקי דערצו!

פרעגט איהם אליהו : „היתכן?״...

ענטפערט ער איהם : „אמעריקא!״...

ג.

די אזוי האט זיך מיין ברודער אליהו אויסגעלערענט שטע־פען ? — למאי ווי אזוי איז דער דאמסקי שניידער געוואָ־רען א מוהל ? איז אליהו נעבאך טאקי גוט אויסגעריסען געוואָרען. מע האט איהם געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאל זיי איבערנעהן מיט דער מאשין. איז ער דורכגעגאנגען עטליכע מאל הין און צוריק און איז געוואָרען אל־רייט. אויף מאָרגען האט ער שוין געשטעפט. מאהלט אייך, אז אך און וועה איז געווען צום שטעפען. נאר גוט איז דאס. למאי פיני האט דאס אויך ניט געקאנט בעווייזען. ניט מחמת ער האט זיך געפוילט ארבייטען. חס וחלילה ! פיני וועט אייך געהן ארבייטען טאטשקע־ארבייט — אבי מאכען א לעבען אין אמעריקא. איז די צרה, וואס ער האט א נידעריגע ראיה און טהוט אלסדינגג האפענדיג. מע האט איהם אויך אוועקגעזעצט ביי דער מאשין, ווי מיין ברודער אליהו. מע האט איהם אויך גע־געבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאל זיי איבערנעהן הין און צוריק מיט דער מאשין. האט זיך געטראפען מיט איהם איין אומ־גליק. דא ווערד דאס אנגערופען : „איין עקסידענץ“. אונזער חבר האט אין איילעניש פערטשעפעט דעם פידזשאק און האט צוגע־שטעפט דעם לינקען ארבעל צו דער מאשין. א גליק האטש, וואס ניט די האנד. וועה־וועה, וואס מע האט זיך אנגעלאכט פון איהם ! חברה שניידערס האבען אויפגעהויבען א הורוא ! „גרינהארן“ האָ־בען זיי איהם א נאמען געגעבען. גרינהארן איז די טייטש א גריי־נער. און א גרינער הייסט אזעלכער, וואס איז נאר־וואס אראפגע־קומען פון דער היים און ווייסט ניט, וואו א טיר עפענט זיך. גרינ־הארן איז א בזיון. ערגער פון א גנב... נאר דאס וואלט נאך געווען. ווי זאגט ברכה, א האלבע צרה. דארף זיך טרעפען — אט וועט איהר הערען וואס.

ד.

פונקט אין דעם שאפ, וואו מיין ברודער אליהו האט געארבייט ביי דער מאשין און אונזער חבר פיני איז אויך געקומען לערנען די ארבייט, האט זיך געפונען אונזערער איין אל־טער בעקאנטער און פיני׳ס א שונא — דער הייסינער שניידער. אויב איהר האלט קאפ, זענען מיר מיט׳ן הייסינער שניידער געפאה־רען אינאיינעם אויף איין שיף, אויפ׳ן „פרינץ אלבערט“. איהר דארפט געדענקען מסתמא דאס אויך, אז מיט אונזער חבר איז דער הייסינער שניידער געווען אויף מעסערשטעך. בעדארף גאט פיהרען אזוי, אז פיני זאל זיך מיט איהם בעגעגענען אין איין שאפ. און נאך ווי אזוי בעגעגענען ! אין דעם דאזיגען שאפ איז דער הייסינער שניידער א גאנצער מאכער. ער איז ניט קיין אפרייטער ביי דער מאשין, נאר א „קאטער“. דאס הייסט, ער איז א צושניידער. ער שניידט־צו, און די אפרייטערס נייהען. איז איהם נאך ווינציג. ער זאגט, אז ער וועט לאנג ניט זיין אין די ביזנעס. ער האפט גאר אין גיכען ווערען א „דעזיינער“. דאס איז שוין גאר א גרוים שטריימעל. א דעזיינער הייסט אזעלכער, וואס מאכט פאסאנען. א דעזיינער פערדיענט פופציג דאלער א וואך, און פינף און זיבעציג דאלער א וואך, און הונדערט אויך ! אז עס בעגליקט א מענשען, ווייסט ער ניט פון וואנען ! ווי זאגט ברכה : „איינעם גיט גאט גאר, דעם אנ־דערען גארניט“...

ה.

אז פיני איז אריינגעקומען אין שאפ, קומט איהם דער הייסינער שניידער אקעגען. ער שטעלט אוועק אויף איהם די שארפע ברילען, ציהט אוים פיני׳ן א יד און מאכט צו איהם : „העללאו, לאנדסמאן! האו דו יו דו?“... דאס הייסט : „שלום־עליכם, וואס מאכט איהר, רב קרוב ?“... קוקט אויף איהם אונזער

חבר פיני מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגן. ווער איז דער לץ? ער האט איהם גארניט דערקענט. ערשט, אז יענער האט איהם אנגערופען דעם נאמען פונ'ם שיף „פרינץ אלבערט". האט זיך פיני דערמאנט ווער דאס איז. און ס'איז איהם געווארען. זאגט ער, דריי לעבער אין הארצען! דאכט זיך, וואס האט איהם דער הייסינער שניידער געטהאן? ער קאן אבער, זאגט פיני, זיין פנים ניט אנקוקען. ער זאל וויסען, זאגט ער, פערדיענען טויזענד דאלער א שעה, וועט ער אין דעם דאזיגען שאפ ניט זיין קיין מינוט אפילו! און דערצו נאך דער עקסידענץ מיט'ן צוגעשטעפטען ארבעל...

ו.

ב קיצור — פיני וויל שוין ניט זיין קיין אפרייטער. ער געהט אוועק אין איין אנדער שאפ און בעשטעלט זיך דארט פאר א פרעסער. א אונטערפרעסער דערווייל, אז ער וועט זיך אויסלערנען די ארבייט, וועט ער געהן העכער און העכער, ביז וואוהין?

— מע קאן ניט וויסען, — זאגט פיני — קיינער ווייסט ניט וועמענס מארגען ס'איז. ניט קארנעגי, זאגט ער, ניט וואנדערבילד, ניט ראקענפעלער האבען געוואוסט, אז זיי וועלען אמאל זיין דאס, וואס זיי זענען...

דערווייל ווערד נאך פיני גוט פערשווארצט. און אלץ איבער זיין טבע, וואס ער האט ליעב אלסדינג טהון האפּענדיג. און דערצו נאך זיין נידעריגע ראיה. ער קומט אלע טאג אהיים א צעבריהטער.

איין מאל איז ער געקומען מיט א סקאליטשעטער נאז. וואס איז די מעשה? ער האט זיך ביי'ם פרעסען אפגעבריהט די נאז. ווי קומט דאס פרעסעל צו זיין נאז? זאגט פיני, אז זיין נאז האט ניט געווארט, ביז דאס פרעסעל וועט זיך מטריח זיין צו זיין נאז. ער קאן בעשטעהן, זאגט ער, אז זיין נאז זאל געהן צום פרעסעל. ווי

קומט זי, די נאז, צום פרעסעל? לאזט זיך אויס, אז פיני האט גאר געזוכט א שטיקעל ארבייט, און ווייל ער האט א נידעריגע ראיה, האט ער זיך דעריבער אנגעבויגען הארט צום טיש און האט גע־טראפען מיט'ן שפיץ נאז גלייך אויפ'ן אנגעגליהטען פרעסעל.

— א שלים־מזל אז ער פאלט אין שניי, טרעפט ער אויך אויף א שטיין...

איך מיין, אז איך וועל אייך ניט דערצעהלען, ווער דאס האט געזאגט, — וועט איהר אויך טרעפען, אז דאס האט געזאגט ברכה. מיין שווענערין קאן ארייגזאגען...

ז.

ברכה איז ניט צופריעדען. מיין מאמע אויך ניט. טייבעל אויך ניט. איהר האט אמאל געזעהען, אז ווייבער זאלען זיין צו־פריעדען? זיי בעוויינען אונז, מאנסבילען, וואס מיר דאר־פען אזוי הארעווען אין אמעריקא, בכדי צו מאכען א לעבען. א קליי־ניגקייט — ארבייטען אין שאפ! אז האלב נאך זיבען אין דער פריה מוז מען שוין זיין אויף דער ארבייט. א שעה נעמט־צו דאס פאהרען אהין. עפים איבערחאפען דארף מען. דאוונען דארף מען דאך אודאי. הייגט רעכענט אויס, ווען מיר דארפען אויפשטעהן? און פערשפעטיגען טאר מען ניט קיין מינוט אפילו. ווארום טאמער פער־שפעטיגט איהר, רעכענט מען אייך אראפ פאר יעדע פינף מינוט א האלבען טאג ארבייט. ווי אזוי ווייסט מען דאס, צי איהר האט פערשפעטיגט, אדער ניין? דערויף איז דאס אמעריקא. אין אמערי־קא האט יעדער שאפ אזא מין זייגער. אז איהר קומט אין שאפ, געהט איהר צו צום אלעם ערשטען און טהוט א קוועטש דעם זיי־גער. ווערד דאס אנגערופען אויף זייער לשון: „פאנטשען די קלאק". „קלאק" איז א זייגער און נעמט זיך, זאגט מיין ברודער אליהו, פון גלאק. א גלאק קלינגט און א זייגער, זאגט ער, קלינגט אויך. אבער נאר א וואנט־זייגער. א סימן האט איהר: א קעשעני־זייגערל

קלינגט ניט, הייסט עס „וואטש." פרעג איך ביי אליהו'ן: „פאר וואס עפּיס וואטש?" זאגט ער: „ווי דענן זאל עס הייסען?" זאגט איך: „וואטשעל". פרעגט מיך אליהו: „פאר וואס עפּיס „וואטשעל"?" זאג איך: „אז א זייגער איז א זייגערעל, דארף זיין וואטש א וואטשעל. עלעהיי, זאג איך, א „באַי" איז א יונג, איז א יונגעל „באַיטשיק," און א קליין יונגעלע — א „באַיטשיקעל"... ווערד אליהו אין כעס און זאגט מיר, אז איך האב זיך אויסגעלע־רענט פון אונזער חבר פיני זאגען אלסדינג פארקעהרט. א גליק, וואס פיני איז ניטא דערביי. פיני זאל זיין, וואלטען זיי זיך שוין צעאַמפּערט איבער'ן ווארט „וואטש", אזוי ווי זיי האבען זיך גע־אַמפּערט און שיער ניט צעשלאָגען איבער'ן ווארט „ברעקפּיש" — אנבייסען. דערפאר, זאגט אליהו, איז איין אנבייסען ברעקפּיש, ווייל צום אנבייסען עסט מען פיש, אדער הערינג. זאגט פיני: „ווי באלד אז הערינג, פאר וואס זשע זאגט מען ניט: „ברעקהערינג"?" זאגט איהם אליהו: „בהמה וואס דו ביזט! און וואס איז א הערינג, נים קיין פיש?" פיהלט זיך פיני, אז ער איז געשלאָגען, זאגט ער: „ווייסט דו וואס? לאָמיר פרעגען ביי איין אמעריקאנער אידען!" און מע פוילט זיך ניט און מע שטעלט אפּ א געגאַלטען אידען אין מיטען גאס (שבת איז דאס געוועזען) און מע טהוט איהם א פרעג אויף א טשיקאַוועסט: „פעטער! איהר זענט שוין לאנג אין אמע־ריקא?" זאגט ער: „דרייסיג יאהר. וואס איז דענן?"... זאגען זיי: „מיר ווילען אייך עפּיס פרעגען. גיט אונז צו פארשטעהן, פאר וואס זאגט מען ביי אייך אויף איין אנבייסען ברעקפּיש?" קוקט זיי אן דער איד און זאגט צו זיי: „ווער האט דאס אייך געזאגט, אז אויף איין אנבייסען זאגט מען ביי אונז ברעקפּיש?" „ווי אזוי זשע דען זאגט מען?"

— ברעקפעסט! ברעקפעסט! ברעקפעסט! — שרייט זיי אויס דריי מאל דער איד גלייך אין פנים אריין און איז זיי מכבד מיט'ן נאמען „גרינע חיות"...

ח.

איך האָב מורא, אַז מיר וועלן זיך מיט'ן שאַפּ ניט עלטערען. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז די אַרבייטער האָבען צרות פון'ם „פּאַרמאַן". יעדער שאַפּ האָט אַ פּאַרמאַן — איין עלטסטען, איין אויפזעהער. און ניט נאָר איין פּאַרמאַן, יעדער שטאָק האָט זיך זיין פּאַרמאַן. אויף דעם שטאָק, וואו אליהו אַרבייט, איז דער פּאַרמאַן אַ המן, אַ רשע מרושע. ער איז אליין אַמאָל געווען איין אַפּרייטער. נאָר ער האָט זיך אַרויפגעאַרבייט און איז געוואָרען אַ פּאַרמאַן. די אַרבייטער זאָגען, אַז ער איז ערגער פון'ם „באָס". באָס איז אַ לשון־קודש וואָרט און שטאַמט פון'ם וואָרט „בעל־הבית". אַזוי זאָגט אליהו, און פּיני מוז אָפּשווייגען. ווארום אויף לשון־קודש איז אליהו בעל־מצרא. פּאַרט אַ חזן'ס אַ זוהן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום פּאַרמאַן. מע האָט אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג אין שאַפּ, אַז דער פּאַרמאַן רוקט דעם זייגער. אַזוי, אַז ווען איהר זאָלט ניט קומען, וועט איהר פּערשפּעטיגען — וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ ממזר?... און אונזער חבר פּיני דערצעהלט פון זיין שאַפּ נאָך שענערע מעשיות. זייער פּאַרמאַן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם אַרבייטער אַ קוק טהון אין אַ פּייפּער אריין. לייענען אַ צייטונג ביי דער אַרבייט — חיות ניט זיכער! רויכערען שמועסט מען ניט. אַ וואָרט טאָר מען ניט אויסרעדען צווישען זיך. ס'איז אַזוי שטיל, זאָגט ער, אַז מע קאָן הערען אַ פליעג! אויסער דעם טראַסק מיט'ן גראַגערען פון די מאַשינען. נאָך אַ מעלה האָט זיין שאַפּ. דאָרט ווערען די פּרעסלעך אנגעוואָרעמט מיט גאַז. דאַ זאָגט מען ניט גאַז, נאָר „געז". דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אַזוי ווי ביי אונז גאַז. נאָר מע טאָר ניט זאָגען גאַז. מע דאַרף זאָגען געז. אַקוראַט פאַרקעהרט. סע זאָל ביי אונז אין דערהיים הייסען געז, וואָלט מען דאַ מסתמא געזאָגט גאַז.

ט.

ה קיצור, די געז פון די פרעסלעך פערהאקט אזוי דעם קאפ, אז די ארבייטער אין שאפ פאלען חלשות און מוזען סטאפען די ארבייט. רעכענט מען זיי אפ פון דער „פיידע". דאס הייסט, אז עס קומט צום אפנעמען פאר דער וואך, וואס מע האט פערדיענט, ווערד א לאך. דא האט איהר פערשפעטיגט פינף מינוט — אראפ א האלבער טאג. דא זענט איהר צו־פריה אוועקגעגאנגען — אראפ א האלבער טאג. דא זענט איהר געפאלען חלשות — פאר־פאלען א טאג.

ניין. מע קאן שוין מעהר ניט אריבערטראגען. מע וועט מוזען ארויס אין א סטרייק.

מיר סטרייקען

10.

מיר סטרייקן!

א.

מיר דאַכט, אַז ס'איז גאָר ניטאָ קיין בעסערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אַז מע סטרייקט. דאָס האָט אַזאַ פּנים, ווי אַז איהר לערענט ביי אַ רבי'ן, וואָס שלאָגט זיך צו שטאַרק, נעמט מען אַפּ ביי איהם די קינדער און מע זוכט איין אַנדער מלמד. דערווייל הערט איהר אויף צו געהן אין חדר. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני האָבען אויפגעהערט צו געהן אין שאַפּ. אונזער שטוב האָט שוין גאָר איין אַנדער פּנים, זינט זיי זענען אין דערהיים. אַזוי האָבען מיר זיי אָנגעקוקט איין מאָל אין וואָך — זונטאָג. וואָרום, ווי איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אַז מע אַרבייט אין שאַפּ, מוז מען אויפשטעהן כאָור, בכדי מע זאָל חלילה ניט פערשפּעטיגען. און אַז זיי זענען געקומען אַהיים, פלעג איך שוין שלאָפען. פאַר וואָס? דערפאַר, וואָס זיי האָבען געאַרבייט „אָווערטיים". דאָס הייסט, אַז אַלע אַנדערע אַרבייטער זענען געגאַנגען אַהיים, זענען אונזערע לייט נאָך געזעסען אין שאַפּ ביי דער אַרבייט. ניט דערפאַר, וואָס מע האָט זיי געגוייט פון קהל. זיי האָבען געאַרבייט אָווערטיים, בכדי זיי זאָלען מעהר פערדיענען. אַי, אַז ס'איז געקומען צום צאָהלען, האָט מען ביי זיי אָפּגעריסען טעג — וואָס זענען

זיי שולדיג ? „עלעהיי גזלנים זענען אונז באפאלען“... אזוי האט געזאגט מיין ברודער אליהו.

— עלעהיי דו ביזט א לעקיש ! — זאגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה. ווען זי, זאגט זי, זאל ארבייטען אין א שאפ, וואלט זי זיך ניט געלאזט שפייען אין דער קאשע. זי זאגט, אז אלע פארלייטע מיט אלע באסעס וואלטען ביי איהר געקייעט די ערד. און איהר מעגט איהר גלויבען. ברכה קאן !

ב.

דערפאר האט זי זיך געקיהלט דאס הארץ, אז אלע שעפער האבען ערקלעהרט א סטרייק. דאס הייסט, אלע שניידערס, וויפיעל ס'איז פארהאן אין ניו־יארק, האבען אוועקגעלעגט שער און אייזען און — גוד באיי. וועה־וועה, וואס סע האט זיך אפגעטהאן ! אין דערהיים, און אויף דער סטריט, און אין די האלס ! א „האל“ — איז א זאל, אדער א טהעאטער. מע קלויבט זיך צענויף אהינצוצו אלע שניידערס פון גאנץ ניו־יארק אויף א מיטינג און מע רעדט און מע רעדט. איהר הערט זיך דארט אן אזעלכע ווערטער, וואס איהר האט זיי קיין מאל ניט געהערט : „דזשענעראל סטרייק“... „יוניאן“... „ארגאניזירט“... „אכט און פערציג שטונדען“... „העכערע ווידזשעס“... „בעסערע בעהאנדלונג“... „סקעבס“... „סטרייק־ברעכערס“... „פיקעטס“... און נאך כדומה אזעלכע ווערטער, וואס איהר פערשטעהט זיי ניט. מיין חבר מענדעל זאגט, אז ער פערשטעהט זיי יא. נאר געבען מיר צו פערשטעהן קאן ער ניט. „וועסט עלטער ווערען, זאגט ער מיר, וועסט דו אליין פארשטעהן“. עס קאן זיין. דערווייל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסען זיך מיר די הענד. עס גלוסט זיך מיר זיי אלע אראפחאפען אויף פאפיער. אויסמאהלען איטליכען בעזונדער. ווי ער זעהט אויס, וואס ער טהוט, ווי אזוי ער שטעהט און ווי אזוי ער רעדט.

ג.

למשל, נעמט מיין ברודער אליהו. ער אליין רעדט ניט קיין ווארט. ער געהט נאר צו צו איטליכם רעדעל און שטעקט אריין די נאז. אדער ער לעגט־צו איין אויהער. בעת מעשה בייסט ער די נעגעל און איז שטארק אויפגערעגט. א פערגעניגען צו זעהען מיין ברודער, ווי ער שאקעלט צו מיט'ן קאפ יעדען איינציגען, וואס ער רעדט. ער איז מיט אלעמען מרוצה, וואס יענער זאל ניט זאגען. אט איז צוגעקומען צו איהם א שניידער מיט א גילקע אויף איין זייט קאפ — פון דער לינקער זייט. דער שניידער האט איהם אנגענומען ביי א לאץ און טרייסעלט איהם און רעדט אין איהם אריין, אז ס'איז ארויסגעווארפען דער גאנצער טארעראם. די שניידערס וועלען מיט זייער סטרייק גאר נישט אויספיהרען. מחמת די „אססאסיאיישאן“ פון די „מאנופעקטשורערס“ איז צו שטארק פאר אונז! שאקעלט איהם מיין ברודער צו מיט'ן קאפ. און איך האב זעהר מורא, אז מיין ברודער אליהו ווייסט אזוי, וואס בעדייט „אססאסיאיישאן“ און „מאנופעקטשורערס“, ווי איך... ווארום אט איז צוגעגאנגען צו אליהו'ן איין אנדער שניידער מיט א פנים פון א קאטשקע, אז ער רעדט, פאטשט ער מיט די ליפען. דער שניידער האט אנגענומען מיין ברודער פאר א קנעפעל און האט לאנג איבער איהם גערעדט, געפאטשט מיט די ליפען. ער האט אלע מינוט אויסגערופען: „ניין! מיר מוזען קעמפפען, אויסקעמפפען ביז'ן סוף!...“ האט איהם מיין ברודער אויך אויסגעהערט און אויך צוגעשאקעלט מיט'ן קאפ. איין עבירה, וואס מיין שוועגרין איז דא ניטא. זי וואלט איהם שוין עפּיס אריינגעזאגט...

ד.

גאנץ אנדערש האט אויסגעזעהען אונזער חבר פיני. ווער עס האט איהם ניט געזעהען און ווער עס האט איהם ניט געהערט רעדען אויף א מיטינג, — דער האט גאר קיין שעגס ניט געזעהען אויף זיין לעבען. אונזער פיני'ס פיגור דארף אייך זיין בע־קאנט נאך פון מיינע פריהערדיגע מעשיות. זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין לאנגער שפיצעביגער נאז, וואס קוקט ארונטער אין מויל אריין, געדענקט איהר מסתמא. זיינע לאנגע שמאלע הויזען, איין הויז אראפ, איין הויז ארויף, און זיין שניפס אויף דער צעשפּי־לעטער מאנישקע — האט איהר אודאי אויך ניט פערגעסען. היינט זיין רעדען, זיין פינגען מיט דער נשמה און זיין שיטען פונ'ם ארבעל מיט הויכע שעגע ווערטער און מיט קלינגענדיגע נעמען פון גרויסע לייט? אצינד שטעלט אייך פאר, אז פיני צעהיצט זיך און רעדט פאר איין עולם פון טויזענדער מענשען, וואס ווילען איהם דוקא ניט הערען. אנגעהויבען האט ער אזש פון קאלומבוסען, ווי אזוי ער האט ענטדעקט אמעריקא, און איז באלד ארויף אויף די פערייניגטע שטאטען און האט זיך פערמאסטען צו רעדען און צו רעדען. האט מען איהם ניט געלאזט.

— ווער איז דער ספיקער? — פרעגט איין שניידער ביי'ם אנדערען.

— א גרינהארן! — ענטפערט איהם יענער.

— וואס וויל ער?

— וואס באדערט ער?

— וואס האקט ער א טשייניק?

— שאראפ! — שרייט אוים איינער, און א סך אנדערע חאַ־פען איהם אונטער:

— שאראפ!...

ה.

„שׂעראַפּ“ איז אַפּילו אַ מיאוס וואָרט. די טייטש פונ'ם וואָרט איז „שׂעראַפּ פונ'ם מאַרק!“ נאָר אונזער חבר פיני שרעקט זיך ניט פאַר קיין ווערטער. פיני, אַז ער צערעדט זיך, איז ווי אַ פאַס וואַסער, וואָס מע האָט אָפּגעשטעקט און פאַרוואָרפן דעם צאַפּן. איהר קאָנט צוהאַלטען מיט דער האַנד, פאַרשטאָפּען מיט אַ שמאַטע — עס וועט אייך קיין זאַך ניט העלפען. ביז דאָס וואַסער וועט ניט אַרויסגעהן ביז'ן לעצטען טראָפּען איז איין עבירה אייער טרחה. פיני מוז אָפּרעדען זיינס. סיידען מע זאָל איהם אַראָפּשלעפּען פון דער ביהנע. דאָ הייסט עס ניט ביהנע. דאָ הייסט עס „סטיידזש“. איצטיגס מאָל האָט מען איהם טאַקי געמוזט אַזוי טהון. צוויי שניידער־יונגען, פרעסערס, האָבען איהם גענומען פאַר ביידע הענד און מע האָט איהם מיט כבוד אַראָפּגעפיהרט פונ'ם סטיידזש. דאָס האָט איהם אָבער גאָרניט געשטעהרט אויסצופיהרען דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט אויספיהרען. ער האָט דאָס איבעריגע דערערדט שוין געהענדיג מיט אונז אַהיים. און אַז מיר זענען געקומען אַהיים, האָט ער נאָך לאַנג גערעדט פאַר מיין מאַמען און פאַר מיין שוועגערין ברכה און פאַר זיין ווייב טייבעל. איך און מיין חבר מענדעל זענען אויך געווען צווישען די צוהערער. און מיר דאַכט, אַז ווערליג פיני האָט גע'טענה'ט, איז ע ר גערעכט. נאָר געהט רעדט מיט ווייבער. אַז פיני האָט זיך גוט אָנגערעדט, רופט זיך אָן מיין שוועגערין ברכה מיט אַ משל, ווי איהר שטייגער איז:

— וואָס איז דעם אינדיק פאַר אַ חלוק, צי מע קוילעט איהם פורים צו דער סעודה, צי פסח צום סדר?...

טאָמער ווייסט איהר, וואָס מיינט דערמיט ברכה?...

ו.

דערוויילע געהט אוועק א טאג און א טאג. דער סטרייק איז א סטרייק. די ארבייטער זענען שטאהל און אייזען. מיטינגען מאכט מען אלע טאג. און אלע מאל אויף א נייעם פלאץ. די מאנופעקטשורערס, הער איך זאגען, האלטען זיך אויך שטארק. זיי ווילען נים נאכגעבען. זיי ווילען אבער 'מוזען נאכגעבען. אזוי זאגען אלע. נימא א זאך, וואס די ארבייטער זאלען נים אויספיהרען. ס'איז אמעריקא! עס האלט שוין ביי'ם לעצטען מיטעל. אז דאס וועט נים העלפען, איז עק וועלט! אזוי זאגען אונזערע לייט. וואס איז דאס פאר א מיטעל? מיר וועלען זיך צענויפזאמלען אלע סטרייקער פון גאנץ ניו־יארק און מיר וועלען דורכגעהן אובער די סטריטען מיט א מארטש. דאס הייסט, טויזענדער און טויזענדער שניידערס וועלען זיך דורכשפאציערען מיט די פאהנען איבער דער שטאדט. מיר און מיין חבר מענדעל איז דאס דוקא געפעלען. מיר וועלען זיין די ערשטע. רעדט זשע אבער מיט אזא אידינע, ווי מיין שווענערין ברכה, זאגט זי, אז ביי איהר זעהט דאס אויס, ווי קינדער שפיעלען זיך אין סאלדאטלעך... זי זאגט: „איין עבירה אייערע שיך"... האט איהר בעדארפט אנקוקען אונזער פּיני'ן און הערען, וואס ער האט איהר געזאגט דערויף!

ז.

מיר האבען שוין געהאלטען מיט'ן סטרייק גאנץ ווייט. איך און מיין חבר מענדעל האבען זיך שוין צוגעגרייט, ווי מע גרייט זיך צו צו דעם פערטען דזשולאיי. דעמאלט איז א יום טוב אין אמעריקא. מע שיסט אויף דער סטריט מיט די פייער־קרעקערס און עס טרעפט זיך, זאגט מען, אז מע דער'הרג'עט א מענשען. א קלייניגקייט — דער פערטער דזשולאיי? דאס איז דאך דער טאג, וואס די פעראייניגטע שטאטען האבען זיך בעפרייט פון די שונאים...

איך און מענדעל זענען שוין געווען יום־טוב׳דיג. איז אונז פערשטעהרט געווארען די שמחה. אויף קאנעל סטריט האט מען גע־הרג׳עט א מענשען. די ידיעה האט אונז געבראכט פיני. ער איז געווען אויפ׳ן ארט און האט געזעהען דעם גע׳הרג׳עטען. ער זאגט, אז דער מענש האט פערדיענט דעם טוידט. ער איז געווען, זאגט ער, א גענגסטער. פרעגט איהם די מאמע, וואס הייסט א גענגסטער? א גנב ? זאגט פיני : „ערגער פון א גנב !“ פרעגט איהם די מאמע : „א גזלן ?“ זאגט פיני : „ערגער פון א גזלן !“ פרעגט די מאמע : „וואס קאן זיין ערגער פון א גזלן ?“ זאגט פיני : „א גענגסטער איז ערגער פון א גזלן. ווארום א גזלן איז א גזלן, און א גענגסטער איז א געדונגענער גזלן. דעם מענשען האט מען געדונגען, ער זאל שלאַ־גען די סטרייקערס. האט ער בעפאלען א מיידעל א סטרייקערין און האט זיך פערמאסטען זי צו שלאגען. האט זי געמאכט א גוואלד, זע־נען זיך צענויפגעלאפען מענשען און ס׳איז ארויס א געשלעג... מעהר האט מען פון פיני׳ן ניט געקאנט ארויסבעקומען גארניט. ער האט ארומגעשפאנט מיט זיינע לאנגע פיס הין און צוריק. ער האט גע־פינעט מיט דער נשמה. ער האט געשפריצט מיט פייער. ער האט זיך געריסען ביי די האר און געשאטען מיט ווערטער און מיט נעמען :

— אי־אי, קאלומבוס ! אי־אי, וואשינגטאן ! אי־אי, לינקאלן!

דער סוף איז געווען — פיני האט זיך אויפגעהויבען און איז אנטלאפען !

ח.

ביז עפים וואס, דערווייל האט דאס אונז געטראפען. מיך און מיין חבר מענדעל. די מאמע האט זיך געשווארען ביי איהר געזונד און ביי איהר לעבען, אז זי וועט אונז ניט ארויסלאזען אויף דער סטריט פאר קיין געלד אין דער וועלט ! ניט מיך, ניט מענדלען, ניט אליהו׳ן, ניט ברכה׳ן און ניט טייבלען. ווארום ווי

באלד אז עס האלט שוין, זאגט זי, אזוי וויט, אז מע הרג'עט מענשען אין סטריט — איז שוין עק וועלט! זי האט אנגעווארפען אויף אונז אלעמען אזא פחד, אז טייבעל האט זיך צעוויינט, ווי א קליין קינד. גאט ווייסט, וואו איהר פיני איז אצינד!... האט די מאמע שוין פערגעסען אן אונז און האט גענומען אויסרעדען דאס הארץ געבאך טייבלען: אז מיר האבען א שטארקען גאט. און אז עס וועט איהר פיני'ן גארניט געשעהן. און אז ער וועט מיט גאט'ס הילף קומען בשלום אהיים. און אז ער וועט זיין א מאן צו זיין ווייב און א טאטע צו זיינע קינדערלעך, וואס וועלען, אם ירצה שם, אמאל זיין. ווארום דערווייל האט נאך טייבעל קיין קינד און קיין רינד. זי דאק־טערט זיך און האפט, אז זי וועט נאך אמאל האבען קינדער.

— און א סך קינדער! — זאגט די מאמע.

— אמן הלואי! — זאג איך און איך כאפ א פאטש פון מיין ברודער אליהו, איך זאל ניט זיין קיין שייגעץ און זאל ניט שטופען די צונג אהין, וואו מע דארף ניט...

ט.

געליבט איז גאט — געקומען פיני. און געקומען איז ער מיט א שמחה, א גדולה: דער מענש דער געגנסטער, וואס מע האט איהם גע'הרג'עט, לעבט און וועט לעבען. נאר א קאליקע וועט ער שוין בלייבען אויף אייביג. מע האט איהם ניט דער'הרג'עט אויף טוידט. מע האט איהם נאר אזוי גוט אנגע'הרג'עט. מע האט איהם אויסגעזעצט איין אויג און איבערגעבראכען א האנד. „א מצוה — לאז ער ניט זיין קיין געגנסטער!" האט אבער די מאמע אויף איהם רחמנות: „לאז ער זיך זיין, זאגט זי, וואס ער איז. פאר־האן א גאט אין הימעל, לאז ער זיך, זאגט זי, מיט איהם רעכענען. פאר וואס, זאגט זי, קומט איהם, מע זאל איהם איבערברעכען א האנד און אויסזעצען איין אויג? וואס זענען שולדיג זיין ווייב און קינדער געבאך, זיי זאלען האבען א טאטען א קאליקע?..."

י

דער סטרייק האָט זיך פֿערצויגען, און מיר געהען אַרום אָהן אַ שטאָך אַרבייט. מיין ברודער אליהו איז אויס מענש. די מאַמע רעדט איהם אויס דאָס הארץ. זי זאָגט, אַז דער גאָט, וואָס האָט אונז געבראַכט קיין אַמעריקאַ, וועט אונז מסתמא ניט פֿערלאָזען. אונזער מחותּן יונה דער בעקער און אונזערע גוטע פֿריינד פּעסי די גראָבע און איהר מאַן משה דער איינבינדער און די איבעריגע פֿריינד און גוטע פֿריינד קומען אַלע טאָג און טרייסטען אונז מיט גוטע ווערטער. זיי זאָגען, אַז דער הימעל איז צו דער ערד ניט געפֿאַלען. וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז מע מוז לעבען אין אַמעריקאַ נאָר פֿון שניידעריי? מע קאָן מאַכען אַ לעבען אָהן שניידעריי אויך. והראיה? אַט וועל איך אייך דערצעהלען, ווי אַזוי מיר מאַכען אַ לעבען אין אַמעריקאַ.

כתרילעווקע אין ניו יאָרק

11.

כתרילעווקע אין ניו יארק

א.

אידער איך געה אייך דערצעהלען, ווי אזוי מיר מאכען א לעבען אין דעם נייעם לאנד, מוז איך אייך פריהער אויסרעכענען ביי די נעמען, ווער איז דא אין אמעריקא פון אונזערע פריינד און בעקאנטע, וויל נאר זיי צו דאנקען האבען מיר זיך בימלעכווייז ארויפגעארבייט און אנגעהויבען צו מאכען א לעבען. לאזט זיך אויס, אז מיר האבען דא פריינד און בעקאנטע — קיין עין הרע, קיין בייז אויג! גאנץ כתרילעווקע האט זיך אריבערגעפעקעלט אהער קיין אמעריקא. נאך אונזער אוועקפאהרען פון דער היים איז געווארען, זאגען זיי, דארטען א בהלה, א מהומה, א לויפעניש. עס האט אויסגעבראכען, זאגען זיי, א מורא'דיגער פאגראם, א שחיטה און א שרפה — גאנץ שטאדט איז אוועק מיט'ן פייער! ווער האט אונז געבראכט די נייעס? — די מאמע. וואו ערגיץ א צרה, ווערד פריהער פון אלע געוואוירע די מאמע. פון וואנען? פון בית־המדרש. פון דער כתרילעווקער שוהל. ס'איז פראהאן אזא שוהל אין ניו־יארק.

ב.

די ערשטע וואך, אז מיר זענען געקומען אין שטאדט אריין, האט די מאמע קודם כל זיך צעפרעגט אויף א שוהל, וואוהין צו געהן שבת דאווענען. זענען אין ניו־יארק, ברוך השם, פאר־האן שוהלען כמעט אויף יעדער סטריט. האט אונז אונזער שכנה פעסי אפגעפיהרט דעם ערשטען שבת אין שוהל אריין. די שוהל איז טאקי אונזער שוהל. דאס הייסט, די אידען, וואס דאווענען דאר־טען, זענען אלע פון אונזער שטעדטעל. זי הייסט מיט'ן נאמען „כל ישראל אנשי כתרילעוועקע". אדער „די כתרילעוועקער שוהל". האבען מיר זיך דארט דער־זעהען מיט א סך בעקאנטע פון אונזער שטאדט. טרעפט, וועמען האבען מיר געזעהען? אז איהר וועט זיין מיט אכצעהן קעפ, וועט איהר אויך ניט טרעפען. ערשטענס — דעם חזן. אונזער הערש־בער דעם חזן מיט דער גרויסער בארד. אט דער, וואס איך בין ביי איהם געווען אמאל א זינגערעל, אויב איהר געדענקט, און האב זיך ארומגעטראגען מיט זיין דאבצי'ן. א קינד א קאליקע. דאס קינד איז געשטארבען נאך דארטען, אין דער־היים, בשעת פאגראם. און הערש־בער דער חזן מיט דער חזן'טע מיט די עלטערע קינדער זענען אלע דא אין אמעריקא און מאכען א לעבען. הערש־בער איז דא א חזן און א מוהל און א מלמד אויך. דא הייסט דאס ניט מלמד. דא הייסט דאס „טיטשער". פאר וואס טיטשער? ווייל ער טיטשט די קינדער. דאס הייסט, ער קנייפט זיי שטילערהייד, קיינער זאל ניט זעהען. מחמת שלאגען א קינד טאר מען דא ניט, ווי איך האב אייך שוין געזאגט. הערש־בער האט, זאגט מען, דא גאנץ פיין פרנסה. נאר ער האט זיך שטארק איבערגעאנדערשט. דאס הייסט, איזען איז ער דער אייגענער וואס געווען, נאר ער געהט אנדערש אנגעטהאן. אין דערהיים ווען ער טהוט אן אזא קאפעליש ווי דא, וואלט מען איהם נאכגעלאפען. די קאפאטע איז ביי איהם אויך פערקירצט. און די פאות אונטער־

געהאקט. נאר די באָרד טשעפּעט ער ניט. טשעפּען איהם אָבער אַנדערע די באָרד. דאָ, אין אמעריקא, האט מען פיינט אַ באָרד. ערגער ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. אָנגומעלטען האָבען איהם דערטאַפּט אין מיטען סטריט שקצים׳לעך — „לויפערס" הייסען זיי דאָ — און האָבען איהם נאר געוואָלט אָפּשערען די באָרד. אַ גליק, וואָס אידען זענען אָנגעקומען און האָבען איהם ארויסגעראַטעוועט פון די „לויפערס" הענד. פון דעמאָלט אָן, אַז ער געהט אין סטריט, בעהאַלט ער די באָרד אינ׳ם אויבערראָק.

ג.

בערע דער שוסטער איז אויך דאָ. דאָס איז דער בערע, וואָס מיין ברודער אליהו האָט זיך געהאַט אונטערגענומען אַמאָל ארויסצוטרייבען ביי איהם די מייז. אויב איהר געדענקט, האָט בערע דער שוסטער ליעב צו דערצעהלען גוזמות. אויסטראַכ־טען זאַכען, וואָס נים געשטויגען, נים געפלויגען. דאָס הייסט, ער איז אַ איד אַ ליגנער. דאָ ווערד עס אָנגערופען אַ „בלאָפער". ער איז דאָ אויך דערזעלבער שוסטער, וואָס אין דערהיים. ער דער־צעהלט פון זיין שוסטעריי אַזעלכע גליקען, אַז ווען ס׳זאָל זיין האַטש אַ דריטעל אמת, וואָלט אויך געוועזן גוט. ער זאָגט, אַז ער איז דאָ דער גרעסטער שוסטער אין אמעריקא. מיט זיינע שטיוועל. זאָגט ער, טראָגט מען זיך ארום איבער׳ן גאַנצען לאַנד. ער שווערט מיט אַזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלויבען אַ משומד, אַז דער פּרעזידענט אַליין האָט זיך בעשטעלט ביי איהם אַ פּאָר שטיוועל. זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז די מעשה מיט׳ן פּרעזידענט׳ס שטי־וועל איז פּונקט אַזוי אמת, ווי די מעשה, וואָס בערע דער שוסטער האָט אונז אַמאָל געהאַט דערצעהלט, ווי אַזוי די מייז האָבען ביי איהם אויפגעגעסען אַ קאַץ... דאָ, אַז עמיצער דערצעהלט אַזעלכע מעשיות, זאָגט מען אויף איהם, אַז ער „האַקט אַ טשייניק", אָדער אַז ער „בלאָפט". מיר געפעלט בעסער די ווערטער „ער האַקט

א טשייניק"... עס איז מיר אזוי שטארק געפעלען, אז איך האָב עס ארויפגעהאַפּט אויף פּאַפּיער. דאָס הייסט, איך האָב אויסגע־מאָהלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האַלט אַ האַמער. אויפ'ן טיש שטעהט אַ גרויסער טשייניק, און ער האַקט איהם... אַלע די, וואָס האָבען געזעהען דאָס בילד, האָבען זיך געקאַטשעט פאר געלעכ־טער. אפילו מיין ברודער אליהו האָט אויך געשענקט אַ האַלבען שמייכעל. ער שלאָגט מיך שוין מעהר ניט דערפאר, וואָס איך מאַך מענטשעלעך. ער בורטשעט נאָר און זאָגט: „אז ס'איז ניטאָ וואָס צו טהון, איז דאָס אויך איין עסק..."

ד.

וואָס דאַרפט איהר מעהר? רב יאָסי דער נגיד, וואָס אַלע האָ־בען זיך געוואונשען ביי אונז, חוץ זיין שאָדען, חאָטש אַ דריטהלק, — איז ער אויך דאָ, אין אמעריקאַ. ער איז שוין אָבער אויס נגיד. וואָס איז די מעשה? איהם האָט אוועקגע'הרג'עט דער פאַגראָם. דאָס הייסט, פונ'ם פאַגראָם גופא האָט ער אַליין ניט אזוי שטארק געליטען. דאָס הייסט, געראַבירט האָט מען איהם. דאָס מעבעל צעבראָכען. דאָס בעטגעוואַנט צעריסען. די סחורה פון קלייט צענומען. נאָר געשלאָגען האָט מען זיי ניט. מחמת זיי זענען געלעגען אַלע אין אַ קעלער דריי טעג מיט דריי נעכט. שיער ניט אויסגעגאַנגען פון הונגער. דאָס אַלסדינג וואָלט געווען אַ האַלבע צרה. דאָס אומגליק איז ‚געווען דאָס, וואָס אַלע זיינע בעלי־חובות האָבען איהם אָנגעזעצט. האָט ער אויך געמוזט אָנזעצען. וועד וואָלט זיך גערעכט, אשטייגער, אז אַזאַ איש בטוח, ווי רב יאָסי, זאָל דאַרפען אָנזעצען און אַנטלויפען פון כתרילעווקע? אין מיטען ביינאַכט איז ער אַנטלאָפען. וואוהין? — קיין אמעריקאַ. זיין זוהנדעל העניך מיט'ן אויגעל, געדענקט איהר, ווי אזוי ער האָט געלאַכט פון מיר, וואָס איך פאָהר קיין אמעריקאַ? איצט שלעפּט ער זיך אָרום דאָ איבער די סטריטען. אז ער דערזעהט מיך, אַנט־

לויפט ער. עס שטעהט איהם נאך היינט אויך ניט אן צו רעדען מיט מיר. המן׳ס גדלות! מיין חבר מענדעל זאגט, אז ער פוז איהם מאכען בלוי דאס אנדערע אויגעל. מענדעל האט פיינט, אז מע נעמט זיך איבער, אדער אז מע בלאזט פון זיך.

ה.

שענער פון אלץ איז, וואס מנשה דער רופא און מנשה׳כע די רופא׳טע זענען אויך דא. איהר געדענקט דאך מן הסתם זייער גארטען מיט זייערע פערשקעס, מיט זייערע ווײַנשעל, מיט זייערע עפעל און מיט זייערע בארען? איז דאס אלסדינג אוועק מיט׳ן רויך און מיט׳ן פייער. מע האט זיי פערברענט זייער שטוב מיט זייער גארטען, געמאכט פון אלסדינג אש. איהר זאלט זיי אנקוקען, וואלט איהר זיי ניט דערקענט.ביידע זענען זיי גע־ווארען גרוי און אלט. ער שטופט א פושקארט מיט עפעל און מיט ארענדזשעס, און זי פעדעלט מיט וויסאצקי׳ס טיי. „אז אך און וועה — זאגט די מאמע מיינע מיט טרערען אויף די אויגען — אויף וואס זיי זענען איבערגעקומען"...

— א שענע ריינע כפרה! — זאגט מיין ברודער אליהו, און איך האלט מיט איהם. א מצוה אויף מנשה׳כע די רופא׳טע. זי איז געווען א רשע׳טע. געזשאלעוועט איין ארעמאן א פערפוילטען עפעל, וואס איז אראפגעפאלען פונ׳ם בוים. זי מיינט, אז איך האב שוין פערגעסען די מעשה, ווי אזוי מע האט מיך אמאל געפאקט ביי איהר אין גארטען... איך וועל עס געדענקען ווייל איך וועל לעבען!

ז.

אין דער צייט, וואס מיר האבען זיך ארומגעשלעפּט איבער אויסלאנד, האט מען דארט אין דערהיים געפּאגראמעוועט אונזערע כתרילעווקער אידען, געראבירט די קלייטען און געברענט די הייזער. א סברא, אז אונזער האלבע שטוב, וואס מיר האבען פערקויפט צו זילי דעם שניידער, איז אויך אפּגעברענט געווארען, און זילי דער שניידער איז איצטערט היע. ער איז א שניידער ווי געוועז. דער חלוק איז, וואס דארט, אין דערהיים, איז ער געוועזן א בעל־הבית פאר זיך, און דא, אין אמעריקא, ארבייט ער ביי יענעם. אמאל איז ער א „אונטערפּרעסער“ ביי הויזען, און אמאל איז ער איין „אפּרייטער“ ביי דער מאשין. ער פערדיענט, זאגט ער, זיינע זיבען־אכט דאלער א וואך. עס וואלט איהם געוועזן, זאגט ער, ווינציגליך אויף צו מאכען א לעבען, ברענגען איהם אריין זיינע קינדער — דריי קינדער האט ער, און אלע מיידלעך — דריי מאל אזוי פיעל. זיי ארבייטען ביי „שוירטס“. העמדער הייסען דא „שוירטס“. פרעג איך ביי מיין ברודער אליהו, פאר וואס הייסען העמדער „שוירטס“? זאגט מיין ברודער אליהו, אז ער ווייסט ניט, פון וואסער א שורש עס נעמט זיך דאס ווארט „שוירטס“? זאגט צו איהם אונזער חבר פּיני, למאי ער ווייסט ניט דעם שורש פון נאך א סך אנדערע ווערטער? זאגט אליהו, אז פון אנדערע ווערטער ווייסט ער יא דעם שורש. פרעגט איהם פּיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך דאס ווארט „בוטשער“, און פאר וואס איז בוטשער א קצב?“ זאגט איהם אליהו: „דערפאר, וואס א קצב צעבוטשערט דאס פליישׁ אויף שטיקלעך“... פרעגט איהם פּיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך עס, וואס א שניידער הייסט דא „אפּרייטער“?“ זאגט אליהו: „דאס נעמט זיך דערפון, וואס... וואס... וואס האסטו זיך צוגעטשעפּעט צו מיר? וואס בין איך מחויב דיר צו פארטייטשען אלע ווערטער, וואס מע זאגט דא אין אמעריקא?“

— ששא ! שריי ניט ! מע ווערד פון דיר ניט גליקליך ! — זאגט פיני און דרעהט זיך אוים צו מיר מיט'ן פנים. — קום נאר אהער, קטנתי. אז דו ווילסט וויסען עפים א זאך, זאלסטו קיין מאל ניט פרעגען ביי דיין ברודער אליהו, ווארום ער ווייסט ניט.

— איהר ווייסטביידע מעהר פון א טוידטען ! — מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און שטעלט זיך איין פאר איהר מאן.

ז.

דערווייל האב איך מיך פערדערט פון זייטיגע זאכען און האב פערגעסען, אז איך האב גענומען אויסרעכענען, ווער פון אונזערע בעקאנטע זענען דא, אין אמעריקא. א חוץ אונזער חבר פיני'ס משפחה, איז גאנץ כתרילעווקע אצינד אין אמעריקא. און ס'איז א סברה, אז פיני'ס משפחה קלויבט זיך אויף אהערצוצו. פיני'ס באטער, הערש-לייב מעכאניק, און זיין פעטער שניאור דער זייגערמאכער שרייבען צו פיני'ן, אז זיי וואלטען שוין לאנג ארויסגעפאהרען, האבען זיי ניט מיט וואס. בעטען זיי, מע זאל זיי ארויסשיקען שיפסקארטען. קלויבען מיר איצטער א פעני צו א פעני. אז מיר וועלען צענויפקלויבען די ערשטע עטליכע דאלאר אויף איינצוצאהלען איין אויפגאב, וועלען מיר זיי ארויסשיקען שיפסקארטען אויף אויסצוצאהלען. און זיי וועלען מיט גאט'ס הילף געווים אויסצאהלען. ווארום זיי קומען אהער ניט מיט לעדיגע הענד. הערש-לייב דער מעכאניק שרייבט, אז ער האט צוגעטראכט א נייעם אויוועז. אזא מין אויוועז, וואס מע דארף האבען זעהר ווינציג האלץ. כמעט גאלע גאר ניט. ווי אזוי ? דאס איז זיין סוד... און שניאור דער זייגערמאכער האט אויסגעקלעהרט א זייגער, וואס גאנץ אמעריקא וועט לויפען קוקען אויף חדושים. וואס זשע איז דאס פאר א מין זייגער? וועט איהר הערען, וואס מע שרייבט צו פיני'ן פון דער היים.

ח.

דער זייגער אַליין איז אַ געוועהנליכער וואַנט־זייגער מיט אַ געוועהנליכען ציפערבלאַט. נאָר וואָס דענן? אַז איהר קוקט זיך גוט צו צום ציפערבלאַט, דערזעהט איהר אויסגעמאָהלט די זונן מיט דער לבנה מיט אַלע צוועלף שטערען. ביי־טאָג זעהט מען מעהר אַרוים די זונן. און ביי נאַכט — די לבנה מיט די שטע־רען. זענט איהר פאַרטיג? האַט צייט! אַלע מאָל, ווען דער זייגער שלאָגט אויס צוועלף, עפענט זיך אויף פאַר אייערע אויגען אַ קליין טירעלע און עס קומט אַרוים פריהער איין אָפיציער מיט אַ שפּאַגע. דערנאָך צוועלף סאָלדאַטען־מוזיקאַנטען. דער אָפיציער טהוט אַ מאַך מיט דער שפּאַגע, און די צוועלף סאָלדאַטען שפּיעלען אָפּ אַ מאַרש און געהען אַוועק. מאַכט זיך צו דאָס טירעלע — און שוין! ווי מיינט איהר, קאָן מען מיט אַזאַ זייגער פערדיענען געלד אין אַמעריקאַ? אויף דעם זייגער האַט פּיני'ס פעטער פערבראַכט היבּ־שע עטליכע יאָהר. ער איז שוין געווען ביי איהם כמעט אינגאַנצען פאַרטיג. האָט מען איהם בעת פּאָגראָם צעריבען אויף שטיקלעך. נאָר עס מאַכט ניט אויס. אבי דער שכל פונ'ם זייגער איז געבליבען ביי איהם. לאָז ער נאָר קומען קיין אַמעריקאַ, וועט שוין זיין, ווי מע זאָגט דאָ, אָל־רייט.

ט.

און ווי אַזוי מיר מאַכען אַ לעבען — האָב איך אייך נאָך אַלץ ניט געזאָגט. נאָר דאָס לאָז שוין זיין אויף מאָרגען.

מיר מאַכען אַ לעבען

12.

מיר מאַכען אַ לעבען

א.

דער ערשטער האָט זיך ארויפגעשלאָגען אויף אַ וועג און גענומען מאַכען אַ לעבען מיין ברודער אליהו. און וועמען האָט ער צו פערדאנקען? דער מאַמען. זי געהט אַלע שבת דאַווענען אין כתרילעווקער בית־המדרש. בעגעגענט זי זיך מיט מענשען. האָט זי זיך בעקענט מיט דער פּרעזידענטיכע, דאָס מיינט מיט דער גבאי'טע פון שוהל. ווארום אַ גבאי אין אַ שוהל היסט דאָ „פּרעזידענט". די פּרעזידענטיכע איז אַ וואוילע אידינע און האַלט פון מיין מאַמע. דערפאַר, וואָס מיין מאַמע ווייסט אַלע מאָל, וואו דער חזן האַלט און וואָס דער חזן זאָגט. און די היגע ווייבער ווייסען ניט ווער עס האָט זיי געשלייערט. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. מיין שווענערין ברכה זאָגט, אַז די היגע ווייבער געהען אין שוהל אריין נאָר צו בעווייזען זייערע בּאַרליאַנטען. דאָ הייסט דאָס „דיימאָנטס". און אַז זיי זענען מחילה גרויסע בהמות. אזוי זאָגט ברכה. און אַז זיי ווייסען ניט קיין צלם פאַר קיין אלף. און אַז זיי קאָנען נאָר גוט פרעסען און רעדען לשון־הרע... האַקט איהר איבער די מאַמע און זאָגט, אַז „אָט דאָס אליין, טאָכטער לעבען, איז דאָך אויך לשון־הרע"... פערענטפערט זיך ברכה, אַז זי מעג, וואָ־

רום זי זאָגט דאָס פּאָר אייגענע, ניט פּאָר פרעמדע... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער פּרעזידענטיכע און צו איהר מאַן, דעם פּרעזידענט פון דער כתרילעווקער שוהל.

ב.

האָט איהר ווען געהערט פון דער „היברו ניישאַנאַל וואורשט קאָמפּאַניע“? דאָרט פערקויפט מען אידישע כשר'ע קאַל־באַסעס. דאַרע קישקע, געבראָטענע צונגען און גערויכערטע פליישען. אין אַלע עקען שטאָדט האָבען זיי „סטאָרס“, וואו איהר קומט אריין קויפען כשר וואורשט. אויב איהר זענט הונגעריג און האָט צייט, הייסט איהר אייך דערלאַנגען הייסע קישקעלעך, נאָר־וואָס פון דער זאַך, און איהר עסט דאָס מיט חריין, אָדער מיט זענעפט. ווי אַזוי איהר ווילט. אויב איהר זענט ניט קורץ אין געלד, קאָנט איהר זיך הייסען דערלאַנגען נאָך אַ פּאָרציע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען אַמאָל אריינגעשטעלט דריי פּאָרציעס און האָבען געפּיהלט, אַז מיר וואָלטען בייגעקומען נאָך צוויי פּאָר־ציעס — איז ביי אונז אָבער אויסגעגאַנגען פאָדעם... נאָר ניט דאָס האָב איך אייך געוואָלט דערצעהלען.

ג.

דאָס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען איז אַט וואָס. דער פּרעזידענט פון אונזער שוהל איז איינער פון די בעלי־בתים אין דער „היברו ניישאַנאַל וואורשט קאָמפּאַניע“. האָט די מאַמע דורך דער פּרעזידענטיכע גע'פּועל'ט ביי'ם פּרעזידענט, אַז מע זאָל אריינ־נעמען מיין ברודער אליהו אין דער „היברו ניישאַנאַל וואורשט קאָמפּאַניע“ פאַר אַ מענשען. דאָ הייסט עס אַ סיילעסמאַן, אַ פערקויפער. און ניט נאָר אַ פערקויפער אַליין, נאָר טאַקי אַ „וויימער“ אויך. דאָס הייסט, אַז איינער קומט אריין און הייסט זיך דערלאַנ־

גען הייסע קישקעלעך — דארף מען זיך ניט שעמען און דערלאנ־
גען. האט זיך אפילו מיין ברודער די ערשטע צייט געברעקעלט:
„סטייטש, א יונגערמאן מיט א בערדעל, פייסי דעם חזנ׳ס א זוהן
און יונה דעם בעקער׳ס איין איידעם, זאל זיין א משרת!“... האט
איהם אונזער חבר פיני אוועקגעגעבען א גאב. „וואס מיינסטו?—
האט איהם פיני געריבען די ביינער. — דו מיינסט, אז דו ביזט
אינ׳ם פארשאלטענעם כתרילעווקע? דו ביזט אין אמעריקא ביזטו!
אין אמעריקא האבען אזעלכע פיינע מענטשען ווי דו, למשל, א קאר־
נעגי, א ראקענפעלער, א וואנדערבילד, געפעדעלט מיט גאזעטען,
ארומגעטראגען שוועבעלעך (דא הייסט עס „מעטשעס“) און גע־
פוצט שטיוועל אויף דער סטריט! לייען די געשיכטע פון א
דזשארדזש וואשינגטאן, פון א אייבראם לינקאלן, אדער פון אנדע־
רע גרויסע לייט, וועסטו זעהען, אז פייסי דעם חזנ׳ס זוהן מעג
אנשטעהן פארקויפען קישקעלעך“...

ד.

דא האט אבער אונזער חבר פיני געחאפט א מיאוסען פסק פון מיין מאמע. ווארום כל זמן פיני האט געשאטען מיט נעמען קארנעגי, ראקענפעלער, וואנדערבילד, האט איהר ניט געאהרט. נאר אז ער האט דערמאנט דזשארדזש וואשינגטאן און אייבראם לינקאלן אינאיינעם מיט מיין טאטען פייסי דעם חזן — האט דאס זי פערדראסען. זי האט געזאגט, אז זי קען ניט וואשינגטאנען און וויים ניט ווער אברהם לינקאלן איז געוועז. עס קאן זעהר זיין, אז דאס זענען געווען גאנץ לייטישע מענשען און גאנץ שענע אידען. נאר זי וויל ניט, מע זאל איהר מאנ׳ס נאמען בעציהען אהער קיין אמעריקא. לאז ער זיך זיין, זאגט זי, דארטען אין גן־עדן א גוטער מליץ פאר איהר און פאר אייך און פאר כל ישראל.

— אמן! — זאג איך, און חאפ א פאטש פון מיין ברודער אליהו — איך זאל ניט זיין קיין עזות־פנים.

ה.

בקיצור — מיין ברודער אליהו האט א דזשאב און מאכט א לעבען. ער פערקויפט קישקעלעך און דערלאנגט צום טיש און בעקומט דערפאר, ערשטענס, פינף דאלאר א וואך. און א חוץ לזה, צוויי מאל אין טאג עסען — איז אויך עפּיס ווערטה. היינט וואס איז ווערטה דאס, וואס עס קומען אריין אין „סטאר" קויפען פלייש א וועלט מיט מענשען? אלע טאג מאכט ער נייע בעקאנטשאפטען מיט די פיינסטע לייט פון ניו־יארק. עס איז דא א האפענונג, אז מיין ברודער זאל געהן העכער און העכער. מחמת ער איז בעליעבט פון די בעלי־בתים און זעהר בכבוד'יג ביי די קאסטאמערס. א קאסטאמער האט הנאה, אז איהם בעדיענט א טא־טענס א קינד, ניט קיין געבוירענער משרת... איין שטיקעלע חסרון האט מיין ברודער — דאס וואס עס וואכסט איהם, ניט פאר אייך געדאכט, א בארד. ער זאל ניט האבען קיין בארד, וואלט ער גע־ווען גאר־גאר אל־רייט. איז אבער, ווי אויף צו־להכעיס, האט זיך זיין בארד אין אמעריקא ביי איהם צעוואכסען אין דער ברייט און אין דער לענג. דאס הייסט, מעהר אין דער ברייט ווי אין דער לענג. זאגט איהם פּיני, אז ער וואלט גע־מעגט דאס בערדעל, אויף אמעריקאנער לשון גערעדט, אביסעל „צופיקסען". אזוי ווי ער, פּיני, האט געטהאן. ער האט זיך אריינ־געחאפּט צו א שערער (דא הייסט עס א „בארבער־שאפ") און האט זיך אוועקגעזעצט, זאגט ער, אויפ'ן „טשער" (אזא שטוהל) און פערהווארפען דעם קאפּ און ניט געזאגט קיין ווארט. מחמת ער האט נאך דעמאלט ניט געקאנט רעדען קיין איינגעלש. איז צו־געגאנגען דער שערער, דער „בארבער" הייסט עס, און האט איהם, זאגט ער, אנגענומען ביי דער גאז — אזוי זאגט פּיני — און האט

נישט געטהאָן גאָרנישט. ער האָט איהם, זאָגט ער, נאָר אָנגעזייפט גוט דאָס גאַנצע פּנים און איז זיך דורכגעגאַנגען מיט אַ גאָל־מעסער מעהר ניט אַז צוויי מאָל, און האָט איהם געהייסען אויפשטעהן. און אַז ער איז אויפגעשטאַנען, אַזוי דערצעהלט פיני, און האָט געגעבען אַ קוק אין שפּיעגעל, האָט ער זיך אַליין ניט דערקענט. אויף זיין פּנים איז ניט געבליבען, איהר זאָלט זאָגען, אַ סימן פון אַ באָרד, אָדער פון וואָנסים. גלאָט, ווי אַ לאָקשענברעט. עס האָט זיך איהם, זאָגט ער, אויסגעוויזען, אַז ער שמייכעלט... וועה־וועה, וואָס ער האָט געהאָט פון זיין ווייב טייבעל! זי האָט נעבאָך גע'חלש'ט צוויי מאָל און איז אַזש קראַנק געוואָרען פון צרות און פּאַר בזיון. דאָס איז אָבער נאָר געווען די ערשטע צייט. איצט האָט זי זיך שוין צוגעוואָהנט. איהר פיני גאָלט זיך אַלע וואָך דאָס גאַנצע פּנים און זעהט אויס ווי איין עכטער אמעריקאַנער. ער רעדט שוין גאָר איינגעלש און קייעט שוין כסדר „טשואינגאָם“. ער שלינגט דאָס שוין אָבער מעהר ניט אַראָפּ... דערצו, ווען ער זאָל נאָך וועלען אכטונג געבען, די מאַנישקע זאָל זיך ביי איהם ניט צעשפּילען, דאָס האַלזטיכעל זאָל זיין אויף איין אָרט, און ביידע הויזען זאָלען זיין גלייך, ניט איינער אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף, — וואָלט ער שוין געווען אַ גאַנצער דזשענטעלמען, אַ ספּאָרט.

ז.

פיני זאָל ניט האָבען אויף זיך קיין דרעהקאָפּ (ער שטאַמט דאָך פון אַ משפּחה פון „קעפּמענשען“), און דער קאָפּ זיינער׳ זאָל איהם ניט טראָגען אין די גרויסע געשעפטען, וואָס דאָ הייסט עס „ביזנעס“, וואָלט ער געקאָנט מאַכען אַ לעבען. ער מאַכט אַזוי אויך אַ לעבען. נאָר דער חסרון איז, וואָס ער וואַרפט זיך אַלע מאָל אויף איין אַנדער דזשאָב. דערפאַר האָט ער אַ מעלה, וואָס ער שעמט זיך ניט מיט קיין אַרבייט אין דער וועלט. ער וועט אייך טהון וואָס איהר וועט איהם הייסען, אַבי מאַכען אַ דאָלער. קעה־

רען די סטריט — איז קעהרען די סטריט. שארען קויהלען — איז שארען קויהלען. פעדלען מיט גאזעטען — איז אודאי גוט. אמעריקא, זאגט ער, איז א פרייהע מדינה און א בזיון איז, זאגט ער, נאר גנבה'נען. דערפאר, זאגט ער, ארבייטען דא אלע און קיינער גנבה'ט ניט. גנבה'נען, זאגט ער, גנבה'נען דא נאר די איטאליענער. א געבארענער איין אמעריקאנער, זאגט ער, וועט ניט גנבה'נען, עס מעג ליגען גאלד. איין אמעריקאנער וועט אייך קיין מאל ניט אפנארען. און קיין ליגען וועט אייך קיין מאל איין אמעריקאנער ניט זאגען. אזוי דרינגט פיני. ער האט שוין אפילו געמאכט א ליעד אויף אמעריקא. דאס גאנצע ליעד געדענק איך ניט. עטליכע שורות פון דעם קאן איך אייך זאגען אויף אויסוועניג. אט אזוי הויבט זיך עס אן ביי איהם:

„קאלומבוס'עס מדינה
איז א לאנד פאר גרינע.
דאס איינציגע געבליבען,
וואס א איד מאכט דא א לעבען...
דאס לאנד איז גרויס
נאר אהן א סוף;
דא האקט מען ניט קיין טשייניק,
דא וויסט מען ניט פון בלאף...“

דערנאך זינגט זיך ביי איהם ווייטער און ווייטער, און לאזען לאזט ער אוים מיט אזא מין גראם:

„אמעריקא איז דאס לאנד פון יושר.
האט א פרעזידענט און ניט קיין קייסער...“

לאכט פון איהם מיין ברודער אליהו. ער זאגט, אז „יושר“ גראמט זיך עפים ניט אזוי גוט מיט „קייסער“. ענטפערט איהם פיני מיט א משל: „אז דער מאן הייסט מענדעל, מעג מען עסען פון זיין פענדעל. און אז דער מאן הייסט לייזער, איז א רוח איהם אין טאטען... פרעגט די וועלט א קשיא: וואו איז דאס דער גראם? איז דער תירוץ: א רוח איהם אין טאטען אהן א גראם“...

ז.

איהר מיינט, אַז אונזערע ווייבער מאַכען ניט קיין לעבען? איך מיין דאָס מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה און אונזער חבר פיני'ס ווייבעל טייבעל. זיי אַרבייטען ביי „נעק־טייס" (מענערשע שניפּסען). און ווען האָבען זיי צו פּערדאַנקען? ווידער אַ מאָל מיין מאַמען און ווידער אַ מאָל צוליעב דעם, וואָס זי געהט אַלע שבת אין שוהל אַריין. דאָרט האָט זי זיך בעקענט מיט איין אַלרייטניטשקע, אַ נגידית הייסט עס (אַ נגיד הייסט דאָ איין „אָלרייטניק"). די דאָזיגע אָלרייטניטשקע איז אַמאָל געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ דיענסט־מיידעל ביי אונז אין כתרילעווקע, טאַקי ביי רב יאָסי דעם נגיד. איהר נאָמען איז קריינדעל. מיט דער קריינדלען איז אַ גאַנצע געשיכטע, וואָס קאָן דערצעהלט ווערען אין קורצען.

ח.

ביי אונז, איז כתרילעווקע, איז אַמאָל געווען אַ קצב מיט'ן נאָמען מלך. מלך דער קצב. האָט דער מלך געהאַט אַ יונג מיט'ן נאָמען נחמיה. האָט ער זיך פערליעבט, אַט דער נחמיה הייסט עס, אין דער מויד, אין קריינדלען, און געוואָלט מיט איהר חתונה האָבען. האָט ער ניט געהאַט מיט וואָס. האָט ער זיך מיישב געווען איינמאָל, — מלך דער קצב האָט איהם געגעבען געלד, ער זאָל פאָהרען אויפ'ן יריד קויפען אַ בהמה, — האָט ער גענומען דאָס געלד, נחמיה הייסט עס, און איז אוועק מיט דער מויד, מיט קריינדלען הייסט עס, קיין אַמעריקא. האָט דאָס איהם בעגליקט און ער איז געוואָרען איין אָלרייטניק, און קריינדעל איז געוואָרען איין אָלרייטניטשקע. איצט האָבען זיי אַ פאַבריק, דאָ הייסט עס אַ פעקטאָרי פון נעק־טייס, דאָס הייסט פון האַלזטיכלעך. האָט זיך געטראָפען אַ מעשה, די אָלרייטניטשקע, קריינדעל

הייסט דאָס, האָט געהאַט יאַהרצייט נאָך איהר מאַמע, איז זי גע־קומען אין שוהל, און האָט זיך צערעדט מיט דער מאַמע און זיך גע־לאָזט דערקענען. דערהערט פון דער מאַמע, אַז מיין טאַטע איז גע־ווען פּייסי דער חזן, האָט זי זיך נאָך מעהר צוגעלאָזט צו מיין מאַ־מען און צוגעזאָגט אונז בעהילפיג זיין מיט וואָס נאָר מעגליך. האָט איהר די מאַמע געזאָגט, אַז קיין הילף וויל זי ניט. זי פער־לאַנגט נאָר ארבייט פאַר איהרע קינדער. אַ וואָרט און אַ וואָרט — די אַלרייטניטשקע האָט אויסגע'פּועל'ט ביי איהר מאַן דעם אַל־רייטניק, ער זאָל געבען איין אָרט ביי זיך אין דער פעקטאָרי פאַר מיין שוועגערין ברכה און פאַר אונזער פּיני'ס ווייבעל טייבעל. זענען זיי אַ פּאָר וואָכען געגאַנגען אויף בראָדוויי ארבייטען אין דער פעקטאָרי. און דערנאָך האָט די מאַמע גע'פּועל'ט, מע זאָל זיי געבען ארבייט אהיים, ניט זיצען אַ גאַנצען טאָג אין שאָפּ.

ט.

עס האָט אָבער לאַנג נישט אָנגעהאַלטען: כל זמן דער „סיזען" האָט זיך געהאַלטען, איז מען געווען „ביזי", דאָס הייסט, מע האָט געהאַט ארבייט. שפּעטער, אַז ס'איז געוואָרען „סלעקטיים", דאָס הייסט, ס'איז קיין ארבייט ניט געווען, זענען אונזערע ווייבער געבליבען אהן ארבייט. מיר האָבען זיך אָבער שטאַרק ניט גענומען צום האַרצען. וואָרום „גאָט איז אַ פאָטער, מיט איין האַנד שטראָפט ער, מיט דער אַנדערער היילט ער". אַזוי זאָגט די מאַמע. איך פערשטעה דאָס ניט מיט'ן שכל: צו וואָס דאַרף גאָט שטראָפען און דערנאָך היילען? אַמעהר, לאָז ער ניט שטראָפען, וועט ער פערשפּאָרען היילען... און ווידער זאָגט די מאַמע, „אַז גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה"...

ט.

אקענען וואס זאגט זי דאס? — וועט איהר באלד הערען. נאר לאם מיר זיך אביסעל אפרוהען, כדי איך זאל כח האבען דערצעהלען ווייטער.

די רפואה פאַר דער מכה

13.

די רפואה פאַר דער מכה

א.

אִיך האָב אייך צוגעזאָגט דערצעהלען, וואָס מיין מאַמע האָט געמיינט מיט דעם, וואָס זי זאָגט, אַז „גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה“? אַזוי איז געווען די מעשה:

מיין ברודער אליהו'ן איז נמאס געוואָרען צו דיענען אין דער „אידישער נייִשאַנאַל וואורשט קאָמפּאַניע“. ס'איז ניט פאַר איהם קיין דזשאָב. פערגעסט ניט, אַז מיין ברודער אליהו איז פּייסי דעם חזן'ס אַ זוהן. ער איז אַ יונגערמאַן איין אַיידעלער. ער האָט אַ קול־נגינה. קאָן גאַנץ פיין דאַוונען פאַר'ן עמוד. ווי פּאַסט דאָס פאַר אַזאַ יונגענמאַן צו דערלאַנגען קישקעלעך צום טיש? דאָס דער־לאַנגען אַליין וואָלט נאָך אפשר ניט אויסגעמאַכט, זענען אָבער פאַרהאַן אַלערליי מענשען. פאַרהאַן מענשען אַיידעלע. איין אַיידעלמאַן, אַ טאַטענס אַ קינד, קומט אַריין און הייסט זיך דער־לאַנגען אַ פּאָרציע וואורשטלעך און זעצט זיך אַוועק, עסט־אויף די וואורשטלעך, בעצאָהלט און גוד באַיי.

ב.

פאַרהאַן אָבער אַזעלכע, וואָס איז ניט קיין איידעלמאַן. עס מאַכט זיך אַמאָל אַ גראָבער נפש. קאַכט ער אויס דאָס וואַ־ מיין ברודער אליהו'ן איז נמאס געוואָרען צו דינען אין דער פעהלט איהם זענעפט. און אַז ער רעדט, זאָגט ער ניט ווי אַ מענש: „זייט־זשע מוחל, גיט מיר נאָך אַ פּאָרציע". נאָר ער טהוט אַ פּייף, אָדער אַ קנאַק מיט די פינגער און אַ הוק: „סעיי, וועייטער! גיוו מי נאָך אַ פּאָרציע!" און מיין ברודער אליהו איז ניט געוואוינט געוואָרען, מע זאָל צו איהם אַזוי רעדען. ווערד ער אָנגעצונדען. ער ענטפערט ניט אַזאַ גראָביאַן. ווערד דער גראָב־יאַן אין כעס און שרייט נאָך העכער: „סעיי, פּראָפעסאָר! קאַם היער!" ענטפערט איהם דעמאָלט אליהו: „וואָס פאַר אַ פּראָפע־סאָר בין איך אייך?"... ווערד יענער נאָך מעהר אין כעס און צעשרייט זיך. דערהערט דער בעל־הבית, קומט ער צו צו מיין ברודער און פרעגט איהם: „וואָט איז די מערדער וויט יו?" דאָס הייסט: וואָס טהוט זיך עס מיט דיר?... ענטפערט איהם ניט אליהו. פרעגט איהם דער בעל־הבית: „פאַר וואָס ענטפערסטו ניט, אַז מע פרעגט דיך? זאָגט איהם אליהו: „פרעגט מיך ווי אַ מענטש, וועל איך אייך ענטפערען". פרעגט איהם דער בעל־הבית: „וועלכם הייסט ווי אַ מענטש?" ענטפערט איהם אליהו: „אַ מענטש רעדט אויף אידיש"... פרעגט איהם ווידער דער באָס: „און אַז איך רעד אויף איינגעלש, בין איך אַ פּיפערנאַטער?..." ענטפערט איהם אליהו: „עס קאָן זיין"...

— אויב אַזוי — זאָגט צו איהם דער באָס — קריגסט דו די סעק. דאָס הייסט, דו קאָנסט מאָרגען זיצען אין דער היים...

ג.

„דעם דריטען טאָג אַ שמיקעל ברויט, אבי ניט פאַרקויפען קיין קישקעלעך“. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. אונזער חבר פיני שטימט מיט איהם ניט איין. פיני געהט מיט דעם גאַנג, אז אמעריקא איז אַ פרייהע מדינה. אז אין אַמעריקא בעדאַרף אַלסדינג אַנשטעהן. און טאַמער ווילט איהר איהם איבערשפּאַרען, הויבט ער באַלד אָן מיט זיינע מיליאָנערען: קאַרנעגי... וואַנדערבילד... ראקענפעלער... פרעגט איהם אליהו:

— פון וואַנען קענסטו זיך מיט די דאָזיגע לייט?

ענטפערט איהם פיני אָפּ:

— למאי פון וואַנען וויים איך, וואָס אין דעם רוסישען „הויף“ טהוט זיך?

פרעגט איהם ווידער אליהו:

— נו, יאָ, פון וואַנען ווייסטו דאָס?

ענטפערט איהם פיני אָפּ:

— זאָלסט לייענען אזוי פיעל ראָמאַנען, ווי איך, וואָלסטו אפשר אויך געוואוסט...

ד.

דאָס מיינט פיני די ביכער, וואָס ער לייענט ביי אונזער משה דעם איינבינדער. זיי זענען געדרוקט אויף פּראָסט אידיש. און גראָב זענען זיי. און שווער. שווערער פון דער מאַמעס טייטש-חומש. משה דער איינבינדער גיט זיי אויף איבערלייענען. ער מאַכט דערפון אַ לעבען. וואָרום איין בוך לייענען אפשר הונדערט מענשען. צום מיינסטען, ווייבער. ווייבער האָבען ליעב ראָמאַנען. מיין שוועגערין ברכה לייענט זיי אלע שבת ביי טאָג, ווי א וואַסער. מיין מאַמע און פיני'ס ווייב טייבעל האָבען ליעב צו הערען, ווי ברכה לייענט. די מאַמע ווערד באַלד אַנשלאָפען. נאָר טייבעל הערט

און זיפצט. א מאל וויינט זי. זי האט א ווייך הארץ. ס'זאל ניט זיין שבת און מע זאל מעגען, וואלט איך אויסגעמאהלט מיט א פענסעל אויף פאפיער, ווי אזוי ברכה לייענט, און ווי אזוי די מאמע שלאפט, און ווי אזוי טייבעל וויינט...

נאר מיר האבען זיך א ביסעל פעררעדט און מיר ווייסען נאך אלץ ניט, ווי אזוי גאט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה.

ה.

פריהער — וועגען דער מכה. געוויס איז דאס א מכה, אז א יונגערמאן, ווי מיין ברודער אליהו, געהט ארום אהן א שטאך ארבייט. ער קאן ניט טהון דאס, וואס אונזער חבר פיני טהוט. פיני'ן, למשל, שטעהט אן נעמען א לאפעטע ווינטער און רייניגען דעם שניי פון דער סטריט. אליהו זאגט, אז ער וואלט אויך געגאנ־גען רייניגען דעם שניי, נאר ניט אין סטריט. זאגט צו איהם פיני: „וואס דענן האסטו געוואלט ? מע זאל דיר אריינטראגען דיין פאר־ציע שניי אין שטוב אריין ?“ ברענט דאס אליהו'ן, וואס פיני איז אויפגעלעגט.

— אפנים, ס'איז דיר גוט, וואס דו זאגסט ווערטלעך ? — טהוט איהם אליהו א זאג און בעקומט פון איהם איין ענטפער:

— שור איז מיר גוט, אז איך דערמאן זיך, אז איך בין אין אמעריקא, ניט אין פאגראמענלאנד.

— א גדולה אויף דיין באבען ! — זאגט אליהו, און פאר הארצוועהטיג געהט ער אוועק גאר אין שוהל אריין, אין כתרילעווו־קער בית־המדרש. און דא, אין כתרילעווקער בית־המדרש, קומט די רפואה צו דער מכה. ווי אזוי ? וועט איהר הערען א שענס.

ו.

מיר דאכט, איך האב אייך שוין אמאל דערצעהלט, אז אין דעם זומער, וואס מיר האבען זיך ארומגעשלעפט איבער'ן לאנדאנער ווהייטשעפעל, איז דערוויל אין דער אלטער היים, אין אונזער ליעבען כתרילעווקע, אויסגעבראכען א כפול־שמונה'דיגער פאגראם מיט א שרפה א צוגאב. וואס מע האט געקאנט ראבעווען האט מען געראבעוועט. וואס מע האט געקאנט צעברעכען האט מען צעבראכען. דאס איבעריגע האט מען אונטערגעצונדען און פערברענט. מילא, פון ארעמע לייט שמועסט מען ניט. אחוץ די עטליכע קישעלעך, האבען זיי ניט געהאט וואס צו פערלירען. זיי האבען געדאנקט גאט, וואס זיי זענען חאטש ארויס מיט'ן לעבען. ווארום עס זענען געווען אזעלכע, וואס האבען געהאפט קלעפ, און אזעלכע, וואס זענען פון די קלעפ געשטארבען. ארעמע עופה'לעך נעבאך זענען א טייל צעריסען געווארען פון די חוליגאנעס און א טייל זענען אויסגעגאנגען פון הונגער. נאר פון די רעדט מען ניט. רעדען רעדט מען פון יענע, וואס ערשט נעכטען זענען זיי געווען נגידים, גבירים, אדירים, און היינט זענען זיי געבליבען קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, אהן א העמד אויפ'ן לייב און אהן א שטיקעל ברויט. אט פון די דאזיגע געפאלענע, אז מע טהוט א טראכט, — אזוי זאגען אונזערע לייט — געהט איבער א פראסט איבער'ן לייב! פאר וואס געהט ניט איבער קיין פראסט איבער'ן לייב, אז מע טהוט א טראכט וועגען די ארעמע לייט און וועגען זייערע ארעמע עופה'לעך, וואס זענען צעריסען געווארען פון די הוליגאנעס און וואס זענען אויסגעגאנגען פאר הונגער? — דאס קאן איך ניט פערשטעהן. מיין חבר מענדעל אויך ניט. ער זאגט, אז די כתרילעווקער אידען האבען שוין אזא טבע: איין ארעמאן, אז ער געהט אויס פון הונגער, איז ביי זיי גאר ניט. און א נגיד, אז ער ווערד א קבצן — חאפט זיי אוועק דער רוח!...

ז.

בקיצור — צווישען אונזערע כתרילעווקער נגידים, גבירים, אדירים איז געווען איינער מיט'ן נאמען משה־נח. אחוץ וואס ער האט געהאט איין איינענע שטוב מיט א הויף מיט א גארטען, איז ער גלאט געווען א גביר. א סימן: זומער פלעגט ער ארומגעהן אין די גאטקעס. דאס הייסט, אין די אונטערהויזען. און אויף די אונטערהויזען — א חאלאט. א איד איין ארעמאן וועט ניט וואגען בעווייזען זיך אין די אונטערהויזען. מסתמא דארף מען רעכענען, איז ער תקיף, א איד א גביר — ווען הערט ער?... היינט ווייסט די גאנצע וועלט, אז פון זיין מאמע איז איהם געבליבען בירושה דריי קלייטען אין מיטען מארק. און א בהמה האט ער געהאט אלע מאל א מעלקעדיגע. די דריי קלייטען האבען איהם גענוג אריינגעטראגען צום לעבען. נאך איבער גענוג. פון דעסטוועגען האט זיין ווייב נחמה־מירעל (מע האט זי גערופען „דחבה־בירעל", דערפאר וואס זי האט א פערלעגטע נאז) געשלעפט פון דער מעלקעדיגער בהמה כמעט די גאנצע הוצאה פון דער שטוב. און בכדי מע זאל איהר ניט געבען קיין עין הרע, האט „דחבה־בירעל" ליעב געהאט זיך קלאגען, אז איהר „בהבה" האט זיך אויפגעהערט צו „בעלקען" און זי גיט ניט קיין „בילך"... נאר כתרילעווקע נארט מען ניט אפ. אלע האבען געוואוסט, אז ס'א ליגען — די בהמה האט זיך ניט אויפגעהערט מעלקען און זי גיט מילך... היינט שטעלט אייך פאר, אז אזא איד ווי משה־נח אנטלויפט קיין אמעריקא, א נאקעטער, א בארוויסער, ווי די מאמע האט איהם געהאט, — זאל מען אויף איהם ניט האבען קיין רחמנות? נאר וואס קאן טהון משה־נח אין אמעריקא? ער וועט דאך ניט געהן ארבייטען אין א שאפ. זיינע קינדער אויך ניט. האבען זיך די חברה „אנשי כתרילעווקע" אויף איהם ארומגעקוקט און האבען איהם געמאכט פאר א שמש אינ'ם כתרילעווקער בית־המדרש.

ח.

אין אמעריקא א שמש זאָלט איהר ניט אוועקמאַכען מיט דער האַנד. אין אמעריקא א שמש לעבט שענער ווי אין כתרילעווקע א בעל־הבית. פון יאָהרצייטען אליין קאָן מען דאָ נתעשר ווערען. מע האַלט דאָ זעהר שטאַרק פון יאָהרצייטען. א גאַנץ יאָהר דאַווענט מען דאָ ניט. מע האָט קיין צייט ניט. „טיים איז מאַני" — צייט איז געלד. אזוי געהט דאָ דאָס לשון. נאָר אז איינער האָט יאָהר־צייט — וואַרפט ער אוועק אַלע ביזנעס און לויפט אין שוהל אַריין. און פון שוהל לויפט ער אוועק אין אידישען רעסטאָראַנט און הייסט זיך געבען א כשר'ען אָנבייסען, וואָרום ער האָט יאָהרצייט. און וויבאַלד ער האָט יאָהרצייט, לעקט אָפּ דער שמש א ביינדעל. און ווער שמועסט א בר־מצוה — דעמאָלט פאַלט שוין אַריין דעם שמש גאָר א גראָבס. ביי אונז, אין דער אַלטער היים, אז א יונגעל ווערד בר־מצוה, טהוט מען איהם אָן תפילין און ער מוז שוין געהן אַלע טאָג דאַווענען. דאָ, אין אמעריקא, א בר־מצוה — איז א יום־טוב: מע טהוט אָן דעם בחור'על א טלית'על. מע רופט איהם אויף, ווי א חתן, צו דער תורה. ער קוויטשעט אוים, ווי א יונג האָהנעבעל, די הפטורה. דערנאָך הויבט ער אויף די הענט־לעך און בעלעבעטשעט עפּיס א דרשה, אויסגע'חזר'ט אויף אויס־ווענינ, און דוקא אויף איינגעלש. חס־וחלילה ניט אויף אידיש. דער־נאָך געהט צו דער ראַבינער (דאָ הייסט ער „ראַביי" און געהט גע־גאָלט דאָס גאַנצע פּנים און זעהט אוים ווי ביי אונז א פּוילישער קסיאָנדז). ער לעגט אַרויף די ברייטע אַרבעל אויפ'ן בר־מצוה און בענטשט איהם „יברכך"...

ט.

פֿריץ, משה־נח האָט אַ גוטען דזשאַב. איין זאַך נאָר, וואָס ער מוז נעבאַך אַליין געהן צו די בעלי־בתים קאָלעקטען. דאָס הייסט, איינמאָהנען די „בעבור שנדר'ס" מיט די דיוס. דאָס הייסט, דאָס חודש־געלד פֿון די בעלי בתים. נו, פּאַסט דאָס פֿאַר אַ אידען, וואָס איז ערשט ניט לאַנג געוועזן אַ נגיד, — זאָל געהן קאָ־לעקטען? זיין ווייב „דחבה־בירעל" האָט אַזש געוויינט פֿאַר מיין מאַמען, אויסגעגאָסען איהר גאַנץ ביטער האַרץ פֿאַר איהר. זי האָט געזאָגט: „איהר בעגט ביר גלויבען בדאבדות, אַז איטליכם באַל, וואָס בייך באַד דאַרף געהד באָהנען בעבור שדדרס, זעהט ער זיך ביט'ן בלאַך־הבות..." איך האָב מורא, אַז קיינער פֿון אייך וועט ניט פֿערשטעהן אַזאַ לשון. עפּים קומט דאָס אויס תרגום. מוז מען אייך איבערזעצען: „איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אַז איטליכם מאָל, וואָס מיין מאַן געהט מאָהנען בעבור שנדר'ס, זעהט ער זיך מיט'ן מלאך־המות"... אויסגעהערט פֿון נחמה־מירלען איהר ביטער האַרץ, גיט איהר מיין מאַמע אַ גלייכע עצה, אַז איהר משה־נח זאָל נעמען מיין ברודער אליהו פֿאַר אַ קאָלעקטאָר. איהם וועט דאָס זיין אַ הילף, און מיין ברודער וועט מאַכען אַ לעבען... פֿערשטעהט זיך, אַז משה־נח האָט זיך אָנגעחאַפּט אין דעם פּלאַן מיט בײדע הענד. מיין ברו־דער אליהו האָט זיך אפילו צום אָנהויב אַ ביסעל געקוויינקעלט. ס'איז איהם נאָך געווען אַ ביסעל פּריקרע. איז אונזער חבר פּיני איהם געקומען צו הילף. ער האָט זיך צעלאָזט מיט זיין לשון, ווי ער קאָן. ער האָט אוועקגעגעבען אליהו'ן אַ רעכטע פּאַרציע:

— איך פֿערשטעה ניט, וואָס איז מיט דיר די גרויסקייט? מיט וואָס ביזט דו מעהר מיוחס פֿון קאַרנעגי, ראַקענפֿעלער, וואַנדער־בילד?... און — פּאַשאָל!

פּיני, אַז ער וויל, קאָן ער!

י.

ווער וואָלט זיך עס, אַשטייגער, גערעכט, אַז פון אַזאַ קליינעם דזשאַב, ווי זיין אַ קאָלעקטאָר ביי אַ שמש פון אַ שוהל, זאָל זיך אויספּיקען מיט דער צייט אַ סך אַ גרעסערער דזשאַב? און נים איין דזשאַב, נאָר צוויי דזשאַבען. איין דזשאַב אַלס קאָלעקטאָר פון אַ פּוירניטשור ביזנעס פאַר מיין ברודער אליהו. און דער אַנדערער דזשאַב אַלס קאָלעקטאָר פון אַ אינשורענס קאָמפּאַניע — פאַר אונזער חבר פּיני. נאָר איך זעה נאָך אייערע פּנים׳ער, אַז איהר הויבט ניט אָן צו פערשטעהן, וואָס איז אַזעלכס „פּוירניטשור“ און וואָס איז „אינשורענס.“ וואַרט מיר צו אַ ווײלע — איך וועל אייך אַלסדינג דערקלעהרען.

מיר קאָלעקטיוו

14

מיר קאַלעקטען

א.

דערפאַר איז גוט אין אמעריקאַ, וואָס אַלסדינג טראָגט מען אַריין אין שטוב אַריין. און אַלסדינג גיט מען אייך דאָ אויף אויס־צאָהלען. פאַר איין דאָלער א וואָך קאָנט איהר אייך אויס־מעבלירען אייער שטוב, ווי א גראַף. דאָ זאָגט מען ניט „אויסמעבלירען“. דאָס זאָגט מען: „אויספוירניטשען“. וואָ־רום מעבעל הייסט דאָ „פוירניטשער“. פון וואַנען שטאַמט דאָס וואָרט פוירניטשור — ווייס איך ניט. מיין ברודער אליהו רעכנט, אַז דאָס דאַרף וואַכסען פון צוויי ווערטער: „פאַרניט“ — פון פאַרינט, און „טשער“ — א בענקעל, א שטוהל. זאָגט אָבער אונזער חבר פיני, אַז עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. ערשטענס, וואָס עפּיס פון פאַרינט, פאַר וואָס ניט פון הינטען? און פאַר וואָס עפּיס גראָד א שטוהל, פאַר וואָס ניט קיין שפּיגעל? און צווייטענס, זאָגט מען דען פאַרניטשער? מע זאָגט דאָך גאָר „פוירניטשער“. און דריי־טענס, מע זאָגט ניט „פוירניטשער“, נאָר „פוירניטשיר“ — מיט א חיריק. זאָגט איהם אליהו, אַז נאָר א משוגענער וועט זאָגען פוירניט־שיר מיט א חיריק. א קלאָרער מענטש וועט אַלע מאָל זאָגען מיט א סגול — „פוירניטשער“. אַזוי לאַנג האָבען זיי זיך געשפּאַרט און געאַמפּערט, עס האָט שוין כמעט געהאַלטען ביי פּעטש. א גליק, וואָס

ברכה איז דערביי געווען, האָט זי ניט דערלאָזט. ביז ס'איז גע־בליבען, מע זאָל אַ פרעג טהון ביי איין אמת'ען אַמעריקאַנער. דאָס הייסט, טאַקי ביי אַ אידען, נאָר ביי אַזאַ אידען, וואָס איז ניט קיין גרינער. דאָס הייסט, אַזעלכער, וואָס איז שוין דאָ אין לאַנד האַטש אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג. לאָזט זיך אויס, אַז דאָס וואָרט פוירניטשער לעגט זיך ניט אויס ניט מיט אַ חיריק און ניט מיט אַ סגול, נאָר מיט אַ מלופים, דאָס הייסט, מע דאַרף גאָר זאָגען „פוירניטשור". היינט געהט זייט אַ חכם!

ב.

קיינער קויפט דאָ ניט אַ זאַך פאַר מזומן געלד. סיידען אַזאַ איד, ווי דזשייקאָב שיף. ער איז דער רייכסטער מענטש, זאָגט מען, אין אַמעריקאַ. רייכער פון איהם איז שוין ניטאָ. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פיני דרינגט, אַז ניין. ער זאָגט, אַז קאַרנעגי איז אַ סך רייכער. וואַנדערבילד — אודאי. און ראָקענ־פעלער — אודאי און אודאי! זאָגט אָבער אליהו: לאָ מיט אַ ספק־דיק! יענע זענען אפשר רייכער אין ערד, אין אימעניעס. אָבער אין מזומן געלד — בלאָטע! — איז שיף רייכער פון זיי אַלע. הויבט שוין פיני אָן ארוים פון די כלים און צעשרייט זיך אויף מיין ברו־דער אליהו'ן, אַז ער ווייסט ניט וואָס ער רעדט. וואָס ראָקענפעלער צעשענקט אַ יאָהר נדבות נאָר, פערמאָגט דאָס אפשר ניט שיף אויף זיין מאַיאָנטעק. ווערד שוין מיין ברודער אליהו אין כעס און זאָגט אויף פיני'ן, אַז ער איז אַ שונא ישראל, איין אַנטיסעמיט. וואָרום אפילו ס'זאָל זיין אמת, אַז ראָקענפעלער זאָל זיין רייכער פון שיפ'ען, דאַרף ער אויך זאָגען, אַז שיף איז רייכער. וואָרום ראָקענפעלער איז אַ גוי, און שיף איז אַ איד. צעלאָזט זיך פיני און זאָגט:

— און אַז שיף זאָל זיין דריי מאָל אַ איד, דעריבער זאָל איך זאָגען אַ ליגען? דו פאַרגעסט זיך, אליהו, צו אָפט, אַז מיר זענען אין אַמעריקאַ. און אַז אַמעריקאַ האָט פיינט בלאָף!

— אזוי פיעל מכות זאל זיך זעצען אונזערע שונאים אויף אזא איין ארט, וואו איך וויים, און אזוי פיעל גוטע יאהר זאלען מיר אלע האבען, וויפיעל ליגינים עס ווערד אויסגערעדט א טאג נאר אין ניו־יארק אליין, א חוץ ברוקלין און א חוץ בראנזעוויל און א חוץ די בראנקס!

אזוי זאגט מיין שוועגערין ברכה, און זייער שפארען זיך נעמט א סוף.

ג.

ווי באלד, אז מע גיט פוירניטשור (געדענקט זשע, אז מע דארף זאגען „פוירניטשור") אויף אויסצאהלען צו דאלער א וואך, דארף מען דאך האבען מענשען, וואס זאלען ארומגעהן פון שטוב צו שטוב איינמאהנען די דאלערס. איז דערויף געשטעלט געווארען קאלעקטארס, וואס געהען ארום קאלעקטען די דאלערס. קאלעקטארס זענען דא א סך. יעדער קאלעקטאר האט זיך זיין „ראוט", זיינע הייזער, וואו ער געהט ארום קאלעקטען. זיין ארבייט איז אנקלאפען אין דער טיר. דערנאך קומט ער אריין און זאגט: „גוד מאנינג!" — דאס הייסט: א גוט מארגען. דערנאך זאגט ער: „ווערי נייס דעי" — דאס הייסט: זעהר א שענער טאג!... דערנאך גיט ער אייך ארוים א קוויטאנציע, נעמט אפ דעם דאלער און זאגט: „גוד באיי". מעהר דארף ער ניט רעדען. און דאס היטעל אראפנעמען איז אויך ניט נויטיג. דא איז עס ניט קיין מאדע. איהר קאנט אריינגעהן אינ'ם רייכסטען הויז אין א היטעל, און מיט די קאלאשען אויף די שטיוועל, און איהר קאנט אייך בעת מעשה פיפקען א סיגארעט, אדער פייפען א נגון, אדער קייען אייער טשואינג־גאם. קיינער וועט אייך ניט זאגען קיין קרום ווארט. ס'איז אמעריקא.

ד.

מיין ברודער אליהו איז גאנץ צופריעדען פונ'ם דזשאב. א סך שענער, ווי שטעהן אין דער „קאלבאסנע" און פערקויפען קישקעלעך. און פערדיענען פערדיענט ער אויך א סך מעהר. ווי וואסער א וואך. אמאל מאכט ער אכט דאלער א וואך. אמאל צעהן. און אמאל צוועלף. עס ווענדט זיך אין דער „פאַ־גאַדע", אינ'ם וועטער הייסט דאס. ביי א גוטען וועטער קאן מען געהן צו פוס. ביי א שלעכטען וועטער — מוז מען אונטערפאַהרען מיט דער קאר. קאסט דאס א ניקעל. נאר אזעלכע ניקעלס געהען ניט אוועק ביי מיין ברודער קיין סך. ווארום בטבע איז אליהו א מענטש איין איינגעהאלטענער. גארניט דאס, וואס פיני. אונזער פיני האט שוין א סך א ברייטערע האנד. זעלטען ווען ער געהט צו־פוס. ער מוז, זאגט ער, פאהרען, ווארום ער האט א נידעריגע ראיה. איהם קאן מען גרינג איבערפאהרען. ניט אזוי נאך צוליעב זיין קורצזיכטיגקייט, ווי צוליעב דעם, וואס ער איז א פערטראכטע בריאה. דער קאפ טראגט איהם. און דערצו קאן ער ניט בעגעהן זיך א מינוט אהן דעם, ער זאל ניט אריינקוקען אין א בוך, אדער אין א „פייפער". און א מאל מאכט זיך, אז ער האלט סאמע אין מיטען שרייבען. דאס הייסט, ער געהט ארום און טראכט — ער הערט גאר ניט, וואס מע רעדט צו איהם. דערנאך חאפט ער א פענסיל אדער א טינט און פען און הויבט אן שרייבען, קאן ער אייך בעשרייבען אפשר צעהן בויגען פאפיער פון אלע זייטען. וואס ער האט דארטען אנגעשריבען און וואס טהוט ער מיט'ן אנגעשריבענעם — דאס ווייסט קיינער ניט. אפילו זיין ווייב טייבעל אויך ניט. אז מיין ברודער אליהו פרעגט איהם, וואס ער האט אנגעשריבען, ענטפערט ער איהם:

— מיר'ן עלטער ווערען, וועלען מיר וויסען...

מיר זענען שוין א היבש ביסעל עלטער געווארען, און מיר ווייסען נאך אלץ גאר נישט.

ה.

פון דעסטוועגען שאדט דאס ניט אונזער חבר פיני'ן, ער זאל מאכען א לעבען. און נאך ווי מאכען א לעבען! אונזער פיני איז אויך א קאלעקטאר. נישט ביי פוירניטשור, נאר ביי „אינשורענס". ביי אונז ווערד דאס אנגערופען „סעקוראנץ", אדער „פערזיכערען זיך פונ'ם טוידט". דא פערזיכערען זיך אלע. יונג און אלט, ווייבער און קינדער, טאטעס און מאמעס, שוועסטער און ברידער, זיידעס און באבעס. און אויך נישט פאר מזומן, נאר אויף אויסצאהלען. פון א ניקעל ביז א דאלער א וואך. וואס די סומע פון די אינשורענס איז גרעסער, דארפט איהר אלץ מעהר צאהלען: פארהאן הייזער אזעלכע, וואס אלע מענשען, פונ'ם עלטערזיידען ביז'ן אוראייניקעל זענען אלע פערזיכערט פונ'ם טוידט. און טאמער זענען נאך ניט אלע פערזיכערט, דארף דער קאלעקטאר זעהען דעם ניט־פערזיכערטען צו פערזיכערען. וואס הייסט דאס „פערזיכערען" און ווי אזוי פערזיכערט מען א מענשען פונ'ם טוידט — ווייס איך ניט אקוראט. איך ווייס נאר, אז מיין ברודער אליהו האט זיך אפגעזאגט פון דעם דזשאב. ער האט בעסער אויסגעקליבען דעם דזשאב פון פוירניטשור. פאר וואס? ווייל ביי פוירניטשור קאלעקטען דארף מען נאר בענוצען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, די ווערטער: „גוד מאנינג" און „גוד באיי". און ביי אינשורענס דארף מען רעדען, צורעדען, פעררעדען און איבעררעדען. דערויף איז מסוגל נאר אונזער חבר פיני. ער קאן איבעררעדען א וואנד. ער קאן מאכען רעדענדיג א טוידטען:

ו.

ווי אונזער חבר פיני מאכט ניט אויס, ווער איהר זענט און וואס איהר זענט. פון וואס איהר זאלט ניט רעדען — ער מוז ארויף אויף זיינעם. זענט איהר א פערזיכערטער —

מעגט איהר דאָך רעדען פון פערזיכערונג. זענט איהר נאָך ניט פערזיכערט — דאַרפט איהר דאָך אודאי רעדען פון פערזיכע־רונג. און קוים לאָזט איהר זיך רעדען, וועט איהר זיך שוין פון פיני'ס הענד ניט אַרויסדרעהען. ער וועט אייך שוין פערזיכערען. און אויב ניט אייך — איז אייער ווייב. אייער קינד. אייער זיידען. אייער שוויעגער. אייער קאַזין. אייער שכן. (דאָ זאָגט מען ניט „שכן“. דאָ זאָגט מען „נעכסטדאָריגער“.) דאָס הייסט, איהר פערזיכערט זיך, אַז טאָמער שטאַרבט אייער נעכסטדאָריגער פריהער פון אייך, בעקומט איהר פון דער קאָמפּאַניע אַ שענע פּאָר הונדערט דאָלער. און דער נעכסטדאָריגער פון זיין זייט פערזי־כערט זיך אויך. דאָס הייסט, באָם חלילה איהר שטאַרבט אַוועק פריהער פון איהם, בעקומט ער פון דער קאָמפּאַניע אַ פּאָר הונ־דערט דאָלער. צאָהלען צאָהלט איהר ביידע דער קאָמפּאַניע צו קוואָדער אַ וואָך. איהר זענט ניט מחויב צו געהן אין דער קאָמ־פּאַניע. די קאָמפּאַניע טרעפט שוין צו אייך. ניט אליין — דורך איהר קאָלעקטאָר. פּיני קומט צו אייך און קאָלעקטעט איין אייערע קוואָדערס. ער קריגט דערפון פופצעהן פּראָצענט קאָמישאָן.

ז.

דאָס איז פּאָר'ן קאָלעקטען. און אויב ער פערזיכערט אייך אַי־בעראַניים, דאָס הייסט, אויב ער „שרייבט אייך אַ נייע פּאָליסי“ (אַזוי גערהט דאָ די שפּראַך), בעקומט פּיני דער איידזשענט פופצעהן מאָל אַזוי פיעל. דאָס וועט הייסען, אַז טאָ־מער צאָהלט איהר אַ קוואָדער פּרעמיע, בעקומט דער איידזשענט פון דער קאָמפּאַניע אין איין קלאַפּ פופצעהן קוואָדערס! אנו, רעכענט אויס, זייט מוחל, וויפיעל דאָס מאַכט? ! היינט שטעלט אייך פּאָר, אַז טאָמער געראָט דאָס אונזער חבר פּיני'ן צו שרייבען צוויי, אָדער דריי, אָדער מעהר פּאָליסים אַ טאָג און אַלע צו קוואָ־דערס! דאָס איז דאָך אַ גאַנצער מאַיאָנטעק!...

— וועה איז מיר! איהר וועט דאך אנשיטען אט די שטוב מיט געלד! — אזוי זאגט צו איהם מיין שוועגעריןן ברכה, און טייבעל ווערד אזש רויט, קוקענדיג אויף איהר פיני'ן, ווי ער שלעפט די קוואדערס מיט די ניקעלס פון אלע קעשענים.

— וואס דען מיינט איהר? — ענטפערט איהר פיני און לעגט צענויף די קוואדערס בעזונדער און די ניקעלס בעזונדער: — איהר מיינט, אז קארנעגי, וואנדערבילד און ראקענפעלער זענען געבוירען געווארען מיט זייערע מיליאנען?....

ח.

דו נעם איך איצט א ווייסען בויגען פאפיער? איך וואלט מיט א שווארצער קויהל אנגעווארפען אזא מין בילד: א טיש. אויבען־אן זיצט די מאמע, צענויפגעלעגט די הענד. נעבען איהר פון איין זייט שטעהט ברכה. א הויכע, א לאנגע, מיט גרויסע פיס. פון דער אנדערער זייט — טייבעל. א קליינטשקע, א דארינקע, א פערטעל עוף.ביידע ארבייטען זיי. איינע נייהט, די אנדערע שטרייפט. ביי איין עק טיש שטעהט מיין ברודער אליהו, א בעוואכסענער, מיט א בארד. האלט א באנטש קארדס אין איין האנד און א פעקעל פאפיערענע דאלער־בילס אין דער צווייטער האנד. דאס האט ער אנגעקאלעקטעט דורכ'ן טאג. און ביי'ם אנדערען עק טיש שטעהט איינגעבויגען אונזער חבר פיני. א געגאלטער, איין עכטער אמעריקאנער. ער שלעפט פון ביידע קעשענים די קוואדערס מיט די ניקעלס. און מחמת ער האט א נידעריגע ראיה, טראגט ער צו יעדען קוואדער מיט יעדען ניקעל גלייך צו דער נאז. אויפ'ן טיש שטעהען שוין צוויי הויכע קופקע־לעך. איין קופקעלע איז פון סאמע קוואדערס, דאס אנדערע קופקע־לע איז פון לויטער ניקעלס. און פיני איז נאך ניט פארטיג. ער האט נאך און נאך. דאס קאן מען ארויסזעהען דורך די הויזענ־קעשענים, וואס זענען פול. זענען געשוואלען. זיי ווערען אזש צעשפארט...

ט.

נישטא קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט, און א מענש איז קיינמאל ניט צופריעדען מיט דעם, וואס ער האט. עס איז אונז נמאס געווארען דאס ארומגעהן קאלעקטען די פרעמדע דאלערס מיט די פרעמדע קוואדערס און ניקעלס. בעסער קליינע בולקעלעך אייגענע, איידער גרויסע קוילעטשען פרעמדע. אזוי זאגט מיין שוועגערין ברכה. פריהער האט געווארפען איין אומחן אויפ'ן קאלעקטען מיין ברודער אליהו. עס האבען זיך איהם צוגע־געסען די ביזנעס. און ניט אזוי די ביזנעס, ווי די קאסטאמערס. אנדערע קאסטאמערס האבען אויפגעהערט צאהלען. זיי האבען גע־זאגט: „נעמט אייך צו אייער פוירניטשור, מיר דארפען עס אויף כפרות“... אנדערע האבען געהאט א טענה, למאי די בעט סקריפעט? למאי דער שפיעגעל בעוויזט צוויי פנימער? למאי די קאמאדע וויל זיך ניט עפענען און ניט פערמאכען? און למאי יעדער בענקעל וועגט דריי פוד? און אז מע זעצט זיך אוועק, איז ווי אויף צוויעבעס!... און אנדערע ווידער זענען זיך מיישב און מופען גאר ארויס. דאס הייסט, זיי קלויבען זיך איבער אויף איין אנדער סטריט — און גיה זוך זיי! נאר ערגער פון אלץ איז אט וואס: פאראן אזעלכע, וואס האבען זיך אונטערגענומען צאהלען וואר־געלד. אז זיי האבען געקאנט צאהלען, האבען זיי געצאהלט. איצט קאנען זיי שוין מעהר ניט צאהלען. איבער וואס? דער ברויט־געבער איז קראנק געווארען. אדער עס איז קיין ארבייט נישטא. אדער עס האט אויסגעבראכען א סטרייק. עס ווילט זיך ניט אנווערען א קאסטאמער. וואס טהוט מען? לעגט, אוים אליהו דערוויל פון זיין פאקעט. וואס זאלט איהר קלעהרען? ס'איז צרות מיט צרות!...

י.

מיינט איהר, אז אונזער חבר פיני איז צופריעדען מיט זיין דזשאב? אויך ניט. ביז מע קעטשט א קאסטאמער, זאגט ער, קומט אן בקריעת ים־סוף. מע רעדט איבער איהם, זאגט ער, דריי טאג מיט דריי נעכט. מע גיט איהם צו פערשטעהן, אזא חאמולע, דעם שכל פון אינשורענס, קוים גע'פועל'ט ביי איהם איין „אפליקיישאן". לאזט זיך אויס, אז ער האט אויפ'ן צווייטען טאג חרטה געקראגען, אדער דער דאקטאר האט איהם „רעדזשעקטעט", דאס הייסט, ער האט אנגעשריבען אויף איהם המן'ס מסירות. דער קאסטאמער איז איהם ניט געפעלען אין שלייער נאקעטערהייד... נאר דאס גרעסטע פון אלע אומגליקען און די ערגסטע פון אלע צרות ביי אינשורענס־איידזשענטס איז די „לעפס". „לעפס" הייסט, אז א קאסטאמער הערט אויף צו צאהלען. דעמאלט רעכענט מען אפ דעם איידזשענט פופצעהן מאל אזוי פיעל, וויפיעל דעם קאסטאמער'ס פרעמיע האט בעטראפען. פיני זאגט, אז ווען ניט די „לעפסעס" וואלט ער אנגעשיט אט די שטוב מיט גאלד! און אויף זיין שלים־מזל האבען עטליכע קאסטאמערס מיט א מאל, גלייך ווי מע האט זיך אויפגערעדט, אויפגעהערט צו צאהלען.

— לאזען זיי ברענען אויפ'ן פייער, טאקי די קאסטאמערס, מיט די אינשורענס, מיט די אגענטען, מיט די „לעפסעס" און מיט די קאמפאניעס! — אזוי זאגט פיני. ער וועט שוין בעסער געהן, זאגט ער, מיט מיין ברודער אליהו אין אייגענע ביזנעס. א פאר דאלאר האבען זיי ביידע מיט גאטס הילף אפגעשפארט. זיי קאנען שוין טהון ביזנעס.

און ס'איז געבליבען, אז מיר געהען אין ביזנעס.

מיר געהען אין ביזנעס

15

מיר געהען אין ביזנעס

א.

דאָס אייער האַרץ גלוסט — דאָס געפינט איהר דאָ אין די פּייפּערס. אין די גאַזעטען הייסט דאָס. פון פויגעלמילך.

זוכט איהר אַרבייט — געפינט איהר דאָס אין פּייפּער. זוכט איהר „העלפּ", דאָס הייסט אַרבייטער, — געפינט איהר זיי אין פּייפּער. זוכט איהר אַ חתן אָדער אַ כלה — געפינט איהר עס אין פּייפּער. זוכט איהר אַ ביזנעס — געפינט איהר עס אין פּייפּער. מיר האָבען געזוכט ביזנעס, דעריבער האָבען מיר גענומען אַריינקוקען אין פּייפּער אַריין טאָג אויף טאָג, און מיר האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף אַזאַ מין אַדווערטייזמענט: „סיגאַרס־סטיישיאָנערי־קענדי־סאָדע־וואָסער־סטענד צו פערקויפען. אַקעגען איבער אַ סקוהל. אורזאַכע פאַמיליען טראָבעל. גאַראַנטירט גוטע ביזנעס. קומט שנעל!..."

אויב איהר זענט נאָך אַ גרינער, דאָס הייסט, איהר זענט ניט לאַנג אין לאַנד, בעדאַרף מען אייך פערטייטשען וואָס דאָס מיינט: דאָס איז אַ טישעל, וואָס מע פערקויפט דערויף סיגאַרעטלעך, שרייבגעצייג און צוקערקעס און סאָדע־וואַסער און אַ בלאַט־צייר־

טונג אויך. דאָס טישעל איז אַקעגען אַ שקאַלע. און פערקויפען פערקויפט זיך עס איבער דעם, וואָס אַ מאַן דאַרף זיך גט'ען מיט אַ ווייב, אָדער איבער איין אַנדער סיבה אין דער פאַמיליע...

ב.

האָט זיך אפילו מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה אוועקגע־שטעלט אַקעגען מיט איהרע טענות: ערשטענס, פון וואַ־נען ווייסט מען, אַז דאָס איז אמת? און צווייטענס, צו וואָס זאָלען מיר קריכען מיט אַ געזונטען קאָפּ אין אַ קראַנקען בעט אריין? אַז מאַן און ווייב ווילען זיך גט'ען — וואָס דאַרפען מיר זיין אין מיטען?... מיינט איהר, אַז נאָר דאָ האָט אונזער ברכה גע־פונען אַ טענה? ביי הונדערט אַנדערע ביזנעס האָט זי אויסגע־זוכט אומעדום איין אנדער חסרון. מיין ברודער אליהו האָט שוין לאַנג אַ מאַך געגעבען אויף איהר מיט דער האַנד. האָט ער אָבער ניט גוט אַפּגעשניטען פון איהר. זי האָט איהם געגעבען צו וויסען, אַז ער זאָל גאָר ניט זיין ביי זיך אַזוי גדול'דיג. אַז ער זאָל ניט מיינען, אַז דאָס, וואָס ער האָט אַראָפּגעהאַפּט דריי חלקים פון זיין באָרד, גיט איהם דאָס רעכט צו בלאָזען פון זיך... דערויף האָט איהר אליהו געענטפערט, למאַי איהר טאַטע יונה דער בעקער האָט אַראָפּגענומען די גאַנצע באָרד?... מישט זיך אריין אונזער חבר פיני און זאָגט: „ווייסט איהר וואָס? איך געה מיט אייך אין געוועט צוויי קעגען איינס, אַז אויב איהר וועט געפינען צווי־שען די הונדערט מיליאָן אַמעריקאַנער אַ האַלב טוץ מענטשען מיט בערד, זאָלט איהר מיך אַנרופען בלאָפער!" — „ס'אַ משל! — רופט זיך אָן די מאַמע. — דערימאַך געהען קאַטשקעס באָרוויס... רעדט שוין בעסער פון אַנדערע זאַכען"...

מיין מאַמע האָט פיינט, אַז מע רעדט פון בערד. ס'איז גענוג פאַר איהר, זאָגט זי, אַז זי האָט דערלעבט צו זעהען, אַז פּייסי דעם חזן'ס זוהן האָט געמאַכט אַ מחק פון זיין באָרד, אַז אַך און וועה איז צו איהרע שונאים!...

ג.

די ביזנעס, וואָס מיר זענען אין זיי געגאנגען, האָבען געהאַט אַ סך מעלות. די ערשטע מעלה איז געווען, וואָס מיין ברודער אליהו איז, אויב איהר געדענקט, נאָך פון דער־היים אַ מייסטער אויף צו מאַכען (דאָ הייסט עס מאַנופעקטשורען) אַלערליי געטראַנקען. דעריבער האָט זיך אונז געלוינט צו מאַנו־פעקטשורען סאָדעוואַסער און פערקויפען אַ גרויסע גלאָז פאַר אַ סענט. מיט סיראָפּ — צוויי סענט. דעם סיראָפּ האָבען מיר אויך אַליין געמאַכט. נאָך אַ מעלה — וואָס מיר האָבען געהאַט די ביליגסטע קענדים (קאָנפעקטען). אַ פולע זשמעני האָבען מיר גע־געבען פאַר איין סענט. און אַליין האָבען מיר אויך געקאָנט סמאַצקען קענדים. אַז איך זאָג „מיר״, מיין איך דאָס מיך און מיין חבר מענדעל און פּיני'ן. מיר אַלע דריי האָבען געהאָלפען שטעהן ביי אונזער סטענד און געבען אַ נאַש, אַז קיינער זאָל ניט זעהען. סיידען אַז ברכה איז געווען דערביי, האָט מען ניט געקאָנט נאַשען. און ווי אויף צו־להכעיס, איז ברכה געווען כמעט גאַנצע טעג ביי'ם סטענד, געהאָלפען טהון ביזנעס. אַלע האָבען מיר גע־האָלפען טהון ביזנעס. אפילו טייבעל און אפילו די מאַמע. אַ קינה, אַז ער איז צוגעגאַנגען צו אונזער סטענד, האָט ער זיך אַזש דער־שראָקען, דערזעהענדיג אַזאַ משפחה מיט אַזוי פיעל ביזנעסלייט. דאָס איז אָבער דוקא געווען זעהר גוט. אַ קונה האָט ליעב קריכען אַהין, וואו ס'איז ענג.

ד.

די בעסטע צייט פאַר אונזערע ביזנעס איז זומער, אין די הייסע טעג. זומער איז אין ניו־יאָרק איין אמת'ער גיהנום. דער עולם קוויקט זיך דעם גאַנצען טאָג מיט מאַראָזשענע. „אייז־קרים״ הייסט עס דאָ. אויפ'ן סענדוויטש פערקויפט זיך

עס. דאָס הייסט, צוויי ביסקוויטלעך און אין מיטן אַביסעל אייז־קרים. און דאָס קאָסט אַ פּעני. פּערדיענען מיר דערבײַ האַלב אויף האַלב. נאָר ניט דאָ שטעקט אונזער פּערדיענסט. דער גאַנצער מזל־ברכה ליגט גאָר ערגיץ אַנדערש. אין אַזאַ מין קאַלטען געטראַנק, וואָס מע רופט דאָס „ס י י ד ע ר“. דאָס איז אַ מין וויער־זיסליכער, אָדער זיסליך־זויערער קוואַס מיט אַ שוים און כּע שטשיפּעט ביי דער צונג. די, וואָס האָבען אַמאָל פּערזוכט שאַמפּאַניער וויין, זאָגען, אַז ס'האָט אַ טעם פון אמת'ען שאַמפּאַניער. און חאָטש „סיידער“ איז אַיין אַמעריקאַנער געטראַנק, פון דעסט־וועגען ווער מאַנופעקטשורט איהם? — מיין ברודער אליהו. וואָס קאָן דען אליהו ניט? קוקט ניט דערויף, וואָס פּיני מאַכט איהם אויסצודרעהען. אונזער חבר פּיני האָט שוין עטליכע מאָל פּירגע־האַלטען מיין ברודער אליהו, אַז זיין שאַמפּאַניער האָט נאָר איין מעלה — ער איז קאַלט. ווייטער טויג ער אויף כּפּרות. קיין קאָפּ זיסקייט! ענטפערט איהם מיין ברודער אָפּ מיט אַ ווידעראַנאַנד: ווי באַלד אַז דער שאַמפּאַניער טויג ניט, היינט וואָס זשליאָקעט ער איהם גאַנצע טעג? זאָגט איהם פּיני: „וואָס אַהרט דיך, אַז איך זשליאָקע? און וויפיעל קאָן אַ מענטש אָנזשליאָקען? איך זאָל זשליאָקען פון גאַנץ פריה ביז אויף דער נאַכט, ווייס איך ניט, אויב איך וועל אָנזשליאָקען אויף אַ ניקעל“... (פינף סענט.) מישט זיך אריין ברכה און זאָגט, אַז אַ ניקעל געהט אויך ניט צופוס. שטעלט זיך איין טייבעל פאַר איהר מאַן און זאָגט, אַז איהר פּיני איז אַ גלייכער שותף צו די ביזנעס, ווי אליהו, און אַ שותף מעג זיך, דאַכט זיך, פערגינען אויסצוגעבען אַמאָל אַ ניקעל? אַ גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי. זאָגט זי, מע זאָל זי גילטען, וואָלט זי פאַר איהרע זינד ניט געוואָלט זיך צוריהרען צו אָט דעם אַמערי־קאַנער משקה, וואָס האָט אַ פּנים פון סאַראָוועץ און אַ טעם פון חלשות!... ווערד אַ געלעכטער, און דערווייל הערט מען אויף צו זאָגען זיך שטעכווערטלעך.

ה.

שפעטער, העט־העט, אין ווייטען זומער, אז עס קומען אויף די קאוועגעס (דא הייסט עס „וואטער־מעלאן"), מאכען מיר נאך מעהר ביזנעס. מיר צעשניידען דעם קאווען אויף א סך שטיקלעך און פערקויפען צו סענט א שטיקעל. אז גאט העלפט א געראטענעם קאווען, מאכט מען פון איהם גאלד. און עס בלייבט נאך איבער א פאר שטיקלעך אויפ'ן סטענד. האבען מיר א גוטע וועטשערע. ווארום אנגעשניטענע קאווענע טאר מען ניט לאזען אויף מארגען. ס'וועט פון דעם ווערען דריילים. בעטען מיר גאט, דאס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל און פיני, ס'זאל בלייבען וואס מעהר שטיקלעך פונ'ם טאג...

ו.

דאס איז אבער אלץ אזעלכע זאכען, וואס האבען אויף זיך א צייט, א סיזען. געהט אוועק דער זומער — איז אויס שאמפאניער, אויס וואטער־מעלאן! דערפאר איז סיגא־רעטלעך א סחורה, וואס ווייסט ניט פון קיין סיזען. סיגארעטלעך געהען א גאנץ קיילעכיגען יאהר. און מיר מאכען מיט דעם גאנץ גוטע ביזנעס. פארהאן אלערליי סיגארעטען. פארהאן צו סענט א שטיק, און פארהאן צוויי שטיק פאר א סענט. סיגארעטען איז אויך אזא ארטיקעל, וואס מע קאן אמאל א נאש טהון, פעררויכערען א סיגארעטעל בסוד, קיינער זאל ניט זעהען. דא זאגט מען ניט רויכערען. דא זאגט מען „סמוקען". בעדארף זיך טרעפען א מעשה — איך האב איין מאל אוועקגעשלעפט א סיגארעטעל, און מיר האבען דאס פעררויכערט. איך און מיין חבר מענדעל. איך א ציה, ער א ציה. און עס וואלט אפגעלאפען גלאט. איז דאך אבער דא א ברכה אויף דער וועלט. האט זי בעדארפט דערשמעקען, אז מיר סמוקען א סיגארעטעל. געהט זי און דערצעהלט דאס אליהו'ן. האט

מיר מיין ברודער געגעבען א סיגארעטעל — אז איך וועל דאס געדענקען! איהם האט שוין ניט אזוי געאהרט דאס סיגארעטעל, ווי דאס, וואס ס'איז געווען שבת. פייסי דעם חזנ'ס יונגעל זאל רויכערען אום שבת — בעדארף מען איהם הרג'ענען! פאר אזא זאך האט שוין אפילו די מאמע צוגעגעבען, אז דער הונט איז ווערטה דעם שטעקען... פון דעמאלט אן סמוקען מיר שוין ניט קיין סיגארעטען. איך קאן שוין גאר אפילו דעם ריח ניט פערטראגען...

ז.

אויסער סיגארעטען האבען מיר אויף אונזער סטענד פייפערס צו פערקויפען. אידישע גאזעטען און זשורנאלען. קיין גרויסע ביזנעס מאכען מיר ניט מיט זיי. דערפאר האט אבער אונזער חבר פיני וואס צו לייענען. ער לאזט ניט דורך איין פייפער. שטעקט ער אריין די נאז, איז איהם שווער אפצורייסען. עס ציהט איהם, זאגט ער, צו די פייפערס, ווי א מאגנעט. ער האט שטארק חשק אליין עפּיס ארייננשרייבען אין די פייפערס. ער איז שוין געווען אויף איסט בראדוויי, דארט וואו די פייפערס דרוקען זיך, עטליכע מאל. וואס ער האט דארטען געטהאן — זאגט ער ניט. איך האב מורא, אז ער האט געבראכט צו טראגען אהינצוצו א פאר פון זיינע ליעדלעך. מחמת אז מע ברענגט דעם באנטש מיט פייפערס, חאפּט זיך צו דעם פריהער פון אלעמען אונזער חבר פיני. ער זוכט און נישטערט אין אלע ווינקעלעך. די הענד ציטערען איהם אזש. דערנאך חאפּט ער זיך אויף און לאזט זיך לויפען אויף איסט בראדוויי. פרעגט איהם מיין ברודער אליהו: וואס האט ער צו טהון אויף איסט בראדוויי? זאגט איהם פיני, אז ער זוכט א ביזנעס. פרעגט איהם אליהו: מיר טהוען דענן ניט קיין ביזנעס? ענטפערט איהם פיני: אט דאס הייסט אויך א ביזנעס? א גאנצע משפחה פון זיעבען עסערס אויף איין שטיקעל סטענד — אויך מיר א ביזנעס!... פרעגט איהם אליהו: וואסערע זיעבען עסערס? רעכענט איהם פיני אוים אויף די פינגער: ער און זיין טייבעל איז

ניט צוויי. אליהו און זיין ברכה איז ניט פיער. די מאמע איז ניט פינף. אוןביידע קטנתי׳ס — איז ניט זיעבען. די „קטנתי׳ס״ — דאס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל.

ח.

פערדריסט עם מיין מאמען. זי שטעלט זיך איין פאר מיר און פאר מיין חבר מענדעל. זי זאגט, אז מיר פערדיענען אונזער שטיקעל ברויט גאנץ כשר. ווארום פארטאג, איידער דער סטענד ווערד געעפענט, צעטראגען מיר שוין דעם מארגען־פייפער צו אונזערע קאסטאמערס. דערנאך געהען מיר אין סקוהל. (יא, מיר געהען שוין אין סקוהל.) און אז מיר קומען פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. אזוי, טאקי מיט דעם לשון, זאגט די מאמע. זי רעדט שוין אויך העכער האלב אויפ׳ן היגען לשון. א „קיד״ און א „הוהן״ זאגט זי שוין ניט. זי זאגט שוין א „טשיקען״ און א „קיטשען״. נאר וואס דען? ביי איהר קומט נאך אוים פארקעהרט: א „קיד״ איז ביי איהר א „טשיקען״. און א „הוהן״ איז ביי איהר א „קיטשען״. „איך געה, זאגט זי, אין טשיקען אויסזאלצען די קיטשען״... לאכט מען פון איהר. לאכט זי אויך. „א דאגה — זאגט זי — יאק ריידעלע טא ריידעלע, אבי דאברע מיינעלע״... אנו, זייט א בריה און זעצט דאס איבער אויף איינגעליש!...

העללאָ, לאַנדסמאַן!

16

העללאָ, לאַנדסמאַן!

א.

דויפּען מיר איינמאָל פאַרטאָג, איך און מיין חבר מענדעל, מיט די פרישינקע פּייפּערס צו אונזערע קאַסטאַמערס. פלוצים דערפיהל איך אַ זעץ פון הינטען אין פּלייצע און איך הער עמיצער רופט אוים:

— העללאָו, לאַנדסמאַן!

דרעה איך מיך אום און טהו אַ קוק — ס'איז מאָטעל! „מאָטעל דער גרויסער". דאָס איז דער מאָטעל, וואָס האָט זיך ארומגעשלעפּט מיט אונז אַמאָל איבער דער וועלט. אין קראָקע מיט לעמבעריג, אין וויען און אין אַנטווערפּען. אויב איהר געדענקט, האָט ער מיך אויסגעלערענט שטעלען אַ גובערנאַטאָר אין זייט אריין און איז געווען אַ בויכרעדער. ער איז אוועק מיט דער האַליאַסטרע אַ סך פריהער פון אונז. אַז מיר האָבען זיך נאָך ארומגעבלאָנקעט איבער'ן לאַנדאָנער ווהייטשעפּעל, איז ער שוין געוועזן דאָ אין אַמעריקאַ אַלרייט. דאָס הייסט, ער האָט שוין געהאַט אַ דזשאָב אין אַ קלינינג־סטאָר, און ער האַלט נאָך איצט אויך

אַז דעם דזשאָב. פרעג איך איהם: „וואָס איז דאָס פאַר אַ דזשאָב?” דערקלעהרט ער מיר, געהענדיג, אַז דאָס איז אַ מין קלינינג־פעקטאָרי, וואו מען רייניגט מלבושים. דהיינו, ווי אַזוי? מע נעמט אַריין, זאָגט ער, אַ פאַר צעקנייטשטע תחתונים אין אַזאַ מאַשין צווישען צוויי פּרעספּליגלען. דורך אַ בעזונדער אויוועלע ווערען די פּרעספּליגלען גוט אָנגעוואַרעמט. אַ מענש טהוט אַ דרעה — אויסגעפּרעסט אַ פּאַר הויזען!

ב.

— **א**ון וואָס איז אייער דזשאָב? — פרעגט מאָטעל דער גרויסער ביי מיר און ביי מיין חבר מענדעל.

— מיר דעליווערען, זאָג איך, ניוס־פּייפּערס. מיר צעטראָגען, זאָג איך, צייטונגען צו אונזערע קאָסטאָמערס, איידער מיר געהען אין סקוהל. און אַז מיר קומען, זאָג איך, פון סקוהל, העלפען מיר אַטענדען די ביזנעס. מיר האַלטען, זאָג איך, אַ סטענד אויפ'ן קאָרנער, און מיר מאַכען אַ לעבען...

— אַהאַ! — זאָגט מאָטעל דער גרויסער. — דו רעדסט שוין נישקשה'דיג איינגעלש. וויפיעל מאַכט איהר, זאָגט ער, אַ וואָך, אַזעלכע צוויי ביזנעסלייט, ווי איהר?

— אין דורכשניט, אַרום און אַרום — זאָג איך — קאָנען מיר אויסשלאָגען אַ דאָלאַר אַ וואָך. און אַמאָל אַ דאָלאַר און אַ קוואָרטער...

— און דאָס אַלל? — רופט זיך אָן מאָטעל דער גרויסער מיט גדלות. — איך פאַרדיען אַליין דריי דאָלאַר אַ וואָך... וואָס איז די ניים פון דעם דאָזיגען דזשענטעלמאַן? — מאַכט מאָטעל און ווייזט אָן אויף מיין חבר. זאָג איך, אַז ער הייסט מענדעל. צעלאַכט זיך מאָטעל און זאָגט, אַז מענדעל איז פע! וואָס פאַר אַ נאָמען מענדעל? „ווי אַזוי זשע דענן, פרעג איך איהם, זאָל ער הייסען?”... פערטראַכט זיך מאָטעל אויף אַ ווײַלע און זאָגט, אַז ער וואָלט בעדאַרפט בעסער הייסען מייק, ניט מענדעל. מייק איז

...ענער. זאָג איך: „ווי אַזוי זשע רופט מען דיך?" זאָגט ער: „מעקס". זאָג איך: „ווי באַלד אַזוי דאַרף איך דאָך אויך הייסען מעקס. איך הייס דאָך אויך מאָטעל". זאָגט ער: „שור הייסט דו מעקס". און ער געזעגענט זיך אָפּ מיט אונז:

— גוד באַי, מעקס! גוד באַי, מייק!

און מיר רעדען אָפּ, אַז נעכסטען זונטאָג זעהען מיר זיך אין מואווינג פּיקטשורס. מיר געבען זיך איינס דאָס אנדערע די אַדרעסים און מיר צעגעהען זיך איטליכער אין זיין וועג אַריין.

ג.

זונטאָג נאָך דינער געהען מיר, איך און מיין חבר מייק, וואָס האָט ניט לאַנג געהייסען מענדעל, אין מואווינג פּיקטשורס זעהען דעם גרויסען מואווינג־סטאַר טשאַרלי טשאַפּלין. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני געהען אויך מיט אונז. דעם גאַנצען וועג רעדען זיי וועגען טשאַרלי טשאַפּלין. וואָס פאַר אַ גרויסער מענש ער איז, וויפיעל ער קריגט בעצאָהלט, און אַז ער איז אַ איד. נאָר אַזוי ווי די צוויי קאָנען זיך קיינמאָל ניט אויס־גלייכען מיט די מיינונגען, וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אנדע־רער קאַפּויר, פרעגט מיין ברודער אליהו: מיט וואָס איז טשאַרלי טשאַפּלין אַזוי גרויס? ענטפערט איהם פּיני, אַז טויזענד דאָלאַר אַ וואָך צאָהלט מען ניט גלאַט אַזוי אַבי וועמען... פרעגט איהם אליהו: פון וואַנען ווייסט ער? ער האָט געצעהלט זיין געלד? זאָגט איהר פּיני, אַז ער האָט געלייענט אין די פּייפּערס. און פון וואַנען ווייסט מען, אַז טשאַרלי טשאַפּלין איז אַ איד? זאָגט איהם פּיני, אַז סע שטעהט אַזוי אין די פּייפּערס. פרעגט איהם ווידער אליהו: פון וואַנען ווייסען דאָס די פּייפּערס? זיי זענען געווען אויף זיין ברית? זאָגט איהם פּיני: די פּייפּערס ווייסען אַלץ. למאי פון וואַנען ווייסט מען, אַז טשאַרלי טשאַפּלין

איז אַ שטומער פֿון געבוירען? און אַז ער קאָן ניט שרייבען, ניט לייענען? און אַז זיין טאַטע איז געווען אַ שיכור? און אַז אַליין איז ער געווען אַ קלאָון אין אַ צירק? הערט איהם אויס אליהו און זאָגט מיט אַ קאַלטע לונג־און־לעבער: „און אפשר איז די גאַנצע מעשה אַ ליגען?"... ווערד פיני אנגעצונדען און זאָגט אויף מיין ברודער, אַז ער איז אַ איד אַ נודניק... און איך האַלט מיט פיני'ן. חאָטש אליהו קעהר מיר אָן אַ לייבליכער ברודער, נאָר אַ נודניק איז ער. וואָס אמת איז אמת...

ד.

מיר זענען נאָר־וואָס צוגעגאַנגען צו דער קאַססע קויפען טי־קעטס, דערהערען מיר אַ קול:

— האַו דו יו דו, מעקס? האַו אַר יו, מייק?

דאָס איז געווען מאַטעל דער גרויסער, וואָס זיין נאָמען איז שוין ניט מאַטעל, נאָר מעקס.

— קויפט ניט קיין טיקעטס, — זאָגט אונז מעקס — איך טריט אייך היינט מיט טיקעטס... דאָס הייסט, ער נעמט אונז אויף זיינע הוצאות. און ער ציהט אַרויס פֿון קעשעני אַ האַלבען טאַלער און טהוט איהם אַ וואַרף דעם מיידעל, וואָס זיצט ביי'ם פענסטערעל, און הייסט זיך געבען דריי טיקעטס אפסטערז, דאָס הייסט, פֿון אויבען, אויף דער גאַלעריע.

— ווער איז דער שלים־מזל? — פרעגט אליהו ביי אונז. דערצעהלען מיר איהם, ווער דאָס איז. בעטראַכט איהם אליהו פֿון אויבען ביז אַראָפּ און פרעגט איהם, פאַר וואָס גיט ער איהם ניט אָפּ קיין שלום־עליכם?

— צי דו ביזט שוין געוואָרען אַזוי גרויס אין אמעריקאַ, אַז עס שטעהט דיר שוין ניט אָן צו רעדען אַ אידיש וואָרט?...

ענטפערט איהם ניט מאַטעל דער גרויסער, דאָס הייסט מעקס,

קיין וואָרט אַפילו. נאָר עס דערהערט זיך אַ קוויטש פון דער דרוי־סען־טיר, ווי עמיצער וואָלט אַריינגערעדט פון דער סטריט:

— אידיאָט!

מיר אַלע דרעהען אויס די פּנים׳ער צו דער טיר און מיר זע־העך קיינעם ניט. מיר בעטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע פאַר־וואונדערט. טהוט זיך אַ וואָרף צו דער טיר פריהער אליהו, און נאָך איהם פּיני — ניטאָ קיינער ביי דער טיר. זיי קוקען אויף דער סטעלי, זיי בעזוכען אַלע ווינקעלעך — ניטאָ קיין נפש. ווער קאָן דאָס זיין? דער חברה־מאַן מאָטעל, וואָס הייסט שוין מעקס, נעמט אונז, מיך און מיין חבר מענדעל אָדער מייק, פאַר די הענד, און אַלע דריי קלעטערען מיר אַרויף אַפּסטערז. דאָרטען זאָגט ער אונז אויס דעם סוד, אַז דאָס האָט ער, מעקס, דורכ׳ן בויך אַרויסגערעדט דאָס וואָרט „אידיאָט“. און ער חזר׳ט דאָס איבער געהענדיג נאָך אַ מאָל. און עס פעלט אָן אויף אונז ביידען אַזאַ געלעכטער, אַז קוים וואָס מיר קאָנען דערנאָך איינזיצען און זעהען די קונצען פון טשאַרלי טשאַפּלין.

ה.

זינט איהר לעבט האָט איהר נאָך אַזאַ פערשלעפּטע קרענק ניט געזעהען, ווי מאָטעל דער גרויסער, אָדער מעקס. דאַכט זיך, מע בעדאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען קונצענמאַכער, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. מאַכט איהם נאָך מעקס מיט אַלע פּישטשעוו־קעס. אַרויסגעהענדיג פון טהעאַטער, איז זיך מיישב מעקס און קלעפּט זיך אָן אַ פּאָר קורצע שווארצע וואָנסילעך, ווי ביי טשאַרלי טשאַפּלין. דאָס קאַפּעלישעל האָט ער אַנגערוקט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. די פיס אויסגעדרעהט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין, און דאָס געגגעלע מיט׳ן דרעהען פונ׳ם הינטען, מיט׳ן מאַכען פונ׳ם שטעקעלע — צוויי טראָפּען וואַסער טשאַרלי טשאַפּלין! מיין חבר מענדעל, אָדער מייק, האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען. ער

האט איהם ארומגעהאפּט קושען. און אלע מענשען, וואס זענען געשטאנען ביי'ם טהעאטער אין דרויסען, האבען אונז נאכגעטייט מיט די פינגער: „אַז געהט דער צווייטער טשארלי טשאפּלין"... איהר קאנט זיך פארשטעלען, אַז אפילו אזא ערנסטער מאן, ווי מיין ברודער אליהו, האט זיך געהאלטען ביי די זייטען לאכענדיג. מיין ברודער אליהו האט אבער ניט לאנג געלאכט. אין איין מינוט איז איהם פערשטעהרט געווארען דאס געלעכטער. וואס איז די מעשה? די מעשה איז, וואס פלוצים האט זיך דערהערט א קול, ווי פון אונטער דער ערד ארויס, עפּיס ווי פון א קעלער:

— איי־די־יאט!

ז.

און אלע האבען זיך אנגעבויגען, אריינגעקוקט אין קעלער אריין, וועלכען מיר זענען פערבייגעגאנגען. אלע האבען מיר זיך איינגעהערט. מעקס האט זיך אויך איינגעהערט גלייך מיט אלעמען, גלייך ווי ער ווייסט ניט פון וואס צו זאגען... און פלוצים האט זיך דערהערט א קול, שוין ניט פון הינטען, נאר פון אויבען, עפּיס ווי פון'ם דאך אראפּ:

— איי־די־יאט!...

פריהער אליהו און דערנאך אלע האבען פערריסען די קעפּ ארויף, אויפ'ן דאך. מעקס האט אויך געקוקט ארויף. און דאס האט געהאט דעם זיעבעטען חן. איך און מיין חבר מייק, וואס האבען געוואוסט, פון וואנען די קולות געהען, האבען זיך ניט געקאנט איינהאלטען און האבען מיט א מאל אויסגעשאסען א געלעכטער.

ז.

דאָס האָט שוין מיין ברודער אליהו פערדראָסען. ווען דאָס זאָל ניט זיין אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט, וואָלט מיר שוין אַריינגעפּלויגען אַ פּיינע פּאָר פּעטש אין ביידע באַקען. מיינע אויערען וואָלטען זיך אויך ניט געגאַרט. גאָר אַזוי ווי דאָס איז געווען אין מיטען ניו־יאָרק אויף דער סטריט, האָט זיך אליהו בעגנוגענט נאָר דערמיט, וואָס ער האָט אונז ביידען גוט אויסגעשאָלטען, מיך און מיין חבר מייק. און נאָכדעם האָט ער גענומען אונז זאָגען מוסר. ער האָט אונז אָנגעוויזען אויף מאָטעל דעם גרויסען, דאָס הייסט — אויף מעקסען.

— נעמט אייך אַראָפּ אַ מוסר, — האָט אונז אליהו געזייפט די פּנים'ער, — לערענט זיך פון אייערם אַ חבר... אַ בחור'על גלייך מיט אייך, פאַר וואָס לאַכט ער ניט אַזוי, ווי איהר ?...

— אי־די־אָט ! — האָט זיך דערהערט ווידער אַ מאָל הינטער אליהו'ס פּלייצעס. אליהו האָט זיך אויסגעדרעהט צוריק. אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך אויסגעדרעהט אונזער חבר פּיני, און מיר אַלע נאָך איהם. און מעקס האָט זיך אויך געגעבען אַ דרעה־אויס צוריק. איך און מייק זענען שיער ניט צעזעצט געוואָרען פאַר געלעכטער.

ח.

„אין אמעריקא רעדען די שטיינער"... אַזוי האָט זיך אויסגעדריקט אונזער חבר פּיני. ער וואָלט נאָר אַ בעלן געווען וויסען, ווער מען רופט מען דאָס „אידיאָט"? רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו:

— ווער עס פרעגט, דער איז עס...

ווי ערשטוינט איז ער אָבער געוואָרען, אַז פון אונטער דער ערד האָט זיך פּלוצים דערהערט אַ פערדומפּען קול :

— איהר האָט אַ טעות, רב אליהו! ביקאַז דאָס זענט איהר אליין טאָקי דער אידי־אָט! —

ט.

פון דעמאָלס אָן געהט שוין מעהר ניט מיין ברודער אליהו אין די מואווינג פּיקטשורס און וויל ניט הערען פון טשארלי טשאַפּלין.

מיר גהען פערגרעסערן די ביזנעס

17

מיר געהען פערגרעסערן די ביזנעס

אַ.

אין אַמעריקאַ האָט מען פיינט שטעהן אויף איין אָרט. אין אַמעריקאַ געהט מען פאָרווערטס. דאָס הייסט, מע וואַקסט, מע ווערד וואָס אַ טאָג גרעסער... די ביזנעס, וואָס מיר האָבען געמאַכט אויף אונזער סטענד, האָבען ניט געטראָגען אויף אויסצוהאַלטען אַ משפחה פון קיין־עין־הרע זיעבען פאַרשוין. האָבען מיר גענומען זוכען אַ גרעסערע ביזנעס. שוין ניט קיין סטענד, קיין טישעל הייסט דאָס. נאָר טאַקי אַ גאַנצע סטאָר. אַ קלייט הייסט דאָס. אין אַמעריקאַ בעדאַרף מען לאַנג ניט זוכען. מע דאַרף נאָר נאָכקוקען, ווי איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אין די פייפערס. דאָרט געפינט איהר וואָס אייער הארץ גלוסט. טאַקי פון פויגעלמילך. דער חסרון איז, וואָס פאַר איין איינגעפיהרטע ביזנעס הייסט מען זיך גוט בעצאָהלען. אַ נאָמען קאָסט געלד. פאַר דער פירמע בעדאַרף מען אַמאָל מעהר בעצאָהלען ווי פאַר דער סחורה. אַ סימן האָט איהר, אַז אַפילו אונזער סטענד, וואָס האָט אונז אַריינגעבראַכט קוים צעהן דאָלאַר אַ וואָך, האָבען מיר אויך פערקויפט פאַר גוט געלד — נאָר צוליעב דער פירמע. אַ גרינהאָרן האָט דאָס ביי אונז אָפּגעקויפט. ער האָט זיך אַפילו ניט שטאַרק נאָכגעפרעגט ביי אונז, וויפיעל מיר מאַכען. איהם איז גע־

ווען געגוג צו זעהען, אז זיעבען נפשות דרעהען זיך ארום איין סטענד און מאכען א לעבען. מסתמא איז דאס א „ביזנעס"...

ב.

דעם סטענד האבען מיר פערקויפט מיט דער גאנצער סחורה, מיט די בעסקעטס, מיט די כלים און אפילו מיט דער שאר־קיים. נאר דעם סוד, ווי אזוי מע מאנופעקטשורט סאדע־וואסער, אלערליי סיראפען, און, איבערהויפט, ווי אזוי מע מאכט דעם געטראנק, וואס מע רופט איהם „סיידער" — דאס האט מיין ברודער אליהו נישט געוואלט אויסזאגען פאר קיין געלד ניט. ער האט געזאגט, אז איטליכער מאנופעקטשורט דאס, ווי ער פער־שטעהט. למאי ער מאנופעקטשורט וויין אויף פסח? מיין ברודער אליהו'ס פסח'יגער וויין האט א שם אין אמעריקא. קוקט נישט דע־רויף, וואס ער מאנופעקטשורט איהם ערשט דאס ערשטע יאהר. אלע אונזערע בעקאנטע, וואס דאוונען מיט אונז שבת אין אונזער כתרילעווקער שוהל, האבען אונז צוגעזאגט, אז וויין אויף פסח וועלען זיי ניט נעמען אין ערגיץ, נאר ביי אונז. אונזער חבר פיני האט ארויסגעלאזט א קלאנג און צעפויקט איבער ניו־יארק, אז מיין ברודער אליהו מאנופעקטשורט פסח'יגען וויין — מעג איהם טרינ־קען דער פרעזידענט. אויף צו פויקען איז אונזער פיני א מזיק. דא ווערד דאס אנגערופען: „אדווערטייזען". פיני זאגט, אז דערויף, דאס הייסט אויף אדווערטייזמענטס, שטעהט אמעריקא. איטליכער סוחר מעג לויבען זיין סחורה. יעדער ארבייטער מעג אדווערטייזען זיין מלאכה. די גאנצע וועלט מעג וויסען, אז מיין געטראנק איז זויער־עסיג. נאר איך מעג מיר אדווערטייזען, אז ס'איז זיסער פון צוקער. איהר מעגט זיין איבערצייגט, אז מיין ארבייט איז ניט ווערטה קיין פעני. נאר איך קאן עס מיר שאצען, אז ס'האט די ווערטה א מיליאן. עס איז אמעריקא. א פרייע מדינה.

ג

שטארק אויסגעפויקט און צעאדווערטייזט איבער גאנץ „דאון־טאון" מיין ברודער אליהו'ס פסח'יגען וויין, האט אונזער חבר פיני אוועקגערופען מיין ברודער אויף א זייט און האט איהם אזוי געזאגט:

— הער זשע אויס, אליהו. איך האב דיר אדווערטייזט דיין פסח'יגען וויין, וואס מע דארף ניט בעסער. זעה־זשע, איך זאל ניט האבען דורך דיר קיין בזיונות. ווארום דו קאנסט אנמאנר־פעקטשורען אזא וויין, ער זאל זיין אזוי געשמאק, ווי דיין גע־טראנק אין דער אלטער היים... זאלסט דו געדענקען, אז דאס איז אמעריקא, און דא טרינקט מען וויין, ניט קיין קוואס...

דא האט זיך מיין ברודער אליהו געפונען בעלעדיגט און האט נישט געוואלט ענטפערען פיני'ן קיין ווארט אפילו. פאר איהם האט שוין אפגעענטפערט ברכה. מיין שווענערין האט אפגע־צוואגען אונזער חבר פיני מיט א הייסען אקראפ. זי האט זיך אנ־גערופען און האט אזוי געזאגט:

— עמיצער, א פרעמדער, זאל שטעהן ביי דער זייט און הע־רען אזעלכע ווערטער, וואלט ער זיכער געקאנט מיינען, אז אין אמעריקא זענען לויטער מיוחסים און סטעקראטען, וואס טרינקען ניט קיין אנדער משקה, א חוץ וויין, און באדען זיך אין האניג און אין שמאלץ און אין אלדאס גוטס... לאם איך האבען די גליקלי־כע יאהר, וויפיעל קווארט סאראוועץ און ראסעל פון אוגערקעס עס ווערד דא אויסגעטרונקען א טאג!... איך האב אליין געזעהען מיט מיינע אויגען איין אלרייטניטשקע פון גרענד סטריט האט בא־שטעלט איין עמער עפעלקוואס מיט א מאה זויערע עפעלעך, קיס־ליצעס... און די ברכות זאל איך האבען, וואס די קיסליצעס זענען בעסער און געשמאקער פון די הינגע ארענדזשעס מיט די גרייפ־פרוטס, וואס מע ווייסט אפילו ניט, ווי אזוי מע שניידט דאס און מיט וואס מע עסט דאס...

איך געב ניט איבער ביז'ן סוף אַלסדינג, וואָס ברכה האָט דאָ אַרויסגעזאָגט. וואָרום ברכה, אַז זי הויבט אָן צו רעדען, וועט זי אַזוי גיך ניט אנשווייגען ווערען. פיני ווייסט עס גלייך מיט מיר. רוקט ער אָן דאָס היטעל און נעמט דעם וועג. דאָס איז די בעסטע עצה. איך טהו אויך אַזוי.

ד

קענדיי־סיגאַר־סטיישאָנערי־סטאָר מיט פינף רומס. גרויסער באַרגיין. גוטע ביזנעס. בעסטע נאַכבאַרשאַפט. אור־זאַכע סיגנעל. שנעל איבערגעבען." וואָס זאָגט איהר אויף דער עברי ? איאָ, ס'איז ביי אייך תרגום־לשון ? מע מוז אייך פערטייטשען איטליכס וואָרט בעזונדער. אַניט, וועט איהר ניט פערשטעהן.

דער פשט איז אַזוי : „עס גיט זיך איבער אַ קלייט, וואו מע פערקויפט קאָנפעקטען, סיגאַרעטען, שרייבגעצייג, גאַזעטען און נאָך אַזעלכע זאַכען. אַ גרויסע מציאה. מאַכט גוטע געשעפטען. די בעסטע שכנים. און מחמת דער בעל־הבית איז ניט קיין בעווייב־טער, דעריבער גיט ער איבער דאָס געשעפט וואָס גיכער"...

דאָס האָבען מיר אַרויסגעלייענט פונ'ם פייפער, און מיר האָבען אַלע דערפיהלט, אַז דאָס איז פאַר אונז די ריכטיגע ביזנעס. גלייך ווי געמאָסטען. און מיר האָבען אָנגעהויבען געהן אָנקוקען די ביזנעס. פריהער זענען געגאַנגען די מאַנסבילען. דאָס הייסט, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פיני און מיר אינצווייען, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל, וואָס מע רופט איהם שוין מייק. אונז זענען די ביזנעס געפעלען. דערנאָך זענען געגאַנגען די וויי־בער : די מאַמע, מיין שוועגערין ברכה און פיני'ס ווייב טייבעל. איז זיי ניט געפעלען. איטליכע פון זיי האָט געפונען איין אַנ־דער חסרון. מיין מאַמע האָט געזאָגט, אַז ס'איז איהר צו־ווייט פון דער שוהל. דאָס הייסט, ס'איז אויף יענער גאַס אויך פאַרהאַן

א שוהל. איז דאס אבער א פרעמדע שוהל. ניט אונזער כתרילעווקער שוהל. פרעגט ביי איהר אליהו, אויב אין דער שוהל איז דער אייגענער אידישער גאט, וואס אין יענער שוהל? ענטפערט איהם די מאמע, אז דער גאט איז דער אייגענער, נאר די אידען זענען אנדערע. זי איז צוגעוואוינט צו די כתרילעווקער אידען. מיט כתרילעווקער אידען, זאגט זי, דאוועגט זיך גאר אנדערש. זי קאן זיך ניט פארשטעלען, ווי אזוי וועט זי הערען איין אנדער בעל־תפלה, ניט אונזער הערש־בער דעם חזן?

ה.

דאס איז דער מאמעס טענות. מיין שוועגעריו ברכה האט אויף די ביזנעס איין אנדער חסרון: וואס ווען מיר טהון, זאגט זי, מיט אזוי פיעל רומס? צו וואס דארפען מיר פינף רומס? האט אונז אונזער שכנה פעסי די גראבע געגעבען איין עצה: מיר זאלען די איבעריגע רומס פערדינגען. אפגעבען צו א פאר קווארטיראנטען מיט קעסט. דא ווערד דאס אנגערופען: „אריינגעמען בארדערס". א „בארדער" הייסט א שכן. א קווארטיראנט. זאגט ברכה: „נאך דאס פעהלט אונז. האבען צו טהון מיט קעסט־קינדער". און טייבעל זאגט איהר נאך איטליכס ווארט, ווי א פאפוגאי: „נאר דאס פעהלט אונז. האבען צו טהון מיט קעסט־קינדער"... זאגט פיני צו זיין ווייבעל: „טאמער וואלסט דו אמאל געזאגט דיין אייגען ווארט, ניט איבערקייען ברכה'ס ווערטער?"... טרעט ארוים ברכה און קיהלט אפ אונזער פיני'ן: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... און טייבעל חזר'ט איבער: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... רופט זיך אן פיני צו זיין ווייב: „וואס וואלסט דו געטהאן, ווען דו זאלסט זיין אליין?"ענטפערט איהם ברכה: „וואלט איך — זאלט איך, לעקאך — איז מקח"... און טייבעל זאגט איהר נאך: „וואלט איך — זאלט איך, לעקאך — איז מקח"... טהוט פיני א שפיי־אוים „טפו!" — און געהט אוועק.

ז.

מיינט איהר, אז נאָר מיר אַליין זענען געגאַנגען אַנקוקען די ביזנעס? עס האָבען זיך מטריח געווען אויך אונזערע מחותנים, אונזערע פריינד און בעקאַנטע. קודם כל איז געגאַנגען אונזער מחותן, יונה דער בעקער. דערנאָך — זיין ווייב, אונזער מחותנת׳טע, ריבה׳לע די בעקערין.ביידע מיט אַ מאָל קאָנען זיי ניט איבערלאָזען די קנישעס אויף הפקר. מוזען זיי אַלע מאָל געהן אייכציגווייז. דערנאָך איז געגאַנגען משה דער איינבינדער. און נאָך איהם — פּעסי די גראָבע... נאָר שאַ! דאָ מוז איך מיך אַליין אונטערברעכען און זאָגען אויפ׳ן היגען לשון: „עסקיוז מי, איך האָב געמאַכט אַ מיסטייק“. אויף אונזער מענשליך לשון וועט דאָס הייסען: „האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך האָב געהאַט אַ טעות“. פריהער איז געגאַנגען אונזער שכנה פּעסי די גראָבע. דערנאָך ערשט איז געגאַנגען איהר מאַן, משה דער איינבינדער. און נאָך זיי זענען געגאַנגען גלאַט אַ פּאָר בעקאַנטע גוטע פריינד, וואָס דאַוונען מיט אונז אין איין שוהל, דאָס הייסט, אַ פּאָר כתרילעווקער אידען, וואָס פערשטעהען אין די ביזנעס. האָט זיי דער ביזנעסמאַן ניט שען אויפגענומען. דאָס הייסט, ער האָט זיי פּשוט דורכגעטריבען. ער האָט זיי געזאָגט, אַז ער האָט זיך קיינמאָל ניט פאַרגעשטעלט אַזאַ גרויסע משפּחה! האָט דאָס מיין מאַמען פערדראָסען. איז זי אַוועק צו איהם מיט מיין שוועגערין ברכה. האָט איהם ברכה אָפּגעשפּיעלט אַ וויוואַט, אַז ער וועט זי האָבען צו געדענקען! דער סוף איז געווען, אַז דער ביזנעסמאַן האָט געשוואָרען ביי גאָט, אַז ער גיט אויף די ביזנעס נאָר צוליעב דעם, וואָס ער געהט חתונה האָבען. איצט האָט ער שוין חרטה. אַז אַ אידינע, זאָגט ער, קאָן האָבען אַזאַ מויל, ווי אונזער ברכה, איז ניט כדאי צו חתונה האָבען. שוין גלייכער, זאָגט ער, בלייבען ביז׳ן טוידט אַ סינגעלמען. דאָס הייסט, אַ בחור...

ז.

דאס איז אבער נאר געזאגט. דער ביזנעסמאן איז אויסגעגאנגענע פערקויפען די ביזנעס, פונקט אזוי ווי מיר האבען גע'חלש'ט נאך די ביזנעס. ובפרט, אז אונזער סטענד האבען מיר שוין כמעט פערקויפט. איך זאג „כמעט", ווייל דער גרינהארן, וואס איז געגאנגען איבערנעמען אונזער סטענד, האט אונז מיט גוואלד ארייגעשטופט צעהן דאלער איין אויפגאב. דא הייסט עס א „דעפאזיט". מיר האבען שוין חרטה געהאט, וואס מיר האבען ביי איהם גענומען דעם דעפאזיט. ווארום דער גרינהארן איז גע־האנגען איבער אונז דעם גאנצען טאג. ער האט שוין גארניט גע־וואלט אפטרעטען פון אונזער סטענד. א איד א נודניק. א סך א גרעסערער נודניק פון מיין ברודער אליהו. מיין ברודער איז גאלד אקעגען איהם. ער האט זיך אונז אזוי איינגעגעסען אין די ביינער, אז מיר האבען איהם געווארפען אין פנים אריין זיין דעפא־זיט. האט ער אבער ניט געוואלט איהם נעמען צוריק. ער האט זיך פערליעבט אין אונזער סטענד. ער איז געווען זיכער, אז מיר ווע־רען גליקליך. „א גרינהארן בלייבט א גרינהארן!"... אזוי זאגט אונזער חבר פיני.

ח.

וואס הייסט א „גרינהארן"? — פרעגט מיך עפיס גרינגערס! מיין חבר מייק ווייסט אויך ניט וואס דאס איז. מיר הער־רען, אז מע זאגט „גרינהארן" — זאגען מיר אויך. איך בין א בעלן געווען אויף א טשיקאוועסט אפמאהלען דעם אידען, וואס האט אפגעהאנדעלט ביי אונז דעם סטענד, מיט א ווייס קריי־דעל אויף די שטיינער פונ'ם טראטואר. נאר אויפ'ן שטערן האב איך איהם צוגעזעצט א לאנגען הארן מיט גרינע קרייד. האט איהר בעדארפט הערען די געלעכטערע, וואס זענען געווען. אלע האבען

דערקענט אונזער גרינהאָרן און אַלע האָבען געלאַכט. אַ חוץ מיין ברודער אליהו. ער האָט ניט געלאַכט. דאָס הייסט, שלאָגען האָט ער מיך ניט געשלאָגען. נאָר ער האָט מיך געצוואונגען, איך זאָל מיט אַ נאָסער שמאַטע אָפּווישען דעם גרינהאָרן. אַניט, וועלען מיר דאַרפען צאָהלען שטראָף. פאַר יעדע זאַך צאָהלט מען דאָ שטראָף. פּרופט אַ שפּיי טהון אין סטריט — וואַכסט אויס אַ גאָראָדאָוואָי (דאָ הייסט ער „פאָליסמאַן"). ער נעמט אייך פאַר איין אויהער און פיהרט אייך אָפּ גלייך אין חד־גדיא אריין (דאָ הייסט עס „פאָליסטיישען"). און דאַרטען שטראָפירט מען אייך אָפּ אין פינף דאָלער. זעהר שטרענג אין אַמעריקא!

ט.

קעהרט איהר אודאי מיינען, אַז דאָ איז אַזוי ריין און זויבער, ווי אין אַנטוועָרפּען, און קיינער שפּייעט ניט אויף דער סטריט? האָט איהר אַ טעות. מע שפּייעט און מע חראַקעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. אַמעריקא — אַ פרייע מדינה. סיידען אפשר אויף דער פינפטער עוועניו. און דאָס — ניט אַרמעדום. נאָר דאָרט, וואו די מיליאָנערען זיצען. מיליאָנערען שפּייען ניט. שפּייען שפּייעט נאָר דער, וואָס ס'איז איהם ניט גוט. און דעם רייכען איז דאָך גוט — וואָס וועט ער שפּייען?...

מיר מופען

18

מיר מופען

א.

אין אמעריקא איז אזא מנהג — מע מופט. דאס הייסט, מע פעקעלט זיך פון איין דירה אין דער אנדערער. פון איין ביזנעס אין דעם אנדערען. יעדער איינציגער מוז מופען: מופט ער ניט מיט זיין גוטען ווילען, מאכט מען איהם ער זאל מופען. דאס הייסט, אז איהר צאהלט ניט קיין דירה־געלד (דא הייסט עס „רענט"), גיט מען איין אויף אייך און מע ווארפט אייך ארויס. ווערד דאס אנגערופען, אז מע האט אייך ארויסגעמופט. דעריבער טארט איהר זיך ניט וואונדערען, אז מע טהוט אייך א פרעג: „ווען מופט איהר?" און אז מע פרעגט אייך, מוזט איהר ענטפערען. פאר ניט וועלען ענטפערען האט מיין ברודער אליהו געחאפט א פסק פון אונזערען א קאסטאמער, וואס גיט אונז צו לייזען פאר מעטשעס (שוועבעלעך). דאס הייסט, ער בעקומט פון אונזער סטענד אלע וואך א באקסעל מעטשעס אהן געלד. דא גיט מען שוועבעלעך אומזיסט. מע דארף גארניטווארטען, ביז מע וועט געבען. מע געהט צו און מע נעמט אליין.

ב.

דער קאַסטאַמער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז אַ מאָדנער מענש. עס איז כדאי, איך זאָל אייך איהם אַפּמאָהלען. וועד ער איז און וואָס ער איז — ווייסען מיר ניט. וואו ער וואָהנט און וואָס זענען זיינע ביזנעס — ווייסען מיר אויך ניט. קיין רייכער מאַן, ווייזט אויס, איז ער ניט. דאָס זעהט מען נאָך זיין אויסגעריבענעם קאָט, וואָס ער בייט איהם קיינמאָל ניט אי־בער. נאָך זיין אָפּגעבאָרעט קאַפּעלישעל און נאָך זיינע געלאַטעטע שיך. דערפאַר איז ער אָבער זעהר איין אַקוראַטנע מענש. ער קומט צו אַלע טאָג אין דער זעלבער שעה און צו דער זעלבער מינוט. ער נעמט דעם מאָרגען־פּייפּער, טהוט אין איהם אַ קוק אַריין אויף דער ערשטער און אויף דער לעצטער פּיידזש, חאַפּט אַ קוק אויך אין דער מיט פונ׳ם פּייפּער און לעגט איהם אַוועק צוריק. קויפען האָט ער נאָך קיין איינציג מאָל ביי אונז ניט געקויפט קיין זאַך. א חוץ, וואָס ער נעמט אַלע וואָך אַ באָקסעלע מעטשעס אומזיסט. און אַ חוץ וואָס ער לייענט אַלע טאָג דעם מאָרגען־פּייפּער. האָט דאָס מיין ברודער אליהו מסתמא פערדראָסען. איין מאָל אַ חכמה, צוויי מאָל אַ חכמה. אָבער ניט אַלע טאָג. איז זיך מיישב אליהו איינמאָל און טהוט איהם אַ זאָג:

— עס קאָסט אַ פּעני...

דער קאַסטאַמער טהוט זיך זיינס. דאָס הייסט, ער לייענט די ערשטע און די לעצטע פּיידזש פונ׳ם מאָרגען־פּייפּער. מיין ברודער העכערט דאָס קול:

— עס קאָסט אַ סענט! . . .

דער קאַסטאַמער טהוט אַ קוק אין מיטען, לעגט צענויף דעם פּייפּער און לעגט איהם אַוועק אויפ׳ן זעלבען אָרט, ווי ער איז געלעגען.

ג.

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

(אויף דעם ארט ווערען איבערגעריסען מאטעל פייסי דעם חזנ'ס מעשיות פון אמעריקא. „מ י ר מ ו פ ע ן" איז געווען די לעצטע זאך, די לעצטע שורות, וואס שלום־עליכם האט געשרי־בען עטליכע טעג פאר זיין אוועקגעהן פון אונז, שוין ליגענדיג אויף זיין טוידטען־בעט. ער האט נאך אוועקגעשטעלט א גרויסען גע'כתיבה'טען אות „ג", נאר נאכ'ן גימל געהען אין מאנוסקריפט לעדיגע ווייסע בלעטלעך. אזוי אז דער אונבעקאנטער „קאסטאמער" אהן א נאמען בלייבט אונבעקאנט, און די אלע ווייטעריגע ביל־דער און טיפען פונ'ם אידיש־אמעריקאנישען געהעטא־לעבען, וואס האבען גערעגט דעם שטענדיג־וואכענדיגען דמיון פון אונזער גרוי־סען שילדערער אין זיינע לעצטע טעג, בלייבען פערשלאסען און פערזיגעלט פאר דער אידישער ליטעראטור.

וועגען דעם דאזיגען לעצטען קאפיטעל פון שלום־עליכם'ס שאפען (און אפשר אויך וועגען דעם פריהעריגען פ א ר ־ ל ע צ ־ ט ע ן קאפיטעל פון „מאטעל פייסי דעם חזנ'ס אין אמעריקא") איז אונז, זיינע הויז־מענשען, אויסגעקומען צו הערען פון איהם אליין דיענסטאג דעם 9־טען מאי, אין אבענד, דאס הייסט, פיער טעג פאר זיין טוידט, האט מען מיך דורכ'ן טעלעפאן אוועקגערו־פען פון מיין ארבייט און איבערגעגעבען, אז שלום־עליכם רופט מיך, איך זאל באלד קומען. פון די דאקטוירים האב איך געוואוסט

און בין געווען זיכער, אז דעם קראַנקענ'ס לאַגע איז נ י ט ערנסט און אז עס דאַרף נאָר נעמען עטליכע טעג ביז ער וועט געזונד ווע־רען. און דאָך האָט מיך דעם גאַנצען וועג, פון דער „איסט סייד" ביז בראָנקס, געדריקט אַ מאָדנער שווערער אַנגסט. איך האָב זיך בערוהיגט ערשט דעמאָלט, ווען איך האָב דערזעהען דאָס פענסטער פון שלום־עליכם'ס צימער, פון וועלכען עס האָט זיך געגאָסען אַ שטילער רוהיגער שיין.

איך האָב געטראָפען שלום־עליכם'ן אויפ'ן בעט דוקא מונטער און עטוואָס אויפגעלעבט. מע האָט איהם געהאָט איינגעגעבען נאַהרונג אויף אַ קינסטליכען אופן, ווייל די דאָקטוירים האָבען גע־גלויבט, אז דאָס איז ביי איהם אַ נערוועזע מאָגען־קראַנקהייט. מיט עטליכע שעה צוריק, נאָכמיטאָג, בין איך געווען ביי איהם אין צי־מער, נאָר איצט האָט ער געזאָגט, אַז איהם דאַכט זיך, אז ער האָט מיך ניט געזעהען שוין עטליכע טעג. מיט אַ שוואַכען שמיי־כעל אויפ'ן אויסגעמוטשעטען געזיכט האָט ער דערצעהלט, וואָס פאַר אַ וואונדערליכע ווירקונג די קינסטליכע נאַהרונג האָט אויף איהם געמאַכט — עס האָבען זיך איהם ממש געעפענט די אויגען און ער זעהט פאַר זיך די ליכטיגע וועלט. צווישען אַנדערעס האָט ער מיך געפרעגט, צי מע ווייסט אין דער רעדאַקציע פון דער „וואָר־הייט" (וואו ער האָט די לעצטע צייט געשריבען), אז ער איז קראַנק, און האָט אונז דערצעהלט, אַז היינטיגע נאַכט (דאָס הייסט, די נאַכט פון מאָנטאָג אקעגען דיענסטאָג) האָט ער געשריבען, נישט קוקענדיג אויף די גרויסע יסורים, וואָס האָבען איהם נישט אָפגע־לאָזט אַ מינוט ניט. „איך ליג אזוי און ליג אַ גאַנצע נאַכט, — האָט ער דערצעהלט, דערביי שווער געהאַפט דעם אָטהעם — שלאָ־פען קאָן איך ניט, די געדאַנקען טראָגען... וואָס זשע איז דער תכלית אַזוי צו ליגען? זאָג איך צו דער מאַמע: וואָס וועל איך דאָ אויסליגען? ביז טאָג איז נאָך ווייט... אַמעהר, גיב אַהער די פען און די פאַפקע מיט'ן פאַפיער, וועל איך חאָטש שרייבען. שרייבען איז מיר אַ סך גרינגער, ווארום סאַי ווי סאַי מוטשען די

גערעדט, לאזען ניט צו־רוה... און אט אזוי פאוואלינקע האב איך אנגעשריבען עטליכע קאפיטלעך פון מאטלען"...

און די עטוואס מיעדע, הימעל־קאלירטע אויגען, וואס האבען די לעצטע טעג אפגעגעבען מיט א מאדנע בלויקייט, א ריינע, א ווייטע, ווי די בלויקייט פון הימעל, האבען דערביי אויפגעשטראהלט מיט א קינדיש־קינסטלערישער בעגייסטערונג.

דאס זענען געווען די לעצטע שורות פון שלום־עליכם'ס שאפען און דאס זענען געווען זיינע לעצטע ווערטער, וואס ער האט גערעדט וועגען זיין שרייבען. אויף מארגען איז זיין לאגע געווארען ערנסט, די דאקטוירים האבען זיך פערלארען, און דאס אומגליק איז אויסגעוואכסען נאהענט, ווי א חמארע...

דאס לעצטע מאנוסקריפט „מיר מופען", חאטש ס'איז געשריבען מיט שלום־עליכם'ס כאראקטעריסטישער פיינער און קלארער האנדשריפט, איז דאך צו דערקענען, אז ס'איז געשריבען געווארען שוין ניט מיט א געזונדער לייכטער האנד. די אותיות זענען עטוואס געצוקט און געקרימט, געהען ניט אומעדום גלייך, נאר דא גרעסער און דא קלענער, און זענען שוין ניט אזוי פערעלדיג און געטאקט, ווי דער בעריהמטער געטאקטער פערעל־כתב פון שלום־עליכם. עס איז אויך כמעט נישט צו בעמערקען אין דעם דאזיגען לעצטען כתב־יד קיין אויסגעמעקטע און פון־אויבען צוגעשריבענע שורות, אזוי ווי ס'איז תמיד געווען די געוואהנשאפט פון שלום־עליכם שטארק צו בעארבייטען און צו שלייפען זיינע ווערק. די עטליכע קליינע קאפיטלעך זענען, אפנים, געשריבען געווארען פון דער ערשטער האנד און האבען עטליכע טעג געווארט אויף זייער מייסטער, ער זאל זיי בעפוצען אויף זיין שטייגער — און האבען זיך ניט דערווארט...

(אנמערקונג פון י. ד. בערקאוויטש.)

עולם־הבא

א שאַרזש אין איין אַקט.

פּערזאָנען:

מיסטער טשערקים — אַיין אַלל־רייטניק.

מיסעס טשערקים — אַיין אַלל־רייטניטשקע.

מיסטער קוואַטשקע — א היברו־טיטשער.

אַ איד.

צוויי עדות.

אָרט — די ווייטע פּראָווינץ אין אמעריקא.

צייט — דאָ ניט לאנג.

(אין פּאַרלאָר, אין אַ ראָקינג־טשער, זיצט מיט אַ ציגאַר אין מויל, די פיס ארויף, מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס, אַ גוט געבויטער מאַן פון מיטעלע יאָהרען, עלעגאַנט געקליידט. אַקעגען איהם, אויפ'ן צווייטען ראָקינג־טשער, זיצט ד י מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס, אַ שווערע שטיק מיט אַ דריי־גאָרענדיגען גוידער. ביידע קאַטשען זיך.)

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס (אַ קוק אויפ'ן זייגער). וואָס איז די מעדער מיט'ן טימשער? צוגעזאָגט קומען מיט'ן רעווערענט פון עולם־הבא, און קומט ניט. אַלבעטשיע, אַז ער האָט חרטה.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. נעווער מאַיי! (געהניצט).

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. וואָס הייסט נעווער מאַיין? ביזנעס איז ביזנעס...

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. צו וואָס טויג דיר די ביזנעס, דזשאַ? ס'וועט נאָר קאָסטען געלט...

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. ביי דיר איז דאָס געלט אַגלי! זאָלסט אַ טראַכט טהון אביסעל ווייטער — דאַט נאָט! ביקאָז דו לעבסט נאָר מיט'ן היינט. איך טראַכט מיר אריין אין מיין לייף, ווי אַזוי מיר זענען מיט דרייסיג יאָהר צוריק געקומען אין דיז קאַנטרי, און האָבען ביידע געפּעדעלט, זענען מיר געווען אידען גלייך מיט אַלל די פּיפּעל — באָט וואָס זענען מיר איצט? (שטעהט אויף, שפּאַנט אום). וואָס פאַר אידען זענען מיר? ניט קיין שבת, ניט קיין יום טוב, ניט קיין טלית, ניט קיין תפילין — נאָטינג!

טאג ווי נאכט אדער אין פאקער, אדער אין פינאקעל, אדער אין אנדערע גיימס, און הויבען גאר ניט אן צו טראכטען וועגען יענע ווארלד, איבער האנדערט ענד טווענטי יערס, ווער וועט עפטער אונז זאגען קדיש ?

מיסטער טשערקיס. וואס הייסט ? מיר האבען ניט קיין זיהן ?

מיסטער טשערקיס (האט זיך אפגעשטעלט). אט די לויפערס וועלען זאגען קדיש ?

מיסעס טשערקיס. דזשייק, קאן זיין, וועט קיין קדיש ניט זאגען, אבער מאקסילע ? — מיר פאר זיין קאפ !

מיסטער טשערקיס. מאקס וועט זאגען קדיש ?

מיסעס טשערקיס. שור וועט ער זאגען קדיש !

מיסטער טשעריקס. אלבעטשיע, אז ניין ! אפשר די ערשטע אכט טאג. באט שפעטער — נאסער !

מיסעס טשערקיס. יעס מעם !

מיסטער טשערקיס. נאסער !

מיסעס טשערקיס. יעס מעם !

מיסטער טשערקיס (א קלאפ אין טיש). אז איך זאג נאסער, איז נאסער ! (מיסעס טשערקיס שליסט צו איהר מויל. — עס דערהערט זיך א קלאפ אין טהיר,ביידע רופען אויס :) קאם אין ! (עס קומט אריין דער טיטשער, מיסטער קוואטשקע, א זשוואווע אידעל מיט איין אויסגעהונגערט אונרוהיג פנים, זעהט אויס האלב שניידער, האלב רעזורענד.)

מיסטער טשערקיס. האו דו יו דו, מיסטער טיטשער, סידאן !

מיסטער קוואטשקע (זעצט זיך אוועק, ווישט זיך דעם שוויס). נו, א היטץ ! קוים מיט צרות איינגעבעטען דעם אידען !... איידער איך האב איהם אויסגעזוכט וואו ער וואוינט — איך וואלט דערפאר ניט גענומען קיין צעהן דאלער, זאל מיין נאמען ניט הייסען קוואטשקע !

מ י ס ט ע ר   ט ש ע ר ק י ס. טאַקי דהי סיים דזשו, וואָס מיר האָבען גערעדט ?

מ י ס ט ע ר   ק ו ו אַ ט ש ק ע. טאַקי דער זעלבער איד... נאָר ער האָט שוין חרטה געהאַט אויף דער גאַנצער מעשה. נישט געוואָלט פאַרקויפען פאַר קיין געלט ! וואָס טויג איהם, זאָגט ער, געלט ? געלט געהט אַוועק, און עולם־הבא בלייבט אויף אייביג... האָב איך מיך צוגעזעצט צו זיין ווייב. אַ אידינע — אַהין־אַהער, כ'האָב קוים גע'פועל'ט פאַר צוויי הונדערט דאָלער זאָל ער אָפּטרעטען האַלב פון זיין חלק עולם־הבא... איהר וועט אָנקוקען אַ איד, איהר האָט זינט איהר לעבט אַזאַ אידען ניט געזעהען ! אָנ־געטהאָן געהט ער ווי אַ טערק, און רעדט מעהר אויף לשון־קודש... געוועזען צעהן יאָהר אין ארץ־ישראל, געקומען אַהער צו גאַסט צו זיינע קינדער און פאָהרט נאָך אַ מאָל קיין ארץ־ישראל... אַ כשר'ער איד, זיצט יומם ולילה און לערענט... אָדער ער לערענט, אָדער ער דאַוועֿנט... און פאַסט תעניתים... אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג... וויסט ניט קיין צורת מטבע...

מ י ס ע ס   ט ש ע ר ק י ס. פון וואַנען זשע וויסט ער צו נעמען צוויי הונדערט דאָלער ?

מ י ס ט ע ר   ק ו ו אַ ט ש ק ע. ער ? חס וחלילה ! ווי קומט ער צו געלט ? איך זאָג דאָך אייך, ער איז צו אַזעלכע זאַ־כען ניט שייך. דאָס האָב איך מיט איהר, מיט זיין אידינע, אָפּ־געמאַכט פאַר איין האַלבען חלק עולם־הבא... מיסטער טשערקיס, זענט איהר גרייט און מע קאָן צוטרעטען צו דער צערעמאָניע פון מכירת עולם־הבא ?

מ י ס ט ע ר   ט ש ע ר ק י ס. פּאָזעטיוולי ! נאָר איך האָב צו אייך אַ קליינע ביטע. (קווינקעלט זיך). איך וואָלט געגליכען, ס'זאָל זיין דערביי, איף איטס פּאָסיבעל, אַ רעווערענט... אַ ריעל רעווערענט...

מ י ס ט ע ר   ק ו ו אַ ט ש ק ע (דערשראָקען). צו וואָס אומ־זיסטע עקספּענסעס ? איך בין ביי אייך אַ טיטשער, דאַכט זיך, ניט

דאָס ערשטע יאָהר. איך פאַרזיכער אייך, אַז איך בין קלאָר אין הלכות עולם־הבא, ווי דער גרעסטער רעוורענט. על־פּי דין דאַרף מען מעהר ניט האָבען ווי אַ האַנט, תקיעת כף פאַר צוויי עדות — און דאָס אַלץ.

מיסטער טשערקים. איז דאָס די לאָא?

מיסטער קוואַטשקע. אַ בפירוש׳ער דין אין הלכות חדותא פרק בבלאי טפשאי... מעג איך זיי געהן אַריינרופען? זיי וואַרטען דאָ אין האָל.

מיסטער טשערקים. אַלל־רייט. און וואָס דאַרף איך טהון?

מיסטער קוואַטשקע. איהר דאַרפט גאָרניט טהון: איהר וועט זיך נאָר מטריח זיין איבערטהון יום־טוב׳דיג, מעהר אידיש, ווי בעת איהר געהט אין שוהל אַריין. אויפ׳ן קאָפּ וועט איהר מוחל זיין אָנטהון אַ העט, און אויך די מיסעס וועל איך בעטען עפּיס נעמען אויפ׳ן קאָפּ, אַבי די האָר צודעקען, און אַז איהר וועט זיך אָנטהון, וועט איהר פריהער וואַשען די הענט, אַזוי ווי מע וואַשט זיך צום עסען.

מיסטער טשערקים (מיט דער זעלבער פרומער מינע). און זאָגען דערביי וואָס?

מיסטער קוואַטשקע. זאָגען — גאָרנישט, נאָר דענקען דאַרפט איהר וועגען גאָט, וועגען טוידט און וועגען יענע וועלט.

מיסטער טשערקים (מיט דער זעלבער פרומער מינע). אַלל־רייט. (שטעהט אויף). באַדאַרף איך מיט זיך אַהער ברענגען סאָם טינג, אַ סדור, אָדער... האַ דו יו קאָלל איט?... אַ מחזור? אַ סליחה?...

מיסטער קוואַטשקע. קיין זאַך! איהר דאַרפט נאָר טראַכטען פונ׳ם טוידט און פון יענער וועלט. און טאָמער קומט עמיצער וועגען ביזנעס — טרייבט איהם אַרויס. טאָמער קלינגט מען אין טעלעפאָן — ענטפערט ניט. לאָזט אַראָפּ דעם ווייער.

און איהר אויך, מיסעס לעבען, רעדט נישט מיט דער דיענסט, און מיט׳ן מאן אויך וואס ווינציגער, און טראכט וואס מעהר פונ׳ם טוידט.

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. אלל־רייט! טשענזשען דעם סוט דארף ביי מיר נעמען א מינוט צעהן אדער פופצעהן. (צו דער מיסעס). קאם אן. דער טאג שטעהט ניט.

(געהען־אפביידע. נאך זיי געהט־אפ אויך דער טיטשער און קומט באלד צוריק מיט׳ן אידען. א הויכער, א שענער, א געזונטער, ווי עס גיט זיך אוים א גערעטענער קצב, אדער א בעל־עגלה. אנגעטהאן געהט ער אין א מאדנע חאלאט מיט א פלאכטע אויפ׳ן קאפ. שענע בארד און פאות בע־ציערען זיין פנים, נאר ס׳איז ניט שווער צו דערקענען, אז דאס זענען פרעמדע בארד און פאות. — נאכ׳ן אידען שלי־פען זיך נאך די צוויי עדות, אידען פון דער גאס).

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע (בעט די עדות זיצען, און דעם אידען פיהרט ער צו נאהענט צו דער ראמפע, רעדט צו איהם אזוי, אז דיא צוויי עדות זאלען ניט הערען). די בארד וואלט איהר גע־מעגט פונדעסטוועגען א ביסעל צורעכט מאכען... זעהט אוים, ווי א פרעמדע...

ד ע ר א י ד (אקעגען שפיעגעל). דאס איז דער בארבער שולדיג, א רוח אין זיין בוזעם אריין! איך זאג איהם: מאך מיר ווי די אקטעיויערען אין טרעיאטער, מע זאל ניט דערקענען. (מאכט צו רעכט די בארד און פאות). וואס זשע דארף איך טהון? וואס דארף איך זאגען, הייסט עס?

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. נאר נישט רעדען! וואס וויני־ציגער רעדען! וואס ווינציגער גערעדט! איהר שטעלט זיך, זייט מוחל, אוועק מיט׳ן פנים צו דער וואנט, אט אזוי א (ווייזט איהם ווי אזוי), גלייך ווי איהר דאווענט.

ד ע ר א י ד. וואס איז פאר א דאווענען אין מיטען דערינען?

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. מנחה וועט איהר דאווענען.

ד ע ר א י ד. אין מיטען ביי טאג?

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. עהרליכע אידען הויבען אן מנחה פון בייטאג.

ד ע ר א י ד. אללרייט — איהר זענט א טיטשער, ווייסט איהר בעסער מן הסתם. איך קאן אבער ניט אויסווענ׳ג.

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. איהר דארפט נישט קאנען. איהר דארפט נאר שטעהן מיט׳ן פנים צו דער וואנט, שעפטשען מיט די ליפען און ארויסלאזען אלע מאל א זיפץ, ווי איין עהרליכער איד... קאנט איהר זיפצען?

ד ע ר א י ד. איך קאן, פאר וואס זאל איך ניט קאנען? איך קאן אייך זיפצען אזוי, אז פון יעדען זיפץ זאלט איהר ביי מיר פאלען אין חלשות...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. צו שטארק דארף מען ניט. (ווייזט איהם ווי אזוי). און רעדען וואס ווינציגער. און דאס וואס איהר מוזט שוין זאגען, זאלט איהר זאגען אויף לשון־קודש.

ד ע ר א י ד. ווי קומט צו מיר לשון־קודש? איך האב מיט מיינע פערד קיין לשון־קודש ניט גערעדט.

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. בהמה! זיי קאנען לשון־קודש גלייך מיט אייך! איהר דארפט נאר בעלעבעטשען וואס ניט איז, פון סדור אדער פון תהלים, בכדי זיי זאלען מיינען, אז איהר רעדט אויף לשון־קודש.

ד ע ר א י ד. אללרייט — איך וועל אייך האקען גאנצע שטיקער פונ׳ם דאווגען, נאר איך האב מורא, איך זאל מיך ניט צעלאכען.

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. זאל אייך גאט היטען פון אזא געדאנק! איהר׳ט אומגליקליך מאכען אי זיך, אי מיך... שא! זיי געהען...

(דער איד שטעלט זיך אוועק מיט׳ן פנים צו דער וואנט. עס קומט אן מיסטער טשערקיס, נאך איהם די מיסעס טשערקיס. ער האט זיך איבערגעטהאן אין א נייעם אנצוג מיט׳ן צי־

לינדער אויפ'ן קאפ, זי האט אנגעטהאן אלע איהרע דיי־מאנדס און דעם קאפ האט זי איבערגעדעקט מיט א ווייסען וואל.ביידע זעהען אויס תאפערדיג, רעליגיעז געשטימט, קוקען מיט גרויס רעספעקט אויף דעם מאדנעם אידען אין זיין מאדנעם קאסטיום).

מיסטער טשערקיס (שטיל צום טיטשער). דאס איז די מען ?

מיסטער קוואטשקע (הויך). איהר מעגט רע־דען העכער. ערשטענס, איז ער טויבליך, און צווייטענס — ער, אז ער דאווענט, קאנט איהר שיסען מיט הארמאטען, וועט ער אויך ניט הערען.

מיסטער טשערקיס איז דאטסא? לאנג וועט ער דאוונען ?

מיסטער קוואטשקע. ניין, נישט לאנג, דאס הייסט, דאוונען דאווענט ער דריי שעה, און פיער שעה, און אמאל זעכס שעה אויך, נאר איצט וועט דאס נעמען עטליכע מינוט, וואָ־רום דאס דאווענט ער פון פארענט.

(אין דער מינוט לאזט דער איד ארויס אזא זיפץ, אז ביידע טשערקיסעס טהוען זיך א ווארף.)

מיסעס טשערקיס. ליסען, מיסטער טיטשער, איך האב אייך געוואלט פרעגען עפים א זאך. (קווייקעלט זיך).

מיסטער קוואטשקע. וואס פאר א זאך האט איהר געוואלט פרעגען, מיסעס? עפעס א דין, וואס איז שייך צו עולם־הבא ?

מיסעס טשערקיס. יא. דאס געהער זיך אן מיט עולם־הבא, און טאקי מיט מיר אליין... אינ'ם חלק עולם־הבא, וואס מיין מאן האנדעלט איין ביי א דעם אידען, האב איך דאך אויך א טהייל ? . . .

מיסטער קוואטשקע. חס וחלילה! א ווייב האט א חלק אין איהר מאן'ס עולם־הבא נאר דעמאלט, ווען ער האט

דאָס פֿאַרדיענט דורך זיין לערנען, אָדער דאַווענען, אָדער צדקה־געבען... אין געקויפֿטער עולם־הבא האָט דאָס ווייב ביים מאַן, ווי דער מאַן ביים ווייב, קיין שום חלק ניט.

מ י ס ע ס   ט ש ע ר ק י ס. אַזוי גאָר? אַ שענער יושר! (בייז).

מ י ס ט ע ר   ק ו ו אַ ט ש ק ע. מיסעס לעבען, אַזוי איז דער דין בפירוש אין מדרש פּליאה הלכות גומעראַבעקע פּרק עולם־הבא — וואָס זאָל איך טהון?

מ י ס ע ס   ט ש ע ר ק י ס (ווייך). גיט זשע מיר איין עצה, מיסטער טיטשער, וואָס טהוט מען, איך זאָל אויך האָבען האָטש אַ שטיקעל עולם־הבא?

מ י ס ט ע ר   ט ש ע ר ק י ס (צו דער מיסעס). אי דאַנט נאָ וואָט איז די מעדער וויט יו? וואָס באָדערסטו? עס געהט אוועק די צייט פֿאַר נאָטינג!

מ י ס ע ס   ט ש ע ר ק י ס (בייז). ביי דיר הייסט עס פֿאַר נאָטינג... אַבי דו האָסט זיך בעוואָהרענט מיט עולם־הבא, און פֿאַר מיר איז נעווער מאַיי! גאָרניט! ער וועט זיך זיצען דאָרטען ווי אַ שררה, מיט אַלע אַלרייטניקעס און מיט אַלע אַלרייטניצעס אין גן־עדן, שפּיעלען מיט די הצופֿות אין פּאָוקער אָדער אין פּינאָקעל, און איך וועל ברענען ווי אַ ליכט אין גיהנם — וואָס אַהרט עס איהם, אַ שטייגער? (וויינט שיער).

מ י ס ט ע ר   ט ש ע ר ק י ס (מיט רחמנות). אָל טעל יו, מיסעס, קאָנסט דאָך קויפֿען פֿאַר דיין געלט אַ פּאַרט עולם־הבא, און טאַקי ביי דעם דזשו. ער טהוט ביזנעס, לאָז ער שוין טהון.

מ י ס ט ע ר   ק ו אַ ט ש ק ע (מאַכט אַ רחמנות־פּנים). איך ווייס ניט, אויב ער וועט פֿאַרקויפֿען נאָך עולם־הבא... איך וועל איהם אַ פֿרעג טהון. (געהט־צו צום אידען, רעדט צו איהם הויך, ווי צו אַ טויבען). האָט קיין פּאַראיבעל ניט, רב אהרן ברב משה! די מיסעס בעט אייך, אפשר איז מעגליך, איהר זאָלט איהר אָפּטרעטען פֿון אייער חלק עולם־הבא... ס'איז אַ יושר, אַזוי ווי איהר מאַן

וועט האבען האלב פון אייער עולם־הבא, לאז זי האבען חאטש די האלב פון אייער האלב.

ד ע ר א י ד. אדון עולם אשר מלך ברטם...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער זאגט: דעמאלט בלייבט איהם איבער עולם־הבא אויפ'ן שפיץ מעסער.

ד ע ר א י ד. נשמת כל חי תברך את...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער זאגט: סיידען מע וועט איהם באצאהלען פאר א פערטעל אזוי פיעל, ווי פאר א האלב.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. אבי איהר זאגט, ער וויים ניט וואס געלט איז — און דינגט זיך, ווי פאר איין אכס... פאר א פערטעל מעג ער נעמען א פערטעל...

ד ע ר א י ד. כל הנשמה תהלל יה...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער זאגט: אז א פערטעל איז די העלפט, עס מאכט אוים אזוי גרוים ווי הונדערט דאלער.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. פאר וואס איז פאר א פערטעל די העלפט — פארשטעה איך ניט.

ד ע ר א י ד. אשרי יושבי ביתך עוד...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער זאגט: אז א האלב פון האלב איז אלע מאל א פערטעל.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. זאגט איהם, אז צוליעב מיר מעג ער לאזען ביליגער, פאר א פופציגער.

ד ע ר א י ד. לא אמות כי אחיה ואספר...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער וויל ניט הערען, ניט זעהען.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. דארף מען ניט. איכ'ל זיך באגעהן אזוי.

ד ע ר א י ד. הודו לה' כי טוב...

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. ער זאגט: טוב — דאס הייסט, לאז שוין זיין ווי איהר זאגט.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. ווי באַלד אַזוי, לאָז זיין פֿער־ציג דאָלער.

ד ע ר א י ד. כי לעולם חסדו...

מ י ס ט ע ר ק ו ו אַ ט ש ק ע. ער זאָגט: ס'איז צוליעב איך... אַצינד קאָנען מיר צוטרעטען צו דער צערעמאָניע. (טהוט א וואונק צו די עדות, זיי געהען צו).

ע ר ש ט ע ר ע ד ו ת. אונז האָט מען באַשטעלט, מיר זאָלען זיין עדות ביי מיסטער טשערקים, און מע האָט אונז צו־געזאָגט צו דריי דאָלער אויף אַ קאָפּ. איצט ווי באַלד אז די מיסעס וועט אויך דארפען עדות, ווילען מיר צוויי מאָל אזוי פיעל.

צ ו ו י י ט ע ר ע ד ו ת. אָדער האָטש צו פינף דאָלער אויף אַ קאָפּ.

מ י ס ע ס ט ש ע ר ק י ס. אַזוי גאָר? הפקר פּעטרישקע?

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. אַ סטרייק? קעגען אַ סטרייק האָבען מיר סקעבס!

מ י ס ט ע ר ק ו ו אַ ט ש ק ע (זאָג עפּיס צו ביידע עדות אויפ'ן אויער). אַללרייט! אַצינד קאָנען מיר צוטרעטען צו דער מכירה. מיסטער טשערקים! זייט זשע מוחל, קומט אַהער, איהר דאַרפט שטעהן אָט דאָ, אין דער רעכטער האַנד. (מיסטער טשערקים שטעלט זיך אוועק רעכטס). און איהר, מיסעס, זייט זיך מטריח אַהער, אין דער לינקער האַנד. (מיסעס טשערקים שטעלט זיך לינקס. — צום אידען). רב אהרן ברב משה! זייט זשע מוחל אַהער צו מיר! (דער איד געהט צו, זיפצט). איצט, מיינע ליעבע אידען, דאַרף איך אייך זאָגען אַ פּאָר ערענסטע ווערטער, וואָס איהר האָט צו טהון, טאַקי איהר ביידע. איהר זאָלט קלערען פונ'ם יום־המות, פונ'ם לעצטען טאָג, וואָס וועט אמאָל קומען, דעמאָלט ווען די נשמה וועט זיך אָפּטהיילען פון אייער גוף און וועט דארפען געהן אין גן־עדן אריין צו געניסען פון דעם עולם־הבא, וואָס עס טרעט אייך אָפּ מיט זיין גוטען ווילען מורנו רב אהרן ברב משה. פון קיין זאַך אין דער וועלט טאָרט איהר אַצינד נישט קלערען, ניט גוט, ניט שלעכט, נאָר

פון עולם־הבא. דאס איז איינס. דאס צווייטע — זייט אזוי גוט און גיט די רעכטע האנט צו אט דעם אידען רב אהרן ברב משה און זאגט מיר, אויב איהר נעמט איבער מיט אייער גוטען ווילען דעם חלק עולם־הבא, וואס ער טרעט אייך איבער במתנה? זאגט „יא“.

מיסטער טשערקים. יעס.

מיסטער קוואטשקע. נישט „יעס“, נאר „יא“.

מיסטער טשערקים. יא.

מיסטער קוואטשקע. צי גערט אייך ניט איבער א שלעכטער געדאנק און צי האט איהר ניט חרטה, וואס איהר קויפט עולם־הבא? זאגט „ניין“.

מיסטער טשערקים. „נא־סער!“

מיסטער קוואטשקע. ניט „נאסער“, נאר „ניין!“

מיסטער טשערקים. ניין.

מיסטער קוואטשקע. איצט זאגט מיר, ווי אזוי רופט מען אייך אויף אידיש?

מיסטער טשערקים. דזשאזעף.

מיסטער קוואטשקע. און אייער טאטען?

מיסטער טשערקים. אברהמעל.

מיסטער קוואטשקע. יוסף בן אברהם. און אייך, מיסעס?

מיסעס טשערקים. איך פלאסי, נאר אויף אידיש לאה־דוואסי, און מיין מאמע נחמה־סאסי.

מיסטער קוואטשקע. אללרייט! עדות, קומט אהער! איהר זענט עדות, אז מורנו רב אהרן ברב משה טרעט־אפ מיט זיין גוטען ווילען במתנה פאר רב יוסף ברב אברהם האלב פון זיין חלק עולם־הבא, און צו האשה מרת לאה־דוואסי בת נחמה־סאסי די האלב פון זיין האלב עולם־הבא מיט אלע זכיות און פריוויל עגיעס, וואס ער קאן האבען אויף יענער וועלט איבער הונדערט און צוואנ־ציג יאהר. אויך זענט איהר עדות, אז פאר דער מתנה באקומט מורנו רב אהרן ברב משה פון רב יוסף ברב אברהם א מתנה צוויי

הונדערט דאָלער, און פון האשה מרת לאה־דוואָסי בת נחמה־סאָסי א חוץ א מתנה פערציג דאָלער. האָט איהר געהערט? זאָגט „יא“.

ב י י ד ע ע ד ו ת. מיר זענען ניט טויב.

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. איך פרעג אייך ניט, צי איהר זענט טויב; איהר זאָגט מיר: „יא“.

ב י י ד ע ע ד ו ת. יא.

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. האָט איהר פארשטאַנען, וואָס דאָ איז פאָרגעקומען? זאָגט „יא“.

ב י י ד ע ע ד ו ת. שור!

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. זאָגט ניט „שור“, זאָגט „יא“!

ב י י ד ע ע ד ו ת. יא.

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. האָט דאָ חלילה איינער דעם אַנדערען גענויט, געקריוודעט, אָדער אָפּגענאַרט? זאָגט „ניין“.

ב י י ד ע ע ד ו ת. ס'איז ניט אונזערע ביזנעס.

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע (ארויס פון די כלים). אַט גוייעשע קעפּ! זאָגט „ניין“!

ב י י ד ע ע ד ו ת. ניין.

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. דאַנקען גאָט! (צום אידען). זאָגט מיר דריי מאָל אין איין אָטעם: מכשפה לא תחיה! תחיה מכשפה לא! לא מכשפה תחיה!

(דער איד זאָגט איהם נאָך דריי מאָל. מיסטער טשערקיס שוויצט, הויבט דעם צילינדער, ווישט דעם שווייס. די מיסעס טשערקיס איז אויך רויט און פערשוויצט).

מ י ס ט ע ר ק ו ו א ט ש ק ע. מיסטער טשערקיס, מזל טוב! מיסעס טשערקיס, מזל טוב אייך! גאָט זאָל אייך העלפען, איהר זאָלט זיך עלטערען ביז הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר! נאָר איך דאַרף אייך זאָגען, איהר האָט געהאַנדעלט א מציאה. איין אַנדערען וואָלט דאָס געקאָסט פינף הונדערט דאָלער — און אפשר טאַקי אַלע טויזענד, זאָל מיין נאָמען ניט הייסען קוואַטשקע!

מ י ס ט ע ר ט ש ע ר ק י ס. וועלל! (אוועק די פרומע

מינע, טהוט אוים דעם צילינדער). איצט וועלען מיר געהן נעמען א רעפרעשמען. נאר ביזנעס בעפאר פלעזשור. דא האט איהר אייער געלט. (נעמט ארויס צוויי הונדערט דאלער און זעקס דאלער פאר די עדות און גיט איבער צו מיסטער קוואטשקע. — צו דער מיסעס טשערקים). מיסעס! ארוים מיט קעש! (די מיסעס בויגט זיך אן, פערקאטשעט אלע קליידלעך און שלעפט ארויס פון זאק פערציג דאלער, גיט איבער צו מיסטער קוואטשקע). וועלל! איך געה טשענזשען מיין סוט, ביקאז איך פיהל היים, און דו, מיסעס, וועסט זיין אזוי גוט און וועסט אונז טריטען מיט א גלעזעל מאקסי, אדער עפעל־סיידער, אדער איין אנדער דרינק. (געהט אפ. נאך איהם געהט אפ אויך די מיסעס טשערקים).

מיסטער קוואטשקע (אפגעווארט א האלבע מינוט נאך זייער אוועקגעהן, געהט ער צו צום אידען). נו, אצינד, יאקעל בן פלעקעל, לאמיר זיך טיילען! (טיילט). איך הונדערט, מיר הונדערט, אייך צוואנציג, מיר צוואנציג, און דאס זענען צוויי מאל דריי דאלער פאר די עדות.

ערשטער עדות. צו דריי? — אבער גאר לא!

צווייטער עדות. צו פינף דאלער, פעטער!

מיסטער קוואטשקע. נאך צו דאלער — איין עק!

ערשטער עדות. ניין, ס'וועט נישט געהן!

צווייטער עדות. קיין נדבות ווילען מיר ניט. גיט אונז וואס אונז קומט.

דער איד. אייך קומט? פאר וואס? איהר זינגט שען?

ערשטער עדות. אזוי? איהר האט שוין באקומען לשון?

צווייטער עדות. ביז אהער האט איהר גערעדט נאר אויף לאקשען קוילעטש.

דער איד. שקצים! עזות־פנים'ער! גענגסטערס!

ערשטער עדות. א גענגסטער זענט איהר אליין!

צווייטער עדות. אַ גענגסטער מיט אַ מאַסקע, אַ רוח אין דיין פרעמדער באָרד אַריין.

דער איד. אַז ס'איז יאָ אַזוי, טאָ נאָ זשע דיר! (שטעקט אָפּ דעם עדות א פאטש).

צווייטער עדות (חאפט דעם אידען פאר דער באָרד). פּאטשען וועסטו זיך, דו שאַרלאַטאַן, דו עולם־הבא־פּעדלער?...

(ציוזט איהם צו זיך. דעם אידענס באָרד איז ביים צווייטען עדות אין די הענד. אין דעם עפענט זיך די טהיר און עס בע־וויזען זיך מיסער טשערקים אין איין אַנדער קאָסטיום און מיסעס טשערקים מיט א טאַץ. אויף דער טאַץ — א פּאָר פלעשלעך מיט געטראנקען און א פּאָר שעלבעלעך מיט פאר־ביסען. דערזעהען איינעם פון די עדות מיט א באָרד אין די הענד און דעם אידען אָהן א באָרד, האָבען זיי אלץ פער־שטאנען. נאָר פאר גרויס וואונדער זענען זיי געבליבען שטעהן אויף דער טהיר, ווי צוגעשמידט, קוקענדיג איינס אויף דאָס אנדערע. א מינוט האלט־אָן די שטומע סצענע, וואו אלע זענען פארגליווערט. יעדער אין זיין פּאָזע. דער פאָרהאנג פאלט).

אַ מעשה מיט אַ גרינהאָרן

מיסטער באראבאן, ביזנעס־בראָקער, דערצעהלט, ווי אזוי ער האָט אָנגעלערענט א גרינהאָרן, וואָס האָט געהייראט צו־ליעב ביזנעס. — איבערדערצעהלט מיט זיין לשון.

אַ מעשה מיט אַ גרינהאָרן

— איהר זאָגט: אַמעריקאַ איז אַ לאַנד פון ביזנעס — נעווער־מיינד. עס דאַרף אַזוי צו זיין. נאָר אַפּטעראַל געהן הייראטען און פאַרקויפען זיך צוליעב ביזנעס — דאָס איז שוין, עקסקיוז מי, אַ חזירייי. איך פּרעדיג ניט קיין מאָראַל, נאָר איך זאָג אייך, ס'אַ פעקט. אַז 99 פּראָצענט גרינהאָרנס הייראַטהען ביי אונז צוליעב ביזנעס — פאַרדריסט דאָס מיך, און אַז איך דערטאַפּ אַזאַ גרינהאָרן, וועט ער שוין פון מיר טרוקען נישט אַרויס. ליוו איט טו מי, וועל איך אייך דערצעהלען אַ שענס!

זיץ איך מיר איינמאָל אין מיין אָפיס און מייל די פּאָסט. קומט אַריין צו מיר אַ גרינהאָרן, נאָך גאָר אַ באָי. און מיט איהם אַ ווייבעלע — וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — בלוט און מילך. שען ווי דער טאָג און פריש ווי איין עפּעלע. נאָר וואָס פונ'ם בוים. אַריינגעקומען, רופט ער זיך אָן צו מיר: „האַו דו יו דו! זענט איהר דאָס מיסטער באַראַבאַן דער ביזנעס־בראָקער?" „סידאַן! וואָס'ט איהר זאָגען גוטס?" עפענט ער מיר אויף זיין האַרץ און דערצעהלט מיר אַ גאַנצע געשיכטע, סאָ ענד סאָ, אַזוי ווי ער איז אַ באָי ערשט צעהן יאָהר אין לאַנד, אַ ני־פּענטס־מייקער ביי טרייד, און אין איהם האָט זיך פאַרליעבט אָט דאָס ווייבעלע, געווען אַ מיידעל איין אַרבייטורין, וואָס פאַרמאָגט טויזענד דאָלער אין קעש, האָט ער מיט איהר חתונה געהאַט און זוכט אַ ביזנעס, זיי זאָלען קאָנען מאַכען אַ לעבען און פאַרשפּאָרען אַרבייטען אין שאָפּ, וואָרום ער האָט, ניט פאַר אייך גערעכט, אַ רעמאַטיז, ביי איהם בלייבּ'ס, און אַזוי ווייטער. קוק איך אויפ'ן ווייבעלע און זאָג צו איהם: „און וואָס פאַר אַ ביזנעס וואָלט איהר געגאַנגען?" ענטפערט ער מיר: „ער וואָלט געעפענט אַ סטיישיאָנערי". און ער גיט מיר צו

פארשטעהן, אז אין א סטיישיאנערי וואלט „זי“ איהם אויך געיאנט קומען צו הילף. איהר פארשטעהט א גרינהארן? ניט גענוג ער האט דערטאפט א פרי, איין אתרוג׳על אויף צו מאכען שהחיינו, און ניט גענוג זי ברענגט איהם טויזענד דאלער אין קעש, איז ער נאך א בעלן, זי זאל איהם ארבייטען און ער וועט זיך זיצען מיט זיינע חברים, שפיעלען אין פינאקעל און אזוי ווייטער — איך קען מיינע לייט! טראכט איך מיר: א מכה וועסטו ביי מיר האבען א סטיישיאנערי! איך קאן באשטעהן, דו זאלסט ביי מיר ליגען ווי א הונט אין א לאנדרי, וועסט ביי מיר ווערען א לאנדרי־מען! וואס איז מיר עפּיס איינגעפאלען א לאנדרי? ווייל איך האב גראד געהאט אויף דער האנט א לאנדרי צו פארקויפען. און איך רוף מיך אן צו מיין גרינהארן: „צו וואס טויג דיר, זאג איך, זיך באדערען מיט א סטיישיאנערי־סטאר אכצען שטונדען אין מעת־לעת, ארויסקוקען, טאמער וועט דורכלויפען א סקוהל־באי און חאפען קענדי פאר א פעני און אזוי ווייטער? אמעהר, ליוו איט טו מי—איכ׳ל דיר געבען א שענערע ביזנעס, א לאנדרי אין די בראנקס, וועסטו ארבייטען רעגעלע שטונדען און לעבען ווי א קייסער! און איך נעם א פענזעל און טהו איהם א רעכען־אויס, אז נאך אלע עקספענסעס — רענט און שוירטאיירענער און פעמיליאיירענער און דעליווערי־באי און לאנדרי־ביל און אזוי ווייטער, בלייבט איהם איבער ריינע עטליכע און דרייסיג דאלאר א וואך — דארף מען בעסער? „וואס וועט דאס קאסטען?“ זאג איך: „טויזענד דאלער איז דאס א בארגיין, נאר ליוו איט טו מי — איכ׳ל עס אייך מאכען פאר אכט הונדערט. איהר׳ט, זאג איך, דארפען נאר אפצאהלען די פאר דאלער, פארבינדען די אויגען, נעמען די שליסעל און איהר זענט אללרייט. דערווייל, זאג איך, געהט געזונט און קומט צו מיר איז דריי טעג ארום, ווייל איצט האב איך קיין צייט ניט — און גוד־באיי!“

און אליין בין איך אוועק צו מיין לאנדרימען און געב איהם

אפ מזל־טוב: גאט האט מיר צוגעשיקט א העכט, א גרינהארן, און אז ער האט איצט א טשענס, אויב ער איז א מענטש, פטור צו ווערען פון דער לאנדרי אין גלייכען געלט, זאל ער וויסען וואס ער האט צו טהון, און אזוי ווייטער... האט דער גנב פארשטאנען, וואס איך מיין, און זאגט צו מיר: „ברענגט איהם נאר, דעם העכט, וועט שוין זיין אללרייט“... אין דריי טאג ארום — מיין גרינהארן איז דא, געבראכט א דעפאזיט, אוועקגעשטעלט זיך מיט'ן ווייבעלע אויף א וואך טרייען, ווי דער שטייגער איז, און מיין לאנדרימען האט שוין מסתמא געזעהען, אז די וואך פון טרייען זאל זיין אללרייט, און נאך מיט א שמיצעל אויף יענער צייט אללרייט — און מע האט געסעטעלט די ביזנעס. דער גרינהארן האט אפגעצעהלט די פאר דאלער, דער לאנדרימען האט איהם איבערגעגעבען די ביכער מיט די שליסעל, איך האב אפגענומען מיין רח"ש דוקא פוןביידע צדדים, און אזוי ווייטער — מיסטער באראבאן ביזנעס־בראקער ווייס וואס ער האט צו טהון — און, ווי זאגט איהר, פיניטא לא קאמעדיא. איא? אזוי זאגט א י ה ר. ביי מיר הויבט זיך די קאמעדיע ערשט אן. ווארום אז ס'איז אלסדינג שוין געווען פארטיג ארום און ארום, האט זיך ערשט צעברענט אין מיר א פייער אויף דעם גרינהארן, פאר וואס קומט איהם, דעם ממזר, איין אפגעשיילט אייעלע גלייך אין מויל אריין, אזא ווייבעלע, טויזענד דאלער אין קעש און א פארטיגע ביזנעס אהן קאפוועהטיג? מע דארף ביי איהם די לאנדרי אפהאנדלען פאר האלב געלט און אוועקגעבען זי צוריק צום פריהעריגען לאנדרימען. ווי אזוי? דערויף בין איך דאך מיסטער באראבאן ביזנעס־בראקער, ביי מיר איז נישטא א זאך, וואס איך זאל ניט קאנען דורכפיהרען! בין איך אוועק צקוראט אקעגען דער לאנדרי אויפ'ן קארנער פון דער צווייטער כטריט און האב אפגעדונגען ביי'ם איידזשענט א רומקע, אריינגעפידעלט איהם א צעהן־דאלער־ביל אין אויפגאב און האב אויסגעהאנגען א סיין אויף דער ווינדע:

„א ט ד א ע פ ע נ ט ז י ך א ל א נ ד ר י“.

אודאי געהט ניט אַוועק קיין טאָג צייט — מיין גרינהאָרן איז דאָ מיט אַ צעיאָשעטען קאָפּ — סטייטש! ער איז אַ געקוילעטער! „וואָט איז די טראָבעל?“ דערצעהלט ער מיר פונ'ם אומגליק, עפּיס אַ שוואַרץ יאָהר האָט אָפּגעדונגען אַקוראַט אַקעגען איהם אַ סטאָר און עפּענט אַ לאָנדרי! „וואָס זשע ווילסטו, גרינהאָרן?“ וויל ער, איך זאָל איהם געפינען אַ קונה אויף דער לאָנדרי, וועט ער מיר באַדאַנקען אויפ'ן שענסטען אַרט און וועט אייביג גאָט בעטען פאַר מיר, און אַזוי ווייטער. באַרוהיג איך איהם און זאָג איהם, אַז ניט אַזוי גרינג געפינט מען אַ קונה. נאָר ער זאָל זיך פאַרלאָזען אויף מיר, איכ'ל טרייען מיין בעסט. דערווייל זאָל ער געהן אַהיים און קומען אין דריי טעג אַרום, מחמת איך בין פאַרוואָרפען מיט ביזנעס, און אַזוי ווייטער — און גוד באַיי!

און אַליין האָב איך געשיקט רופען מיין אַלטען לאָנדרימען און דערצעהל איהם סאָ ענד סאָ: אַצינד האָסטו אַ טשענס אַוועקצו'קניה'ן צוריק ביי'ם גרינהאָרן דיין לאָנדרי פאַר האַלב געלט. זאָגט ער: „ווי אַזוי וועט איהר עס מאַכען?“ זאָג איך. „וואָס געהט'ס אייך אָן? ליוו איט טו מי — דערויף בין איך דאָך עפּיס מיסטער באַראַבאַן ביזנעס־בראָקער“. זאָגט ער: „אָלרייט“. זאָג איך: „וועל איך האָבען דערפאַר מיין קאָמישען?“ זאָגט ער: „אָלרייט“. זאָג איך: „איך מוז האָבען דערפאַר אַ הונדערטער“: זאָגט ער: „אָלרייט“. און אַזוי ווייטער. דערווייל זענען איבערגעלאָפען די דריי טעג — מיין גרינהאָרן איז דאָ מיט'ן ווייבעלע. דאָס ווייבעלע האָט זיך אַביסעל אויסגעבלייכט, נאָר זי איז נאָך אַלץ שען, ווי די זונן: „וואָס הערט זיך?“ „וואָס זאָל זיך הערען, זאָג איך, איהר דאַרפט, זאָג איך, דאַנקען גאָט, איך האָב קוים־קוים געפונען אַ בעלן אויף אייער לאָנדרי, נאָר וואָס דען? איהר'ט מוזען, זאָג איך, פאַרליערען געלט“. „וויפיעל?“ „פרעגט ניט, זאָג איך, וויפיעל איהר פאַרליערט, פרעגט וויפיעל איהר געווינט. וואָרום וויפיעל, זאָג איך, איהר זאָלט ניט נעמען, איז דאָס ווי געפונען... איהר שפּיעלט זיך,

זאג איך, מיט אמעריקאנער קאנקורענטען? זיי קאנען אייך, זאג איך, אריינטרייבען אין אזעלכע עקספענסעס, אז איהר זאלט דארפען, זאג איך, אויפחאפען זיך אין מיטען ביינאכט און אנטלויפען אין איין העמד!"... וואס טויג אייך, איך האב אויף זיי אנגעווארפען אזא שרעק, אז זיי האבען אפגענומען האלב וויפיעל זיי האבען אריינגעלעגט און האבען נאך אפגעצאהלט מיר רח"ש אויך. ווארום איך בין דאך ניט מחויב זיך באדערען אומזיסט, און — אוים לאנדרי! נאר האט צייט, איהר זענט נאך ניט פארטיג. אויב איהר ראלט קאפ, דארפט איהר געדענקען, אז איך האב געהאט אריינגעצימבעלט צעהן דאלער איין אויפגאב דעם איידזשענט פאר א סטאר און אויסגעהאנגען א סיין אויף א לאנדרי. פרעגט זיך א קשיא: למאי זאל איך לאזען צעהן דאלער גלאט אויפ'ן ווינט, מיר ניט, דיר ניט? ביי מיסטער באראבאן ביזנעס־בראקער איז דען גנבה'ש געלט, צי וואס ? איז איין מאל אוועק. צווייטענס, ברענט מיך נאך אלץ אויף דעם גרינהארן און עס פארקעט מיך: דער ממזר האט נאך עטליכע הונדערט דאלער אין פאקעט און א ווייבעלע ביי דער זייט — גיון־גאלד! פאר וואס קומט דאס איהם? מיסטער באראבאן, דער גרעסטער ביזנעס־בראקער פון דער איסט סייד, באדארף האבען א ווייב, עקסקיוז מי, א פארזעהעניש און נאך א קסאנטיפע דערצו, און דער גרינהארן דארף איהם גאט צושיקען אזא צאצקע, יו נא, א מזוזה'לע — אויסקרענקען זאל ער עם! פויל איך זיך ניט און שרייב איהם אוועק א פאסטעלקארד, ער זאל קומען צו מיר אויף איין אפאינטמענט אין דער און דער שעה, איך האב צו איהם א ביזנעס. לאזט ער זיך ניט בעטען און קומט צו געהן אין דער אפגעשטעלטער צייט און דוקא מיט איהר, מיט'ן ווייבעלע. באזעץ איך זיי, מיינע ליעבע געסט, און דערצעהל זיי א מעשה, סא ענד סא: „איהר קענט ניט די אמעריקאנער בלאפערים! איהר זאלט וויסען, וואס פאר א טריק דער גנב, דער אלטער לאנדרימען האט אייך אפגעטהאן — אז די האר שטעלען זיך קאפויר!"... „דהיינו?" „דהיינו, זאג איך, דאס האט ער, זאג איך, אפגעדונגען

די סטאַר אָקעגען אײַך, און האָט אויסגעהאַנגען אַ סײַן אויף אַ לאָנדרי, בכדי, זאָג איך, איהר זאָלט זיך דערשרעקען און איהם אָפּטרעטען פאַר האַלב געלט צוריק זײַן לאָנדרי". דערהערט אַזאַ מעשה, האָט זיך דאָס פּאָר־פאָלק גענומען איבערקוקען, געוואָרען אַנגעצונדען, און איבערהויפּט דאָס ווײַבעלע. די אויגען האָבען איהר געברענט, ווי צוויי קויהל פײַער. „ס'איז אַ יושר, זאָג איך, איהר זאָלט זיך מיט איהם אָפּרעכענען, מיט'ן גנב, ער זאָל אײַך האָבען צו געדענקען!" „מיט וואָס קאָנען מיר זיך מיט איהם רעבענען?" „ליוו איט טו מי, זאָג איך, איכ'ל איהם שוין צורעכט מאַכען, דעם פויגעל, אַז ער וועט בײַ מיר, זאָג איך, קיין תחית־המתים ניט אויפשטעהן, און אײַך, זאָג איך, וועט דערפון אַרויסקומען אַ טובה, איהר'ט, זאָג איך, האָבען אַ ביזנעס נאָך בעסער ווי פריהער!" קוקען זיי אויף מיר, ווי די טײַבעלעך, ווי איינער רעדט: פון אײַער מויל אין גאָט'ס אויערען, און לאַנג לעבען זאָלט איהר, און אַזוי ווײַטער! און איך נעם און לעג זיי פאָר אַ פּלאַן: דאַרפען זיי קויפען פרעמדע ביזנעס און צאָהלען יענעם פאַר דער פירמע אין טאָג אַרײַן? אַמעהר, געה איך שוין צום אייגענעם לענדלאָרד און דינג זיי אָפּ די סטאָרקע, וואָס דער גנב האָט געוואָלט דינגען, און איך פיקס זיי איין פאַר אַזעלכע דרײַ פיער הונדערט־דאָלער אַ לאָנדרי אַקוראַט אַקעגען זײַן לאָנדרי און שטעל זיך אַוועק מיט זיי קאָנקורירען, וויפיעל זיי נעמען, נעם איך ביליגער, און איך מאַך זיי אין דרײַ־וואָכען צײַט צו מופּען — זאָל מײַן נאָמען ניט הייסען באַראַבאַן! וואָס טויג אײַך, איך האָב זיי אַזוי צעשרויפט, אַז דער גרינהאָרן איז מיר שיער ניט אַרויפגעפאַלען קושען, און דאָס שענע ווײַבעלע זײַנס האָט זיך צערויטעלט און איז געוואָרען נאָך שענער ווי געווען. און דעם זעלבען טאָג נאָך האָב איך גערענט פון זײַערטוועגען די סטאָרקע, און ס'איז גיך פאַרטיג געוואָרען בײַ מיר אַ נײַע לאָנדרי מיט אַ סײַן און מיט טישען און מיט האַק און פּאַק, און מײַן פּאָר פאָלק האָט זיך גענומען צו דער אַרבייט, און ס'איז אַוועק צווישען זיי און צווישען אַלטען לאָנדרי־

מען אַ פּלאַם־פּייערדיגע קאָנקורענציע. מע האָט זיך געשמיסען מיט ־־י פּרייזען ווי ווייט מע האָט געקאָנט. האָט יענער געשטעלט 24 סענט אַ דאָזען פּלעט, האָבען זיי געשטעלט 18 און נאָך צוגעגעבען אַ „ספּרעד“ אומזיסט. האָט יענער אַרונטערגעלאָזט אויף 8 סענט העמדער, האָבען זיי אַראָפּגעשמיסען אויף אַ פּעני און אַ האַלב קאָללערס, האָט יענער שוין געמוזט אַראָפּשמייסען אויף אַ פּעני, און אַזוי ווייטער. דער שפּיץ איז — מע האָט זיך אַזוי לאַנג גע־שמיסען, ביז דער גרינהאָרן האָט זיך אָפּגעשאָקעלט פון די פּאָר דאָלער און געבליבען אָהן אַ פּעני, נישט געהאַט מיט וואָס צו צאָהלען רענט, האָט ער צוגעמאַכט די לאָנדרי, אַרויס בשן ועין, ווי שטעהט אין פּסוק: בשקאפע יבוא בשקאפע יצא. און איצט רוהט ער זיך ביי מיר אָפּ אין לודלאָוו־סטריט־דזשייל, — דאָס האָב איך אויסגעזוכט פאַר זיין ווייבעלע אַ לאָיער, וואָס מאָנט ביי איהם פון איהרטוועגען דריי זאַכען: 1) איהר געלט, די טויזענד דאָלאַר נדן, 2) אַ גט, און 3) ביז זי וועט אַמאָל באַקומען פון איהם דעם גט, זאָל ער זי סופּאָרטען לויט די געזעצען פון לאַנד — אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטען אַריין, דעם גרינהאָרן!...

מיסטער גרין האָט אַ דזשאַב.

דערצעהלט פון איהם אַליין, און איבערגעגעבען מיט זיין לשון.

מיסטער גרין האָט אַ דזשאָב

— האַ דו יו דו, מיסטער שלום־עליכם! איך ווייס ניט, אָויב איהר קענט מיך?... איך קעהר מיך אָן מיט אייך שטיקלעך אייגענע, שני־שבשלישי׳ס... דאָס הייסט, ניט מיט אייך, נאָר מיט אייער טביה דעם מילכיגען און מיט זיין קרוב מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ... אַהאַ! אַיאַ, ס׳איז אייך אינטערעסאנט? איהר האָט זיך אזש אָפּגעשטעלט? — שטעהט זשע טאַקי אַ ווײַלעטשקע אָט דאָ מיט מיר אויפ׳ן סיידוואָק, וועלען מיר אַביסעל שמועסען פון דעם אַמעריטשקע, וואָס פאַר אַ גאָלדענע מדינה דאָס איז. און ניט אַזוי פון אַמעריקע, ווי פון איהרע ביזנעס, ווי מע ווערד אויסגעריסען אין עושר און אין כבוד, ביז גאָט שיקט צו דעם רעכטען דזשאָב, און אַז גאָט העלפט, אַז מע שלאָגט זיך אַרויף אויף דעם רעכטען דזשאַב, איז דאָ אַ האָפנונג, מע זאָל מיט דער צייט זיך אַרויפאַר־בייטען, ווערען גוט־אָפ, אויסוואַכסען אַ דזשייקאָב שיף, אַ נייטען שטראָוס, אָדער חאָטש אַ העררי פישעל — מיט איינעם וואָרט: זיין אָללרייט... איך קאָן אויף זיך נאָך לעת־עתה ניט זאָגען, אַז איך בין אָללרייט, נאָר אַ דזשאַב, געלויבט דער אויבערשטער, האָב איך שוין, און דער גאַנצער אנטיק פונ׳ם דאָזיגען דזשאָב איז, וואָס איך בין אַליין דערגאַנגען, אַליין מיט מיין אייגענעם שכל... נאָר איך זעה, אַז איהר ווילט וויסען, איהר געהט אויס, — ווער איז דער פאַרשוין, וואָס רעדט צו אייך? אַז איך וועל אייך זאָגען, אַז דאָס רעדט מיסטער גרין, וועט איהר זיך טראַכטען: גרין? געל? בלוי? — ס׳איז אַזוי גוט ווי גאָרנישט... דאָ הייס איך גרין, דאָרט האָב איך געהייסען גרינבערג. פון וואַנען? פון אָדעס? — פון אָדעס... פון יעהופּעץ? — פון יעהופּעץ... פון כתריעלעווקע, פון טעפּליק, שפּאָלע, אומאַן, באַרדיטשעוו — בקיצור, פון „יענע" מקומות... און געהאַנדעלט האָט מען ווי אַלע אידען האַנדלען.

געדרעהט, געמעקלערט, ביז ס'איז געקומען דאָס גוטע שטיקעל צייט און מען איז ארויסגעטריבען געוואָרען און מען איז מגולגל געוואָרען אהערצוצו, אין קאָלומבוס'עס מדינה, און מע האָט אזוי לאַנג געגעסען ביז מע האָט אויפגעגעסען פון זיך דאָס לעצטע שטיקעל העמד, האָט מען אָנגעהויבען פאַרשוואַרצט ווערען גאָר אויף איין אַנדער אופן און מע האָט געטהאָן כל עבודת־פרך — ס'איז נישט געגאַנגען! ביז ס'איז געקומען ראש־חודש אלול. און אַז ס'איז געקומען ראש־חודש אלול, האָב איך דערזעהן אין די פייפערס, ווי מע אַדווערטייזט חזנים, שוהלען, מנינים. אין די סטאָרס האָב איך דערזעהן שטעלט מען אַרויס סדורים, מחזורים, שופרות, טליתים, און דער עולם, האָב איך דערזעהען, הויבט אָן צו־שמייכלען זיך צום רבונו־של־עולם, חנפה'נען גאָט צוליעב ביזנעס, — האָב איך מיך מיישב געווען און זאָג צו זיך אַליין: „מיסטער גרין! ביז וואַנען וועסטו זיין א גרינער? טהו אויך א לעק פונ'ם ראש חודש אלול און פון די עשרת ימי תשובה!“... נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען טהון אַ לעק, אַז סע לעקט זיך... צו וואָס קאָן איך מיך נעמען? זיך שטעלען פאַר א חזן? — בין איך קיין מאָל ניט געווען קיין שוסטער... פאַר אַ שוחט? — מיין טאַטע איז קיין מאָל ניט געווען קיין בעל־עגלה... קיין רעווערענד וועל איך דאָך אודאי ניט זיין, וואָרום איך קען עברי און פאַרשטעה פירוש המלות... סיידען אַ בוטשער אויף סטריקטלי כשר? — האָב איך אין דער היים נישט געהאַנדעלט מיט גנבה'שע פערד... פאַרטיעפט, ווי אייער טביה זאָגט, אין די דאָזיגע מחשבות און געדאַנקען, ביז איך אַריין אין אַ מקום קדוש... ראש חודש אלול. דער עולם דאַווענט, מע זאָגט „לדוד אורי“... מע האָט אָפּגעדאַווענט, רופט זיך אָן איינער: „און ווער וועט אונז געבען אַ בלאָז?“ רוף איך מיך אָן: „אַ בלאָז? לאָזט מיך“... וועט איהר פרעגען, ווי קומט צו מיר א בלאָז? איז די מעשה אַזוי. קיין בעל־תוקע בין איך אין דער היים טאַקי ניט געווען. מיין טאַטע אויך ניט. מיין טאַטענס טאַטע אויך ניט. נאָר יונגלעך שקצים, אַז ס'איז געקומען ראש חודש אלול

און מע האָט דערטאַפּט אַ שופר, האָט מען מעשה ספּאָרט געבלאָ־ וען און געבלאָזען אַזוי לאַנג, ביז דער שמש האָט אונז אָפּגעגאָסען מיט וואַסער און אַרויסגעטריבען פון שוהל. — בקצור, איך קען די מלאכה, און ווי זאָגט איהר: אַז מע שמועסט, אַז ער יכול'ט, איז דאָך ניט שייך... וואָס טויג אייך, איך האָב געגעבען אַ נעם דעם שופר אין האַנט און האָב זיי געגעבען אַ בלאָז „ת ק י ע ה־ ש ב ר י ם ־ ת ר ו ע ה", און אויסגעלאָזט האָב איך זיי מיט אַ „תקיעה גדולה" בלא גוזמא פון דאַנען ביז ברוקלין ברידזש! דער־ הערט אַזאַ בלאָז, רופען זיי זיך אָן צו מיר: „פון וואַנען איז אַ יונגערמאַן?" זאָג איך: „וואָס איז די נפקא מינה?" זאָגען זיי: „טאָמער וואָלט איהר זיך באַשטעלט ביי אונז פּאַר אַ בלאָזער אויף ימים נוראים? אונזער בעל־תוקע איז געשטאָרבען". „איך זאָל קאָ־ נען, זאָג איך, מאַכען דערפון אַ לעבען, איז מהכתיתי"... „מאַכען אַ לעבען פון בלאָזען אַליין, זאָגען זיי, איז שווערליך. סיידען איהר זאָלט דערצו נאָך עפּיס טהון"... דהיינו, זאָג איך, וואָס נאָך זאָל איך טהון? זיין דערצו אַ דרייווער? אַ גאַבעטשמען, אָדער אַ סטריט־ קלינער?" זאָגען זיי: „ווי באַלד איהר זענט אַ בלאָזער, אַ בעל־תוקע הייסט עס, קאָן מען פון אייך אַזעלכע גראָבע אַרבייט ניט פאַרלאַנ־ גען. דאָס איינציגע, זאָגען זיי, וואָס מיר קאָנען אייך געבען, איז נאָר אַ טשענס, איהר זאָלט קאָנען, זאָגען זיי, בלאָזען נאָך אין אַ שוהל"... איז דאָס מיר אַריין איז נאָז אַריין און איך טראַכט מיר: אַז איך האָב אַ טשענס צו בלאָזען נאָך אין אַ שוהל, קאָן איך דאָך האָבען אַ טשענס צו בלאָזען נאָך אין צוויי שוהלען. און פאַר וואָס ניט אין דריי שוהלען?... און איך בין אַוועק דאַונטאַון פון איין שוהל אין דער אַנדערער, פון איין מנין אינ'ם אַנדערען, אומעדום גע־ מאַכט פּראָבעס, באַוויזען מיין קונסט אין תקיעה־שברים־תרועה, געהאַט דעם גרעסטען סוקסעס, וואָרום איך, אַז איך בלאָז, לויפט מען זיך צונויף פון אַלע שוהלען. מיך האָבען געהערט בלאָזען דזשאַדזשעס, קאָנגרעסמענס, אַסעמבלימענס, און אַלע האָבען גע־ זאָגט: וואָנדערפול! איהר קאָנט פאַרשטעהן, אַז דעם ערשטען

יאָהר האָב איך געהאט נאָר איין שוהל מיט צוויי מנינים. דאָס צווייטע יאָהר דריי שוהלען מיט פינף מנינים. היינטיגס יאָהר שניידט זיך מיר, אז דער אויבערשטער וועט וועלען, ביז אַ דאָזען מנינים, און איך וועל קאָנען מאכען אַ שענע פּאָר טאָלער. אי, ווי אַזוי קאָן איין מענטש אַטענדען צו אַזוי פיעל ביזנעס? — דאָס זאָלט איהר ניט פרעגען, ס'איז אַמעריקאַ, און אין דעם לאַנד העלפט מען זיך שוין אויס. אין איין אָרט איז ביי מיר די תקיעות פריהער, אינ'ם אנדערען אָרט אַביסעל שפּעטער, אינ'ם דריטען נאָך שפּעטער. איך טריי מיין בעסט, אַז דאָס פּובליקום זאָל זיין סאַטיספייט, ביקאָז אַז טאָמער לאָז איך דורך די צייט, פאַרליר איך דאָך מיין דזשאָב מיט מיין רעפּוטיישאָן. איהר וואונדערט זיך, מיסטער שלום־עליכם, וואָס איך יוז מעהר איינגעלשע ווערטער ווי אידישע? — דאָס איז איבער די קינדער. זיי זענען שוין ביי מיר אמת'ע אַמעריקאַנער און ווילען שוין ניט רעדען קיין וואָרט אידיש! איהר זאָלט אַנקוקען מיינע באָיעס, וועט איהר אין לעבען נישט זאָגען, אַז דאָס זענען אידישע קינדער. און מיך אַליין, אַז איהר וועט באַגעגענען נאָך ימים נוראים, וועט איהר מיך אויך ניט דערקענען. ביי מיר אַז עס קומט אַ קורצע צייט פאַר ראש חודש אלול, וואַרף איך אַראָפּ מיין סוט, פאַרלאָז מיר אַ באָרד, באַקום אַ „היימיש" אויסזעהען, און ווי נאָר עס געהען אַוועק די ימים נוראים, נעם איך אַ שייוו, טהו אָן מיין העט און ווער מיר צוריק אַ דזשענטעלמען — וואָס טהוט מען ניט אין אַמעריקאַ צוליעב ביזנעס?... איך זעה אין אייך, מיסטער, איהר האָט חשק מיך צו באַשרייבען אין פּייפּער, — איהר האָט שוין אַרויסגענומען דאָס ביכעלע אַפילו, — נעווערמיין, געזונטערהייד! איכ'ל אייך נאָך זאָגען אַ דאַנק. וואָרום פאַר מיר וועט דאָס זיין איין אַדווערטייזמענט... פאַרקעהרט, איכ'ל אייך נאָך בעטען, איהר זאָלט אַרויסשטעלען מיין אַדרעס: מ י ס ט ע ר ג ר י ן. ט ש ע ר ר י ס ט ר י ט, נ י ו י א ר ק ס י ט י, פּליעז... איך האָף, מיר'ן זיך נאָך אַמאָל באַגעגענען אַפּטאָון. דערווייל זייט מיר גוד באַיי!